

Claims bij de rechtbank

209

Onderzoek en beleid

Claims bij de rechtbank

R.J.J. Eshuis

Onderzoek en beleid

De reeks Onderzoek en beleid omvat de rapporten van door het WODC van het Ministerie van Justitie verricht onderzoek.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Exemplaren van dit rapport kunnen worden besteld bij het distributiecentrum van Boom Juridische uitgevers:

Boom distributiecentrum te Meppel

Tel. 0522-23 75 55

Fax 0522-25 38 64

E-mail bdc@bdc.boom.nl

Voor ambtenaren van het Ministerie van Justitie is een beperkt aantal gratis exemplaren beschikbaar.

Deze kunnen worden besteld bij:

Bibliotheek WODC, kamer KO 14

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Deze gratis levering geldt echter slechts zolang de voorraad strekt.

De integrale tekst van de WODC-rapporten is gratis te downloaden van www.wodc.nl.

Op www.wodc.nl is ook nadere informatie te vinden over andere WODC-publicaties.

© 2003 WODC

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 jo. het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van een gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 90-5454-384-1

Voorwoord

Dit rapport behandelt onderzoek naar geschillen die aan de civiele rechter worden voorgelegd. In de afgelopen jaren is het nodige gespeculeerd over veranderingen in het beroep dat burgers en bedrijven doen op de civiele rechtspraak. Aanleiding tot de voorliggende studie waren voorspellingen van een door de Minister van Justitie ingestelde werkgroep over een toenemende claimcultuur in Nederland.

Met dit rapport wordt de discussie over veranderend claimgedrag van een empirische basis voorzien. Daartoe is een variëteit aan gegevens verzameld waarin de reguliere rechtspraakstatistieken niet voorzien: de aard van geschillen, de betrokken partijen, de geclaimde bedragen en de mate waarin die door de rechter worden toegewezen. Tot de belangrijke inzichten die de analyse verschaft reken ik in de eerste plaats het feit dat de claimfrequentie nauwelijks toeneemt, maar dat wel steeds hogere bedragen worden geclaimd. Een tweede belangrijke constatering is dat de door rechters toegewezen bedragen de stijging van de geclaimde bedragen niet volgen.

De nu gepresenteerde gegevens beschrijven de ontwikkelingen tot en met het jaar 2000. Ik acht het van belang dat het onderzoek in de komende jaren een vervolg krijgt. Niet alleen in de maatschappij, ook binnen de civiele rechtspleging zelf doen zich tal van interessante ontwikkelingen voor, waarvan we kunnen vermoeden dat ze in de vraag naar gerechtelijke geschilbeslechting tot uiting zullen komen. Ook om methodologische redenen is een vervolgmeting wenselijk. Omdat het niet mogelijk bleek rechtbankdossiers van vóór 1995 via de systemen op te sporen, moest bij de beantwoording van sommige onderzoeksvragen een slag om de arm worden gehouden. Dat probleem zal bij afdoeningen na 2000 nauwelijks nog een rol spelen, zodat een volgende rapportage op die punten meer concludent kan zijn.

Een woord van dank wil ik richten aan de begeleidingscommissie, onder voorzitterschap van Carel Stolker. Tevens dank ik, ook namens de auteur van het rapport, Corinne van Ginkel en Hans Holstege voor hun bijdrage aan de dataverzameling.

Frans Leeuw
Directeur WODC

Inhoud

Samenvatting	9
1 Opzet van het onderzoek	13
1.1 Inleiding	13
1.2 Onderzoeksvragen	14
1.3 Methode van onderzoek	15
1.4 Leeswijzer	20
2 Geëiste en toegekende bedragen	21
2.1 Het aantal aangebrachte zaken	21
2.2 Dossierselectie	23
2.3 Geëiste bedragen	24
2.4 Het percentage claims dat wordt toegekend	26
2.5 Toegewezen bedragen	28
2.6 Schikkingen	31
2.7 Beantwoording van de onderzoeksvragen	31
3 De claims beschreven	35
3.1 Selectie en indeling van de claims	35
3.2 Beschrijving van de claims	37
3.3 Claims & claimgedrag	47
4 Discussie	53
4.1 Claims en cultuur	53
4.2 De vraag naar gerechtelijke geschilbeslechting	55
4.3 Verdere ontwikkeling	58
4.4 Aandachtspunten voor vervolgonderzoek	60
Summary	63
Literatuur	65
Bijlage 1 Begeleidingscommissie	67
Bijlage 2 Zaaktypering	68
Bijlage 3 Vertekening 1997	72
Bijlage 4 Instroom 1996-2000	77
Bijlage 5 Metingen 2000	78
Bijlage 6 Zaaksbeschrijvingen	79
Bijlage 7 Instroomcijfers Lamicie en CBS	91

Samenvatting

Het onderzoek waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan, richt zich op ontwikkelingen in rechtsgeschillen die aan de civiele sectoren van de rechtbanken worden voorgelegd. De aanleiding tot dit onderzoek was een rapport van de werkgroep 'Claimcultuur'. In dat rapport werd een toenemende claimcultuur voorspeld, die consequenties zou hebben voor het beroep op de civiele rechter. In een reactie op het rapport zegde minister Korthals aan de Kamer toe de vinger aan de pols te zullen houden. Het WODC werd gevraagd te onderzoeken of voorspelde ontwikkelingen ten aanzien van het beroep op de rechter zich voordoen. Het onderzoek moest het karakter van een monitor krijgen, zodat aan de hand van herhaalde metingen over een langere periode de ontwikkelingen kunnen worden gevolgd. Dit rapport doet verslag van de eerste metingen, die de periode 1997-2000 beslaan.

De centrale vragen daarbij zijn of het aantal procedures toeneemt, de geclaimde bedragen stijgen en of zich veranderingen voordoen in de mate waarin claims worden toegewezen en in de toegewezen bedragen. Een groeiende 'vraag' naar rechterlijke uitspraken in civiele geschillen zou gevolgen kunnen hebben voor de belasting van de civiele rechter. Dat – veronderstelde én gevreesde – effect was de belangrijkste reden om het onderzoek te verrichten. Daarnaast diende te worden bezien hoe rechters met het mogelijk veranderende claimgedrag omgaan: stijgen bij hogere claims de toegewezen bedragen automatisch mee? Oplopende schadevergoedingen hebben verschillende maatschappelijke implicaties. Daarbij zouden stijgende schadevergoedingen zelf weer een stimulans voor claims kunnen vormen. Anderzijds zou een toename van het aantal claims ook kunnen impliceren dat lichtzinniger wordt geclaimd. Dan zou een daling van de toegewezen bedragen kunnen worden verwacht.

De onderzoeksopzet

Het onderzoek heeft zich geconcentreerd op een specifieke categorie civiele geschillen: dagvaardingszaken met betrekking tot onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid, met een financieel belang van tenminste 4.525 euro (prijspeil 1997, destijds 10.000 gulden). De belangrijkste overweging voor die keuze is geweest dat in die categorie zaken de voorspelde ontwikkelingen het duidelijkst zichtbaar zouden moeten zijn. Indien de totale groep van civiele claims als uitgangspunt zou zijn genomen, zouden grote aantallen incassozaken en andere eenvoudige claims in het onderzoek zijn betrokken, waarop de te onderzoeken ontwikkelingen weinig effect hebben. Bij aanvang van het onderzoek was reeds bekend dat het totaal aantal civiele claims nauwelijks stijging vertoonde; verondersteld werd dat het aantal zaken met betrekking tot onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid wel duidelijk zou stijgen. In het onderzoek wordt gebruikgemaakt van instroomgegevens (over zaken die in de jaren 1996–2000 werden *aangebracht*) en uitstroomgegevens (zaken die in 1997 en 2000 werden *afgedaan*). De instroomgegevens zijn verzameld bij elf rechtbanken, en worden gebruikt om de ontwikkelingen aan de 'vraagzijde' in kaart

te brengen: welke ontwikkeling vertoont het aantal zaken dat voor de rechter wordt gebracht en hoe ontwikkelen zich de geëiste bedragen? De uitstroomgegevens zijn gebruikt om de ontwikkelingen in de afhandeling van zaken te onderzoeken: welke veranderingen treden op in het percentage zaken dat wordt toegewezen en in de bedragen die worden toegewezen?

De instroomgegevens zijn ontleend aan de geautomatiseerde systemen van de rechtbanken. Gegevens over de afdoening van zaken zijn door middel van dossieronderzoek verzameld.

De resultaten

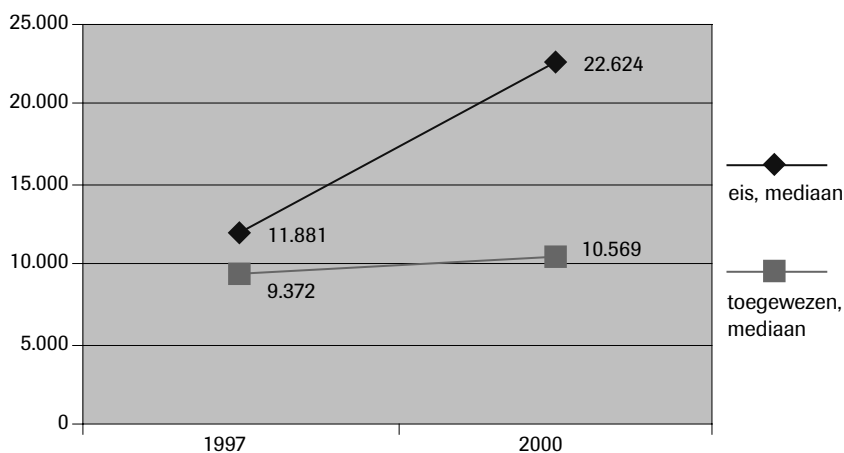
Uit het onderzoek blijkt dat de veelal aangenomen stijging van het aantal claims zich, althans in de jaren 1997 tot en met 2000, niet heeft voorgedaan. Het aantal claims met betrekking tot onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid was in 2000 zelfs iets lager dan in 1997. Wel is sprake van een – zeker gezien de relatief korte periode – scherpe stijging van de geclaimde bedragen. Omdat de bedragen een scheve verdeling vertonen, wordt de mediaan gebruikt om de ontwikkeling te beschrijven. Voor de in 2000 afgedane zaken lag die op bijna 21.500 euro, 64% hoger dan de in 1997 afgedane zaken. Uit de dossieranalyse blijkt dat ter vergoeding van (nog) niet gematerialiseerde schades steeds hogere bedragen wordt geclaimd. Gelet op het type schade waarvoor een vergoeding wordt geclaimd, maakt een vergoeding voor inkomstenderving – zowel reeds gederfde inkomsten als nog te verwachten inkomstenderving – steeds vaker deel uit van de claims. Voor andere typen schade, zowel materiële als immateriële, trad geen verandering op in de frequentie waarmee vergoeding werd gevraagd.

De sterke stijging van geclaimde bedragen betekent niet dat ook steeds hogere bedragen worden toegekend. Uit het dossieronderzoek naar afdoeningen uit 1997 en 2000 blijkt dat de mediaan bij de door de rechter toegekende bedragen nauwelijks steeg. Het percentage zaken (uit zaken op vonnis) waarin een bedrag werd toegewezen, vertoont eveneens slechts een lichte stijging. De sterke stijging van geclaimde bedragen en de geringe stijging van toegewezen bedragen hebben tot gevolg dat een toenemende kloof bestaat tussen hetgeen geclaimd wordt en wat wordt toegewezen, ofwel: de 'opbrengst' per geclaimde euro daalt. De kenmerkende terughoudendheid van rechters wordt geïllustreerd door figuur 1, waarin de ontwikkeling van geclaimde en toegewezen bedragen wordt gevisualiseerd voor zaken waarin de rechter de gedaagde partij aansprakelijk acht.

Verklaring van de resultaten

In algemene zin noopt het onderzoek tot de conclusie dat, althans in de periode 1997-2000, de claimfrequentie niet toenam, maar dat áls men besluit een zaak voor de rechter te brengen, wel steeds hogere bedragen worden geclaimd. In het rapport wordt een aantal mogelijke verklaringen gegeven voor de sterke

Figuur 1: Ontwikkeling van de mediaan in geëiste en toegewezen bedragen, in toegewezen contradictoire zaken, afgedaan in 1997 en 2000

De bedragen, in euro's, zijn omgerekend naar het prijspeil van 1997 en gecorrigeerd voor vertekening.

stijging van geclaimde bedragen. Zo kan worden gewezen op de attentiewaarde – en media-aandacht – voor juist de 'extreme' claims: die schept wellicht onjuiste verwachtingen over wat er voor bepaalde schades valt 'binnen te halen'.

Ook wordt geconstateerd dat claimbedragen voor (nog) niet gematerialiseerde schades gemakkelijk kunnen worden 'opgeklopt' en dat het om verschillende redenen aantrekkelijk is dat te doen. Veranderende beroepsopvattingen bij professionals bieden eveneens een mogelijke verklaring, net als verschillende maatschappelijke ontwikkelingen. Tot die laatste behoren een veranderende attitude van 'slachtoffers', onvrede over het strafklimaat en een minder '(ver)zorgende' overheid.

Kunnen de geclaimde bedragen gemakkelijk stijgen, de bedragen die door rechters worden toegewezen liggen tamelijk vast, op basis van jurisprudentie en de consistentie die individuele rechters betrachten in hun handelen. Het valt niet te verwachten dat zij 'plotseling' veel hogere bedragen gaan toewijzen voor schades die ze eerder met lagere bedragen afdeden. De relatieve stabiliteit van rechterlijke uitspraken kan ook ter verklaring worden aangevoerd voor de vraag waarom de aantallen claims niet stijgen: waar het recht voorspelbaar is, verdwijnt (een deel van) de behoefte om zaken aan de rechter voor te leggen en kunnen geschilhebbers er in principe ook zelf uitkomen. Niet alleen de aandacht voor buitengerechtelijke oplossingen neemt toe, ze wordt ook gefaciliteerd door hulpmiddelen die het mogelijk maken de te verwachten vergoedingen te berekenen zoals de kantonrechtersformule, de smartengeldgids en standaardvergoedingen voor buitengerechtelijke kosten.

12 *Claims bij de rechtbank*

Mogelijk heeft ook de groeiende populariteit van rechtsbijstandverzekeringen een remmende werking op het beroep op de rechter. De verzekeraars streven naar goedkope oplossingen en vergoeden geen kosten als verzekerden zelfstandig naar een advocaat stappen of een gerechtelijke procedure starten.

1 Opzet van het onderzoek

1.1 Inleiding

Dit onderzoek richt zich op de vraag of zich in civielrechtelijke claims die aan de rechter worden voorgelegd, ontwikkelingen voordoen die in lijn zijn met de (veronderstelde) ontwikkeling van een 'claimcultuur' in Nederland. Het idee dat sprake is van een oprukkende claimcultuur, is wijd verbreid. Wie regelmatig kranten en tijdschriften leest, komt tal van voorbeelden tegen die dit idee lijken te bevestigen. Concreet zou die claimcultuur tot uiting komen in een toenemend aantal claims, en steeds hogere claimbedragen.

In januari 1999 rapporteerde de departementale werkgroep 'Claimcultuur' over de mogelijke gevolgen die een oprukkende claimcultuur voor het justitiële beleidsterrein zou kunnen hebben. Die werkgroep definieerde het onderwerp als

'een cultuur waarin burgers elkaar veelvuldig en voor hoge bedragen in juridische zin aanspreken ter vergoeding van geleden schade, zonder dat dit overigens in alle gevallen hoeft te leiden tot een juridische procedure.'

Omdat de ontwikkeling van een 'claimcultuur' gevolgen zou kunnen hebben voor de civiele rechtspleging, zegde de Minister van Justitie aan de Kamer toe de vinger aan de pols te zullen houden. Het WODC werd gevraagd te onderzoeken of de veronderstelde ontwikkelingen tot uiting komen in de aard of aantallen claims die aan de rechter worden voorgelegd.

Het onderhavige onderzoek beoogt niet de hypothese dat sprake is van een groeiende claimcultuur te toetsen. Onderzocht wordt slechts of het soort veranderingen in het zaakaanbod bij rechtbanken, dat op basis van een toenemende claimcultuur wordt verwacht, zich feitelijk (al) voordoet. Mogelijke ontwikkelingen als een toenemend beroep op de rechter of sterk stijgende schadevergoedingen dienen tijdig te worden gesignaleerd. Bij de opzet van onderzoek is rekening gehouden met eventuele vervolgmetingen in de nabije toekomst.

De aantallen civiele zaken die in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw voor de rechter werden gebracht, vertoonden een licht stijgende tendens, maar geen spectaculaire groei. In overleg met de opdrachtgevers, de directies Wetgeving en Algemene Justitiële Strategie, is besloten het onderzoek te richten op een specifieke categorie zaken, waarvan verondersteld mag worden dat eventuele veranderingen in claimgedrag daar het best zichtbaar zullen zijn. Het onderzoek richt zich op zaken die kunnen worden omschreven als 'onrechtmatige daad' en 'beroepsaansprakelijkheid'.

Het onderzoek beperkt zich tot civielrechtelijke claims die in eerste aanleg bij de civiele sectoren van rechtbanken worden aangebracht. Dat impliceert dat zaken met een financieel belang beneden de competentiegrens buiten beschouwing blijven.¹ De keuze om het onderzoek te beperken tot claims die bij de civiele sectoren van de rechtbanken worden behandeld, heeft als consequentie dat zaken op het terrein van het arbeidsrecht – in het licht van de te onderzoeken thematiek wel interessant – eveneens buiten beschouwing blijven.²

1.2 Onderzoeksvragen

Hoe zou een oprukkende 'claimcultuur' tot uiting kunnen komen in zaken die aan de rechter worden voorgelegd? De door de werkgroep Claimcultuur geformuleerde definitie bevat twee aanknopingspunten. 'Veelvuldig' laat zich vertalen in een vraag naar het aantal zaken. De hypothese luidt dan dat sprake is van een toename. 'Hoge bedragen' kan worden vertaald in een vraag naar een ontwikkeling in de hoogte van geclaimde bedragen. Ook hier luidt de hypothese dat sprake is van een stijging. Beide hypothesen zullen in het onderzoek worden getoetst. Hypothesen over de respons van rechters op de veronderstelde ontwikkelingen vallen uit het rapport van de werkgroep Claimcultuur minder gemakkelijk af te leiden. Veranderen rechters mee, in die zin dat claims vaker worden toegewezen en ook de toegewezen bedragen stijgen? Dat zou het claimen aantrekkelijk maken en een groei van het aantal claims en de geclaimde bedragen verder kunnen stimuleren. Of worden rechters met steeds discutabeler claims geconfronteerd, waardoor het percentage claims dat wordt gehonoreerd daalt? Ook deze vragen zullen in het onderzoek worden behandeld. We formuleren de volgende onderzoeksvragen:

1. Is sprake van een toenemend aantal claims dat voor de rechter wordt gebracht?
2. Is bij voor de rechter gebrachte claims sprake van een stijging van de geëiste bedragen?
3. Is sprake van het vaker toekennen van claims door de rechter?
4. Is bij door de rechter gehonoreerde claims sprake van een stijging in de toegekende bedragen?

Beantwoording van deze vragen leidt nog niet tot enig inzicht in de aard van de claims, of de mate waarin ze lijken op het soort zaken waarover de media regelmatig berichten. Evenmin wordt duidelijk waar de zaken vandaan komen (wie zijn de eisers?) en tegen wie de claims zijn gericht (wie zijn de gedaagden?). Dergelijke kwesties kunnen niet buiten beschouwing blijven: ze zijn essentieel om een juist beeld van de materie te verschaffen. Met oog daarop zal in paragraaf 1.3.2 een aantal aandachtspunten worden geformuleerd voor de meer kwalitatieve component van het onderzoek.

Geen onderzoek naar claimcultuur

Stelt het onderzoek ons in staat iets te zeggen over een zich (mogelijk) ontwikkelende claimcultuur in Nederland? Het antwoord op die vraag luidt 'nee'. In de

- 1 De competentiegrens is de financiële grens die bepaalt of een zaak bij de civiele sector van de rechtbank of bij de sector kanton moet worden aangebracht. In het onderzoek is de competentiegrens van 1999 (f 10.000 of € 4.525) als ondergrens gehanteerd. De bedragen die in het rapport worden genoemd zijn gecorrigeerd naar het prijspeil van 1997 (het jaar van de eerste meting).
- 2 Deze zaken dienen bij de sectoren kanton, die een eigen registratiesysteem hebben en minder mogelijkheden bieden om gericht te zoeken.

eerste plaats is het onderzoek gericht op slechts één van de verschijnselen waarin die claimcultuur tot uiting zou kunnen komen: de aan de rechter voorgelegde claims. Indien zou blijken dat geen sprake is van de veronderstelde toename in het aantal zaken en de daarin geëiste bedragen, is dat dan voldoende om de hypothese van een toenemende claimcultuur te verwerpen? Nee, want die zou zich evengoed wel op andere terreinen kunnen doen gelden. Denkbaar is bijvoorbeeld dat de voorspelde ontwikkelingen zich wel in het buitengerechtelijk circuit voordoen (bijvoorbeeld bij verzekeraars, geschillen- en arbitragecommissies). Omgekeerd vormt een bevestiging van de hypothesen ten aanzien van een toenemend aantal zaken en hogere bedragen geen hard bewijs dat wel sprake is van een toenemende claimcultuur; we kunnen hoogstens zeggen dat het meer aannemelijk wordt.

Meer principieel van aard zijn de kanttekeningen die kunnen worden geplaatst bij begrippen als 'cultuur' en 'cultuurverandering'. Een serieuze behandeling van die onderwerpen vraagt een studie met een meer antropologische invalshoek. Een cultuurverandering moet dan worden opgevat als een veranderende opvatting over de werkelijkheid, die onder meer tot uiting komt in (gedeelde) normen- en waardenpatronen van een samenleving.³ In het licht van ons onderwerp zou het bijvoorbeeld een verandering kunnen betreffen in onze opvattingen over de rol die geld kan spelen in het doen van recht. In het slothoofdstuk worden de onderzoeksresultaten mede vanuit die invalshoek bediscussieerd.

Wat het verrichte onderzoek zichtbaar kan maken, kan het best worden aangeduid als 'claimgedrag'. Of, zo dat gedrag verandert, dat een gevolg is van een cultuurverandering dan wel een andere oorzaak heeft, valt buiten de waarneming. Opgemerkt zij dat het rapport van de werkgroep Claimcultuur geen expliciet standpunt over 'cultuur' bevatte. De werkgroep beschouwde eenvoudig alles wat tot een toename van claims of geclaimde bedragen zou kunnen leiden als 'determinant' van claimcultuur. Zo rekende de werkgroep bijvoorbeeld ook maatregelen die van invloed zijn op de proceskosten of een toename van het aantal advocaten tot de determinanten van claimcultuur.

1.3 Methode van onderzoek

De onderzoeksvragen zijn gericht op het vaststellen van veranderingen in het aantal voor de rechter gebrachte zaken, de geëiste en de toegewezen bedragen. Dergelijke vragen impliceren een vergelijking tussen 'vroeger' en 'nu'. Er dient dus sprake te zijn van verschillende meetmomenten. In de opzet van het onderhavige onderzoek is bovendien uitgegaan van herhaalde metingen in de nabije toekomst; in dat licht is ook wel van een 'monitor' gesproken.

Voor wat betreft de ontwikkeling van het aantal zaken wordt nu gerapporteerd

3 Moderne visies op cultuur maken een onderscheid tussen waarneembare verschijnselen zoals (collectief) gedrag en (beleden) normen en waarden enerzijds, en een on(der)bewuste 'bron' daarvan, die zich bijvoorbeeld laat omschrijven als 'basic assumptions and beliefs' (Schein, 1991) of 'mentale programmering' (Hofstede, 1991).

over de jaren 1997 t/m 2000. Het betreft hier gegevens die zijn ontleend aan de registratiesystemen van de rechtbanken. Hierbij is, behalve een telling van de geselecteerde zaakscategorieën (gespecificeerd aan het eind van deze paragraaf) ook een telling verricht van de als 'ongeconverteerd' getypeerde zaken; dit zijn zaken die niet van een juridische zaaktypering zijn voorzien. Rechtbanken die veelvuldig gebruikmaken van de categorie 'ongeconverteerd' zijn buiten het onderzoek gebleven.

De dossierstudie, die onder meer gegevens diende op te leveren over de toegewezen bedragen, kon slechts geschieden op basis van afgedane zaken. Hiervoor zijn bij vijf rechtbanken alle relevante zaken bestudeerd die werden afgedaan in de jaren 1997 en 2000. Ook deze dossiers zijn opgespoord middels een bevraging van de registratiesystemen.

Voor dossiers met eindvonnis is een groot aantal gegevens verzameld. Het betreft bijvoorbeeld het financieel belang, de partijconstellatie, de afdoeningswijze en het toegekende bedrag. Ook zijn systematisch gegevens verzameld over de aard van geclaimde schades, de band tussen partijen en het procesverloop. Deze gegevens zijn samengebracht in een SPSS-bestand en onderworpen aan statistische analyses. Tevens is van elke zaak een korte beschrijving gemaakt. Uitgebreide zaaksinformatie kan slechts worden gevonden in dossiers wanneer een zaak tot een contradictoir vonnis is uitgeprocedeerd. In dat geval bevat het dossier naast de conclusies van eis en antwoord vaak nog meer stukken, zoals re- en dupliek of een schaderapport. Veel kariger is informatie over zaken die bij verstekvonnis zijn afgedaan, of tussentijds werden geroyeerd. Omdat de laatstgenoemde dossiers evenmin een oordeel van de rechter bevatten, is slechts een beperkt deel van die dossiers bestudeerd.

Wat is een claim?

In principe kan elke eis – zelfs één die niet in een geldbedrag is uitgedrukt – als 'claim' worden opgevat. Ook het invorderen van een onbetaalde rekening valt daaronder. Een dergelijke algemene opvatting van het begrip 'claim' lijkt echter geen recht te doen aan datgene waar het begrip 'claimcultuur' aan refereert.⁴ Dergelijke eenvoudige claims verwachten we onder de zaken met betrekking tot onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid ook niet aan te treffen. Ingeval dat toch gebeurt, is vooraf besloten zaken die weinig meer behelzen dan een eenvoudige incasso of de terugbetaling van een aankoopbedrag van een slecht product buiten het onderzoek te houden.

Waar in het rapport gesproken wordt over aantallen claims, gaat het feitelijk om aantallen zaken. In zo'n zaak kan voor verschillende schades (bijvoorbeeld materiële en immateriële) een bedrag worden geclaimd, in onze terminologie blijft het één claim. Ook stuitten we in het onderzoek soms op meerdere

4 De 'lading' die de term 'claim' kan hebben, laat zich treffend illustreren met de uitspraak van een letselschadeadvocaat in Trouw (Bouma, 2003): 'Mensen die naar een advocaat stappen claimen niet. Het enige wat ze willen is een reële compensatie (...)'.
 4

gerechtelijke procedures over één geschil. Deze zijn in de analyse niet dubbel geteld, maar worden als één claim behandeld; het betreft vooral verzets- en vrijwaringsprocedures.

De onderzochte zaken zijn onder de volgende typering terug te vinden in de registratiesystemen van de rechtbanken:

- rechtspersonenrecht; bestuurdersaansprakelijkheid;
- rechtspersonenrecht; aansprakelijkheid commissaris;
- overeenkomst geneeskundige behandeling; beroepsaansprakelijkheid medicus;
- onrechtmatige daad; productaansprakelijkheid;
- onrechtmatige daad; aansprakelijkheid voor personen of zaken;
- onrechtmatige daad; overheid; vergunningen;
- onrechtmatige daad; overheid; overige;
- onrechtmatige daad; letsel overige;
- onrechtmatige daad; overige;

Naast de bovenstaande zaakscategorieën zijn in de eerste fase van het onderzoek ook nog verschillende andere – bijvoorbeeld op het terrein van verkeersaansprakelijkheid – bekeken. Daarvan is besloten ze in het verdere onderzoek niet mee te nemen, omdat ze onvoldoende interessant materiaal opleverden. De zaaktyperingssystematiek zoals die door de rechtbanken wordt gehanteerd en de basis vormt voor onze zaakselectie, is opgenomen als bijlage 2.

1.3.1 Zaakselectie en registratiesystemen

De zaakselectie – en de daaraan verwante problemen – kan worden beschouwd als de achilleshiel van dit onderzoek. In deze paragraaf staan we daarom vrij uitgebreid stil bij dit onderwerp.

Methodologisch gezien zou het onderzoek het best kunnen worden verricht op basis van een *random* steekproef uit civielrechtelijke claims. In dat geval zouden *at random* dossiers van afgedane zaken worden getrokken en geanalyseerd. We zouden ons een totaalbeeld kunnen vormen van de (veranderende) aard van claims en de ontwikkelingen in geëiste en toegewezen bedragen. Keerzijde is dat veel van het verrichte werk uiteindelijk van geringe waarde zou zijn, omdat het gros van de onderzochte dossiers weinig relevant voor ons onderzoek zou zijn.⁵ Tevens zou een zeer groot aantal dossiers moeten worden bekeken om tot een voldoende aantal te komen om er conclusies op te kunnen baseren. Dit werd niet wenselijk en haalbaar geacht – zeker gezien het feit dat sprake is van herhaalde metingen.

Om die reden is ervoor gekozen dossiers op te sporen door middel van de

⁵ Wij wijzen hierbij op het onderzoek naar civielrechtelijke arbozaken (Veenis & Wilthagen, 1998). In dat onderzoek werden 12.000 dossiers doorgelicht en uiteindelijk 53 voor het onderzoek relevante zaken gevonden.

juridische zaaktypering die sinds 1996 voor elke zaak wordt geregistreerd. Daarmee kon gericht worden gezocht in die zaakscategorieën die naar verwachting veel relevante zaken zouden bevatten. Tevens zouden de systemen van rechtbanken op eenvoudige wijze kunnen worden bevraagd om de ontwikkeling van het aantal zaken in de relevant geachte categorieën in kaart te brengen. Tegelijk werd onderkend dat ook deze werkwijze risico's met zich meebrengt. In de eerste plaats is de juridische zaaktypering niet vrij van subjectieve elementen; de aangebrachte zaken kunnen meerdere juridische aspecten bevatten, maar worden op slechts één ervan getypeerd. Er kunnen gemakkelijk verschillen ontstaan in registratiewijze tussen rechtbanken, en zelfs – als gevolg van personele mutaties – binnen rechtbanken.

Het feit dat we de relevante dossiers ook inzien, stelt ons in staat enig beeld te verkrijgen van de kwaliteit van de zaaktypering; zo blijkt vanzelf in welke mate we onder een bepaalde typering zaken aantreffen die er niet thuis horen. We kunnen ons echter geen beeld vormen van de mate waarin de door ons gezochte zaken anders worden getypeerd; we zien immers slechts dossiers uit de geselecteerde zaakscategorieën.

Wanneer wij in het onderzoek instroom of uitstroom van verschillende jaren vergelijken, kan dat slechts onder de – niet nader onderzochte – aanname dat de foutenmarge over de jaren heen gelijk is gebleven.

Aanvankelijk lag het in de bedoeling in het onderzoek ontwikkelingen in kaart te brengen door metingen om de vijf jaar, te beginnen met de jaren 1995 en 2000. Die opzet moest worden herzien toen bleek dat de meeste rechtbanken pas in de loop van 1995 waren begonnen met het systematisch registreren van de zaaktypering en 1996 het eerste jaar was waarin alle zaken van dergelijke typering werden voorzien.⁶ Omdat bij de keuze voor het jaar van de eerste meting ook rekening diende te worden gehouden met mogelijke aanloopproblemen ten aanzien van de zaaktypering, en met de periode tussen instroom en uitstroom, is besloten met het jaar 1997 te starten.

De meting van de ontwikkeling van de *instroom* van zaken kan dan eenvoudig worden uitgevoerd. De gegevens over in 1997 *uitgestroomde* zaken behoeven echter een correctie. Veel van de in 1997 afgedane zaken zijn vóór 1995 – toen werd begonnen met het systematisch typeren van zaken – gestart, en niet van een (nauwkeurige) typering voorzien. Consequentie daarvan is dat we over vrij weinig in 1997 afgedane zaken beschikken en tevens dat een vertekening ontstaat omdat het met name de langlopende zaken zijn die we missen. Bijlage 3 is gewijd aan de aard en mate van vertekening die hierdoor ontstaat en de wijze waarop voor die vertekening is gecorrigeerd.

Via de dossierstudie kon worden nagegaan of de bevraging van de geautomatiseerde systemen werkelijk tot het type zaken leidde dat werd gezocht. Gezien de

⁶ Dat wil zeggen: ruim de helft van de rechtbanken registreerde in dat jaar consequent de zaaktypering. Rechtbanken waar dit niet consequent gebeurde, zijn buiten het onderzoek gebleven.

onzekerheden op dat punt, heeft de eerste fase van het onderzoek zich op slechts één rechtbank gericht. Op basis van de rapportage over die voormeting – waarin veel aandacht werd geschonken aan de methodologische bevindingen – heeft de begeleidingscommissie groen licht gegeven voor uitvoering van het onderzoek bij de overige rechtbanken.

1.3.2 Aandachtspunten voor kwalitatief onderzoek

In het kwalitatieve deel van het onderzoek is gewerkt met formulieren waarop een groot aantal zaakskenmerken kon worden vastgelegd. Het betreft bijvoorbeeld kenmerken van eiser en gedaagde, de band tussen beide, de aard van de claim en hoe die is opgebouwd (materiële en immateriële schade, reeds geleden en nog te verwachten schades, et cetera). Speciale aandacht is geschonken aan een aantal verschijnselen die in de literatuur vaak met het begrip claimcultuur in verband worden gebracht, en aanknopingspunten bieden om de ontwikkelingen zoals die uit het onderzoek zullen blijken kwalitatief nader in te kleuren. Wordt bijvoorbeeld in toenemende mate vergoeding geclaimd voor immateriële of nog te verwachten schades? Is er sprake van opportunistisch claimen (trachten ergens een slaatje uit te slaan)? Worden claims gericht tegen de (vermeende) directe veroorzaker van de schade, of wordt enigszins gekunsteld gezocht naar een meer draagkrachtige persoon of instantie om de schade op te verhalen? In hoeverre is sprake van spelgedrag; hoog inzetten om een leuke schikking te krijgen? Wordt de gang naar de rechter gebruikt als intimidatiemiddel? In hoeverre speelt een motief als ‘preventie’ een rol?⁷ Informatie over claimbedragen kan eenvoudig op basis van dossierstudie worden verzameld. Of een direct veroorzaker dan wel een partij die formeel verantwoordelijk kan worden gehouden wordt aangesproken, kan ook eenvoudig worden vastgesteld. Minder gemakkelijk is het wanneer het gaat over de achterliggende intenties van eisers; de stukken bevatten slechts de formele juridische argumentaties. Hoogstens kan uit de verweren of uit de uitspraak van de rechter iets blijken over achterliggende intenties of opportunistisch claimgedrag. Enig beeld van het ‘spelgedrag’ kan worden opgemaakt uit dossiers met schikkingsinformatie. Daaruit kan blijken in hoeverre verschil bestaat tussen waar partijen op inzetten (de hoogte van de eis) en wat ze uiteindelijk een redelijke uitkomst vinden (de hoogte van de schikking).

1.3.3 Inflatiecorrectie

Omdat in het onderzoek wordt gekeken naar de ontwikkeling van claimbedragen en toegekende bedragen over een periode van meerdere jaren, dient rekening te worden gehouden met inflatie. In de kwantitatieve analyses wordt gebruikgemaakt van gedefleerde cijfers, waarbij de waarde van f 10.000 (€ 4.525) in 1997

⁷ De mogelijkheid van schadeclaims zou volgens sommigen misstanden voorkomen; potentiële veroorzakers van schade zouden beter op hun tellen gaan passen.

de standaard is. Wanneer in de analyses bedragen uit 1997 met die uit 2000 worden vergeleken, worden voor dat laatste jaar niet de feitelijk gemeten bedragen gebruikt, maar lagere.⁸ De feitelijk gemeten bedragen zijn te vinden in bijlage 5.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de kwantitatieve analyses behandeld en worden de onderzoeksvragen beantwoord die in paragraaf 1.2 werden geformuleerd. Hierbij wordt ingegaan op de ontwikkeling van de instroom, op geëiste en toegewezen bedragen en wordt aandacht geschonken aan schikkingen. In hoofdstuk 3 staat de inhoud van de claims centraal: waarover wordt geprocedeerd, door wie en met welk resultaat? Ten behoeve van de beschrijving worden de acht meest voorkomende typen claims behandeld, ingedeeld op basis van het type interactie (of de gebeurtenis) die de aanleiding was tot het geschil. Het rapport wordt besloten met een discussiehoofdstuk. Hierin wordt nader ingegaan op de factoren die op het claimgedrag en het toekennen van claims van invloed moeten worden geacht. Tevens worden aandachtspunten voor vervolgonderzoek geformuleerd.

8 De 'waarde' van € 4.525 in 1997 correspondeert, op basis van de CBS-consumentenprijsindex, met een waarde van € 4.843 in 2000. Voor de analyse is die waarde van € 4.843 teruggerekend naar het niveau van 1997, dus naar € 4.525.

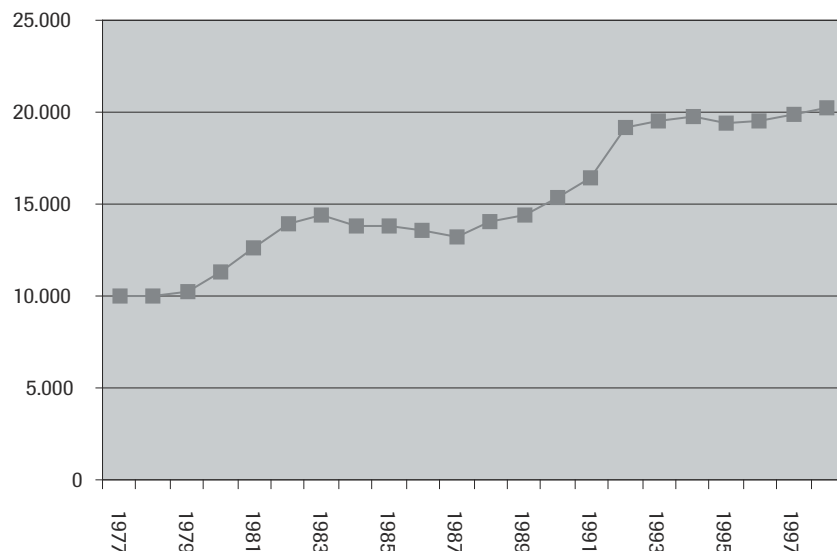
2 Geëiste en toegekende bedragen

Dit hoofdstuk is gewijd aan de kwantitatieve onderzoeksresultaten. De eerste paragraaf, 2.1, gaat in op de instroom van nieuwe zaken in de periode 1997-2000. Het betreft, net als de gegevens die in de rest van het hoofdstuk worden gepresenteerd, zaken die betrekking hebben op onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid. In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op de selectie van dossiers van – in 1997 en 2000 – afgedane zaken. De paragrafen 2.3 t/m 2.5 gaan in op de ontwikkeling van geëiste bedragen, de mate waarin claims worden toegekend en de toegewezen bedragen. Die drie paragrafen vormen de basis voor de beantwoording van de centrale vragen in het onderzoek. In de paragraaf 2.6 wordt aandacht geschonken aan uitkomsten van schikkingen. Het hoofdstuk besluit met de beantwoording van de centrale onderzoeksvragen, in paragraaf 2.7.

2.1 Het aantal aangebrachte zaken

In de tweede helft van de jaren negentig was het aantal civiele zaken dat jaarlijks aan de rechter werd voorgelegd vrij stabiel. Dit gegeven laat zich goed illustreren door grafiek 1, ontleend aan Van Velthoven (2002). Sterke stijgingen van de instroom van civiele zaken deden zich voor in de periode 1979 t/m 1983 en 1988 t/m 1992, toen het aantal zaken jaarlijks met bijna 10% steeg. Over de periode 1997 t/m 2000 bedraagt de jaarlijkse stijging, per 100.000 inwoners, ten hoogste 1%.⁹

Grafiek 1: Ontwikkeling van het aantal civiele zaken per 100.000 inwoners, 1977-1998

bron: Van Velthoven (2002)

Tabel 1: Aangebrachte zaken m.b.t. onrechtmatige daad (o.d.) en beroepsaansprakelijkheid (11 rechtbanken)

	1997	1998	1999	2000
o.d. aansprakelijkheid voor personen of zaken	73	68	57	54
o.d. productaansprakelijkheid	31	35	17	16
o.d. letsel overige	102	119	125	105
o.d. overheid vergunningen	11	7	11	11
o.d. overheid overige	11	15	8	8
o.d. overige onrechtmatige daad	259	321	194	252
beroepsaansprakelijkheid medicus	14	16	26	22
bestuurdersaansprakelijkheid	26	33	32	24
aansprakelijkheid commissaris	1	3	1	
totaal	528	617	471	492

In lijn met de in hoofdstuk 1 beschreven opzet is de hypothese van een toenemend aantal zaken ten gevolge van een oprukkende 'claimcultuur' aan een meer specifieke toets onderworpen. Gemeten is het aantal zaken op de terreinen van onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid dat jaarlijks bij de civiele sectoren van de rechtbanken instroomde. In totaal ontvingen we gegevens van zestien rechtbanken. De resultaten van vijf van die rechtbanken zijn buiten beschouwing gelaten, omdat de zaaktypering te weinig consequent werd geregistreerd. In tabel 1 zijn de aantallen aangebrachte zaken in de jaren 1997 t/m 2000 weergegeven. De tabel bevat het totaal aantal zaken in de verschillende categorieën met een financieel belang van € 4.525 of meer.¹⁰

Uit de instroomgegevens van deze elf rechtbanken blijkt dat zeker geen sprake is van een stijging van de instroom in de onderzochte zaaks categorieën. Het totaal aantal ingestroomde zaken in de voor het onderzoek relevante zaaks categorieën ligt in 2000 zelfs onder het niveau van 1997. Daar komt bij dat de registratiesystemen van deze elf rechtbanken in 1997 nog 84 ongeconverteerde geldvorderingen bevatten (d.w.z. zaken die niet van een nadere zaaktypering zijn voorzien), terwijl dat in 2000 nauwelijks meer voorkwam (6 zaken). We concluderen dat in de jaren 1997 t/m 2000 geen sprake is geweest van een toenemend aantal onrechtmatige daad- en aansprakelijkheidszaken bij de rechtbanken. Zo er in die jaren sprake was van een toenemende 'claimcultuur', leidde die er niet toe dat meer zaken aan de rechter werden voorgelegd.

9 De beschikbare bronnen geven geen volledig eenduidig beeld. De stijging van 1% per jaar laat zich afleiden uit de CBS-cijfers, de Lamiciecijfers vertonen geen stijging. Zie bijlage 7.

10 De bedragen in dit hoofdstuk zijn omgerekend naar het prijspeil van 1997, en van guldens naar euro's. De 'waarde' f 10.000,- in 1997 correspondeert met f 10.170,10 in 1998, f 10.399,24 in 1999 en f 10.703,42 in 2000. De ongecorrigeerde bedragen staan in bijlage 5.

2.2 Dossiersselectie

In de paragrafen 2.3 t/m 2.5 komen resultaten aan de orde gebaseerd op onderzoek naar *afgedane* zaken. Alvorens op die resultaten zelf in te gaan, staan we eerst stil bij de dossiersselectie. Het dossieronderzoek is uitgevoerd bij vijf grotere rechtbanken, één binnen elk ressort. Behalve met geografische spreiding is bij de keuze van rechtbanken rekening gehouden met het consequent invullen van de zaaktyperingen; dit werd vastgesteld via een telling van 'ongeconverteerde' zaken in de systemen (zie paragraaf 1.3).

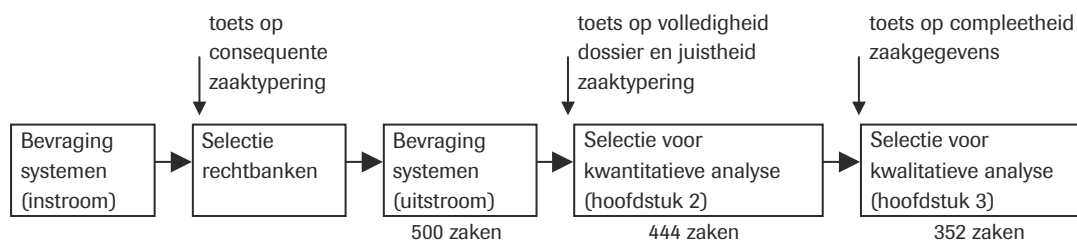
Ook de relevante dossiers werden opgespoord via de geautomatiseerde systemen van de rechtbanken. Bruto leverde dat 500 zaken op; 140 afgedaan in 1997 en 360 afgedaan in 2000. De netto-aantallen die resteren na uitvoering van de studie liggen ruim 10% lager. Dat heeft de volgende oorzaken:

- 21 dossiers waren niet beschikbaar, leeg of (te) onvolledig;
- 16 dubbeltellingen; deze zaken kwamen meermalen in de selectie voor, tengevolge van verzet of vrijwaring;
- 19 zaken bleken niet relevant; meestal betrof het een eenvoudige incassozaak of was de zaak van een onjuiste typering voorzien; ook bleken enkele kanton-appèls en een kortgedingzaak te zijn geselecteerd.

Lang niet alle zaken met een enigszins 'twijfelachtige' zaaktypering zijn buiten het onderzoek gebleven. Vooral de categorie 'productaansprakelijkheid' bevatte een hoog percentage zaken dat strikt juridisch genomen niet in die categorie zou thuishoren; ofwel omdat die claims niet aan het adres van de producent, maar aan een verkoper van het product gericht waren, ofwel omdat geen sprake was van een massaproduct. Ze wijken echter weinig af van zaken die we in categorieën als 'aansprakelijkheid voor personen of zaken' of 'overige onrechtmatige daad' tegenkwamen en werden voldoende relevant geacht om ze in het onderzoek mee te nemen.¹¹

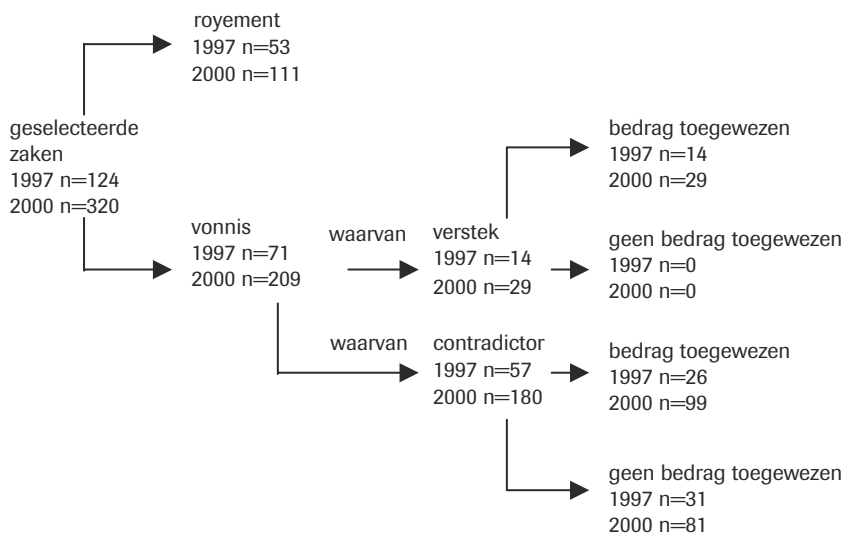
In schema 1 zijn de verschillende stappen in de selectie van dossiers gevisualiseerd.

Schema 1: Selectie van dossiers van uitgestroomde zaken

¹¹ Hiertoe is een fors aantal zaakbeschrijvingen doorgenomen met een lid van de begeleidingscommissie.

Schema 2: Geselecteerde zaakdossiers, uitgesplitst naar vonnis of roeyement, verstek of contradictoir, toegewezen of niet toegewezen, naar jaar van afdoening

De analyses in de volgende paragrafen zijn gedaan op basis van 124 claims afgedaan in 1997 en 320 claims afgedaan in 2000. Dat zijn redelijke aantallen. Maar naarmate dieper wordt ingezoomd op specifieke zaaksegmenten, worden de aantallen steeds kleiner en moet bij het trekken van conclusies meer voorzichtigheid worden betracht. In schema 2 zijn de belangrijkste uitsplitsingen die in de analyses in volgende paragrafen worden gebruikt, gevisualiseerd.

Bij de afdoeningen uit 1997 wordt in dit hoofdstuk gebruikgemaakt van 'gecorrigeerde gegevens'. Dit heeft te maken met het feit dat bij de afdoeningen uit 1997 de relatief langdurige zaken (aangebracht voor 1995) ontbreken; een gevolg van het feit dat pas in 1995 werd begonnen met het registreren van zaaktypering in de geautomatiseerde systemen. Langlopende zaken wijken af van de korterlopende zaken, zodat moest worden gecorrigeerd voor de aldus ontstane vertekening. In bijlage 3 worden die correcties inhoudelijk toegelicht. Voorts is op alle zaakgegevens een inflatiecorrectie toegepast, met het eerste afdoeningsjaar, 1997, als basis. Ongecorrigeerde cijfers over 2000 (ofwel: de feitelijk geclaimde en toegewezen bedragen) zijn te vinden in bijlage 5.

2.3 Geëiste bedragen

In tabel 2 zijn de geclaimde bedragen¹² in de in 1997 en 2000 afgedane zaken weergegeven. Zowel de mediaan als het gemiddelde zijn in de tabel weergegeven.

Tabel 2: Geëiste bedragen (in euro's) in zaken afgedaan in 1997 en 2000

	1997	2000
gemiddelde	57.436	168.442
mediaan	13.072	21.474

Bedragen zijn omgerekend naar het prijspeil van 1997 en gecorrigeerd voor vertekening (zie bijlage 3)

Omdat 'geëist bedrag' een 'scheef' verdeelde variabele is, baseren we onze conclusies primair op de ontwikkeling van de mediaan.

Vergelijken we de in 1997 en 2000 afgedane zaken, dan is sprake van spectaculaire stijging. De mediaan steeg in die korte periode met 64%. We merken op dat voor de afdoeningen die we vergelijken het moment waarop de eis werd gedaan veelal vóór het afdoeningsjaar ligt. Feitelijk vergelijken we dus claims over een wat langere periode: bij 'afdoeningen 1997' gaat het vooral om zaken die in de periode 1995-1997 voor de rechter werden gebracht, bij 'afdoeningen 2000' meestal om zaken die in de periode 1998-2000 werden aangebracht.

De stijging van geclaimde bedragen komt ook tot uitdrukking in een analyse van de *ingestroomde* zaken, opgenomen als bijlage 4. Bij de meting op basis van de instroom kon een iets langere periode in beeld worden gebracht. Er staat echter een nadeel tegenover: er is geen check gedaan op de juistheid van de zaaktype-ingen en er zitten dubbeltellingen in (verzetszaken en vrijwaringszaken). De cijfers uit bijlage 4 tonen een stijging van het mediane claimbedrag met 35% over zaken die instroomden in de periode 1997 t/m 2000. De stijging over de jaren 1996 t/m 1999 bedraagt 58%. Het laatstgenoemde getal zou het meest in de buurt moeten komen van het via de *uitgestroomde* zaken gemeten percentage – de eerder genoemde 64% – en doet dat ook.

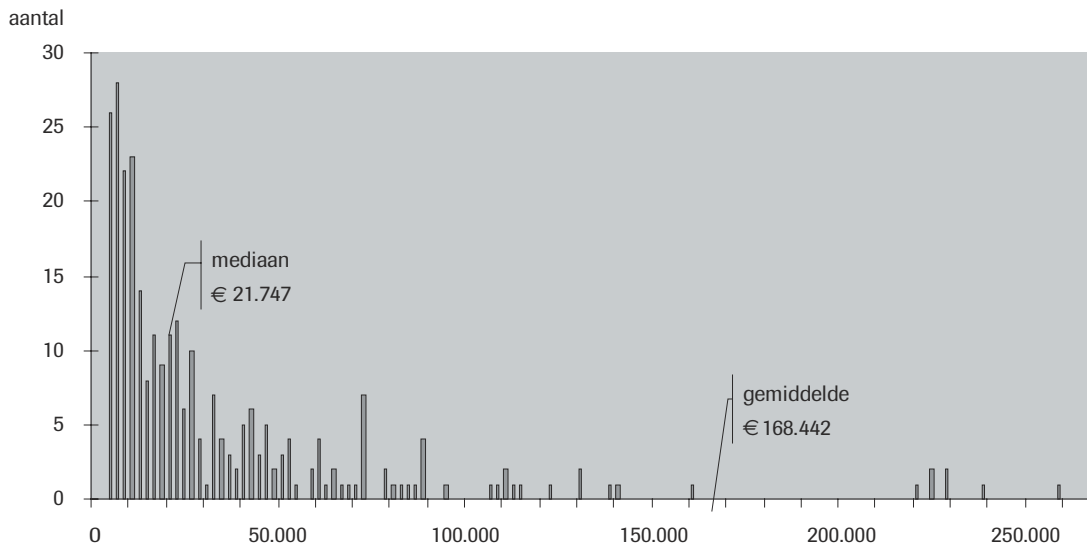
De resultaten bevestigen de hypothese dat sprake is van een stijging van de geclaimde bedragen. Gegeven de relatief korte periode waarover is gemeten, mag die stijging als vrij spectaculair worden beschouwd.

Waarom de mediaan?

Er zijn twee redenen waarom wij bij de beantwoording van de onderzoeksvragen de mediaan de voorkeur geven boven het rekenkundig gemiddelde. De eerste reden illustreren we met grafiek 2. Die grafiek geeft de verdeling weer van de

12 We gebruiken hier het op de rolkaarten geregistreerd financieel belang. Over het algemeen is dat een optelsom van de in de dagvaarding gespecificeerde bedragen. Vaak wordt aan die bedragen toegevoegd 'plus rente en (buiten)gerechtelijke incassokosten', zonder dat die bedragen zijn gespecificeerd. In het financieel belang zijn die bedragen over het algemeen niet opgenomen. Soms echter worden die kosten wel gespecificeerd en meegeteld. Daarnaast was soms sprake van een kleine discrepantie tussen het geregistreerde bedrag en het door ons zelf berekende. Omdat de zo ontstane afwijkingen vrij gering waren, is gekozen de registratie als uitgangspunt te nemen.

Grafiek 2: Verdeling van geclaimde bedragen, afgedaan in 2000, met mediaan en gemiddelde

geëiste bedragen in de in het jaar 2000 afgedane zaken. De geclaimde bedragen zijn daartoe ingedeeld met intervallen van € 2.000. Het meest linkse staafje geeft dus zaken weer met een eis tussen € 4.000 en € 6.000. Opgemerkt zij dat de grafiek niet compleet is; bij de gebruikte schaal zou de rechterzijde, met de geclaimde bedragen, nog over zo'n 70 pagina's moeten doorlopen. In 90,3% van de zaken werd een bedrag geclaimd dat beneden het gemiddelde van € 168.442 ligt. De mediaan geeft een beter idee van wat er een 'doorsnee zaak' wordt geclaimd: in 50% van de gevallen wordt minder dan € 21.474 geclaimd, en in andere helft van de gevallen meer dan € 21.474.

De tweede reden waarom de mediaan de voorkeur verdient, is dat deze relatief ongevoelig is voor 'toevallige' uitschieters. Zouden we de hoogste claim in de verdeling, van ruim 19 miljoen euro, buiten beschouwing laten, dan daalt het gemiddelde met 34% (bijna € 58.000); de mediaan zou met slechts 0,001% (€ 20) dalen.

2.4 Het percentage claims dat wordt toegekend

Om het percentage toegekende claims te kunnen berekenen moet het begrip 'toegekend' worden geoperationaliseerd. Het criterium dat we hanteerden, is dat de rechter bepaalde dat gedaagde aan de eiser een zeker bedrag moest voldoen; automatisch betekent dit dat de gedaagde aansprakelijk wordt geacht. Het is niet noodzakelijk zo dat het geëiste bedrag volledig is toegewezen; in ongeveer de helft van de zaken waarin een bedrag wordt toegekend, is het toegekende bedrag

Tabel 3: Percentages zaken met vonnis en zaken waarin een bedrag is toegewezen

	1997 ¹	2000
percentage zaken met vonnis	60%	65%
percentage toegewezen zaken (uit zaken met eindvonnis) ²	59%	61%
percentage toegewezen zaken (uit totaal aantal zaken)	34%	40%

1 de percentages in deze kolom zijn gecorrigeerd aan de hand van bijlage 3

2 exclusief eindvonnis incident

Tabel 4: Percentage bij vonnis¹ toegewezen zaken, verstek en contradictoir

	1997 ²	2000
verstekvonnis	100%	100%
contradictoir vonnis	53%	56%
totaal	59%	61%

1 exclusief eindvonnis incident

2 de percentages in deze kolom zijn gecorrigeerd aan de hand van bijlage 3

ten minste 95% van het geëiste bedrag.¹³ Ook vonnissen waarin bepaald wordt dat een schade dient te worden opgemaakt bij staat beschouwen we als toegekend. Een consequentie van onze operationalisering is dat ook een claim waar € 12.000 werd geëist en een bedrag van € 5 werd toegewezen (voor gemaakte portokosten) als 'toegekend' wordt beschouwd.

In tabel 3 is weergegeven hoe vaak een claim werd gehonoreerd. Over het totaal van zaken genomen werd in 1997 in 34% van de afgedane zaken een bedrag toegewezen en in 2000 in 40% van de zaken. Dit verschil wordt deels veroorzaakt doordat bij de in 1997 afgedane zaken meer royementen voorkwamen (en dus geen vonnis werd gewezen) dan bij de in 2000 afgedane zaken. Percenteert men de toegewezen zaken uit uitsluitend zaken op vonnis, dan resteert slechts een klein verschil in het percentage toegewezen zaken: 59% (in 1997) en 61% (in 2000).

Voor wat betreft de mate waarin rechters claims honoreren, moet onderscheid worden gemaakt tussen verstek- en contradictoire vonnissen. Het rechterlijk oordeel komt vooral tot uitdrukking in contradictoire vonnissen. Bij verstek zal het geclaimd bedrag, bij gebrek aan verweer, vaak zonder meer worden toegewezen.¹⁴ Het onderscheid blijkt duidelijk uit de gegevens in tabel 4.

13 Bijna de helft van de zaken die aan dat criterium voldoen zijn verstekzaken. In 16% van de 'toegewezen' zaken bedraagt het toegewezen bedrag minder dan 20% van het geëiste bedrag.

14 Immers, de rechter kan slechts afgaan op de informatie die wordt gegeven door de eisende partij. De gemiddelde behandelzeiten uit de werklustvergelijkingen (1993-1998) bieden een goede illustratie bij het verschil in werkwijze. Voor verstekzaken stond 15 minuten (voor rechters), voor contradictoire zaken ruim 9 uur.

De cijfers tonen een lichte stijging van het percentage toegewezen zaken. Rekening houdend met de steekproefgrootte en de toegepaste correcties kan echter niet worden geconcludeerd dat sprake is van een échte verandering. Beter is het te concluderen dat zich in de mate waarin rechters zaken toewijzen geen majeure wijziging voordeed.

2.5 Toegewezen bedragen

In deze paragraaf komt de ontwikkeling in de door de rechter toegewezen bedragen aan de orde. Ten aanzien van deze gegevens zij vooraf opgemerkt dat de 'hardheid' minder is dan die van gegevens over geclaimde bedragen en aantallen zaken. Dat komt doordat we voor de analyse minder zaken ter beschikking hadden (immers: slechts die zaken waarin bij vonnis een bedrag wordt toegewezen konden worden gebruikt) en de correctie die moest worden toegepast in verband met vertekening groter is. In tabel 5 zijn de toegewezen bedragen weergegeven. Net als de geëiste bedragen, behandeld in paragraaf 2.3, is ook de variabele 'toegewezen bedrag' scheef verdeeld. Uit deze cijfers blijkt dat de toegewezen bedragen zijn toegenomen, echter minder spectaculair dan in de geëiste bedragen. De stijging van de mediaan (na correctie) is zeer gering. Een resultante van de sterke stijging van geëiste bedragen en de geringe stijging van toegewezen bedragen is een toenemende discrepantie tussen de hoogte van de eis en de hoogte van het toegewezen bedrag.

Tabel 5: Toegewezen bedragen (in euro's) in toegewezen zaken, afgedaan in 1997 en 2000

	1997 (n = 40)	2000 (n = 127) ¹⁵
gemiddelde	42.551	69.020
mediaan	11.028	11.064

Bedragen zijn omgerekend naar het prijspeil van 1997 en gecorrigeerd voor vertekening (zie bijlage 3)

Daar lijkt uit te spreken dat eisende partijen steeds hoger inzetten en rechters steeds vaker reden zien om het bedrag naar beneden toe bij te stellen. Net als in paragraaf 2.4 is ter onderbouwing van die conclusie wel een nadere analyse van verstek- en contradictoire zaken geboden.

¹⁵ In totaal is in 128 zaken bij vonnis een bedrag toegewezen. In één geval diende het gehele bedrag op te worden gemaakt bij staat. Het uiteindelijke toegekende bedrag was niet in het dossier te vinden. De zaak is buiten de analyse van toegewezen bedragen gehouden.

Verstekzaken

In alle verstekzaken in ons bestand werd de gedaagde aansprakelijk geacht. In één geval diende de schade geheel bij staat te worden opgemaakt; dat geval is in de berekening van toegewezen bedragen vanzelfsprekend buiten beschouwing gelaten. In alle andere zaken werd een bedrag toegewezen. In de tabellen 6 en 7 zijn de geclaimde en toegewezen bedragen weergegeven.

Uit de cijfers blijkt dat in het gros van de verstekzaken het geëiste bedrag nagenoeg volledig wordt toegekend.¹⁶

Tabel 6: Geëiste bedragen (in euro's) in toegewezen verstekzaken afgedaan in 1997 en 2000

	1997 (n = 14)	2000 (n = 28)
gemiddelde	50.165	55.735
mediaan	11.430	12.155

Bedragen zijn omgerekend naar het prijspeil van 1997 en gecorrigeerd voor vertekening (zie bijlage 3)

Tabel 7: Toegewezen bedragen (in euro's) in toegewezen verstekzaken, afgedaan in 1997 en 2000

	1997 (n = 14)	2000 (n = 28)
gemiddelde	34.528	50.855
mediaan	11.711	11.553

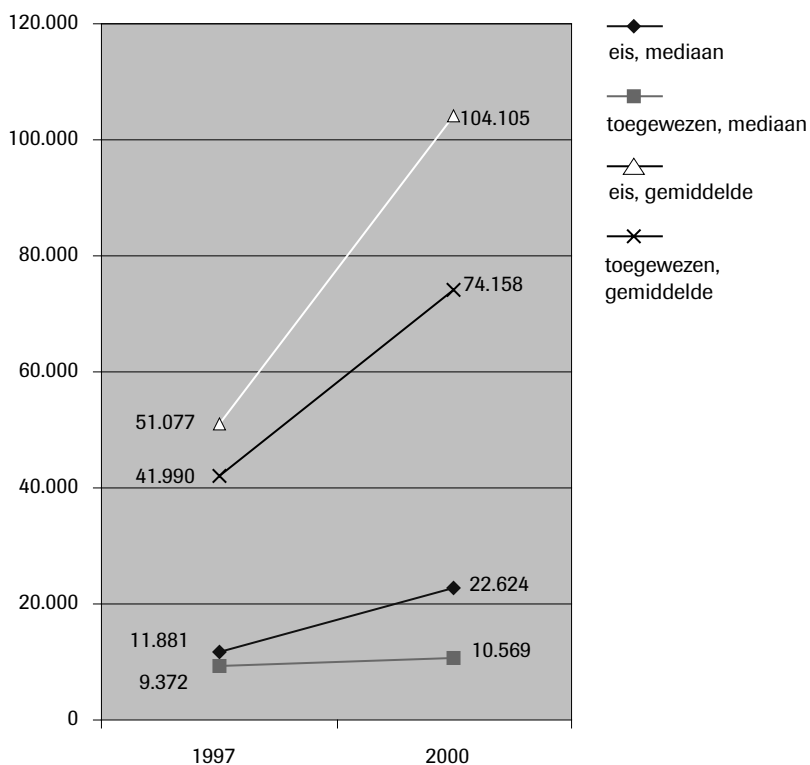
Bedragen zijn omgerekend naar het prijspeil van 1997 en gecorrigeerd voor vertekening (zie bijlage 3)

Contradictoire zaken

We doen dezelfde vergelijking voor contradictoire zaken waarin bij vonnis een bedrag is toegekend. Aldus willen we ons een beeld vormen van die gevallen waarin de rechter daadwerkelijk, met kennisneming van de verschillende standpunten, over een zaak oordeelt. Ons bestand bevat 177 contradictoire vonnissen gewezen in 2000 (exclusief vonnis incident); in 77 ervan (44%) werd de eis volledig afgewezen. Uit 1997 beschikken we over 54 contradictoire vonnissen. Na correctie (zie bijlage 3) komt het percentage afwijzingen bij de in 1997 afgedane zaken op 43%, vrijwel gelijk aan dat in 2000. Grafiek 3 toont de ontwikkeling van geëiste en toegewezen bedragen. Bleek in de vorige paragraaf dat zich in het percentage toegewezen zaken geen majeure verandering voordeed, ook de

¹⁶ Eén verstekzaak, afgedaan in 1997, is bijna volledig afgewezen. Die heeft tot gevolg dat het verschil tussen geclaimd en toegewezen bedrag over 1997 zoveel groter is dan in 2000. Van de in 2000 afgedane verstekzaken werd in een kwart van de gevallen het bedrag gematigd, in die zin dat minder dan 95% van de claim werd toegewezen (het minimum was 57%).

Grafiek 3: Ontwikkeling van geëiste en toegekende bedragen in toegekende contradictoire zaken, afgedaan in 1997 en 2000, in euro's

mediaan van de toegewezen bedragen is tamelijk stabiel. Wel blijkt uit de grafiek dat in contradictoire toegewezen zaken grotere discrepanties bestaan tussen geëist en toegekend bedrag dan in verstekzaken het geval was. Vergelijken we 1997 en 2000, dan is het verschil tussen het geëiste en toegewezen bedrag toegenomen.

De belangrijkste verandering in het toewijzingsgedrag van rechters is dan ook dat rechters steeds minder instemmen met de hoogte van het geclaimde bedrag. De stijging van het gemiddeld toegewezen bedrag is een gevolg van het feit dat het in 2000 vaker voorkwam dat de rechter een zeer hoog bedrag toeeweet.¹⁷

17 Het hoogst aangetroffen bedrag bij de afdoeningen uit 1997 lag net onder de € 300.000. Bij de afdoeningen uit 2000 waren 8 zaken waarin een bedrag van meer dan € 300.000 werd toegekend. Bij de correcties (bijlage 3) is rekening gehouden met het verband tussen doorlooptijd (oude zaken) en financieel belang. Dat verband is echter niet sterk. Van de 8 genoemde zaken uit 2000 waren er 5 in 1999 of 2000 ingestroomd.

2.6 Schikkingen

Behalve met zaken waarin de rechter een bedrag toewijst, of de claim afwijst, hebben we te maken met een omvangrijk 'grijs gebied'; daarin vallen zaken die gedurende de procedure worden geroyeerd. Een dergelijk royement vindt in de regel plaats op verzoek van partijen, die buiten de rechter om afspraken hebben gemaakt. Van de claims in ons bestand eindigde 37% in een royement, en in veel gevallen is het op grond van de stukken waarschijnlijk dat de partijen hebben onderhandeld; in sommige gevallen staat dat expliciet in de stukken vermeld. Helaas is uit de gerechtelijke stukken niet te achterhalen wat de aard van de gemaakte afspraken is. Alleen afspraken gemaakt ter comparitie zijn (meestal) in de dossiers te vinden.

Om ons enig beeld te kunnen vormen hebben wij bij twee van vijf rechtbanken dossiers bekeken van zaken die na een comparitie werden geroyeerd. In totaal troffen we bij die rechtbanken 24 dossiers aan met schikkingsinformatie, waarvan er 12 in 1997 en 12 in 2000 waren afgedaan.

In 19 van de 24 zaken werd afgesproken dat gedaagde een bedrag aan eiser zou betalen. In de overige 5 zaken werden afspraken gemaakt met gesloten beurzen of trok de eiser zijn eis in.

Ingeval een bedrag werd afgesproken, was dat in de afdoeningen uit 1997 gemiddeld € 6.548 (11 zaken; gemiddeld was € 14.859 geëist). Bij de afdoeningen uit 2000 bedroeg het bedrag gemiddeld € 3.818 (8 zaken; gemiddelde eis was € 18.295). Gezien de geringe aantallen kunnen we hier geen harde conclusies op baseren. Interessant is evenwel dat – net als in zaken waarin de rechter vonnis wijst – ook hier de discrepantie tussen het geëiste en het uiteindelijk overeengekomen bedrag in 2000 is toegenomen ten opzichte van 1997. De schikkingen geven een indicatie voor het verschil tussen waar partijen op inzetten (de hoogte van de claim) en wat ze uiteindelijk zelf redelijk vinden (het overeengekomen schikkingsbedrag).

2.7 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In paragraaf 1.2 werden de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Is sprake van een toenemend aantal claims dat voor de rechter wordt gebracht?
2. Is bij voor de rechter gebrachte claims sprake van een stijging van de geëiste bedragen?
3. Is sprake van het vaker toekennen van claims door de rechter?
4. Is bij door de rechter gehonoreerde claims sprake van een stijging in de toegekende bedragen?

In deze paragraaf worden de vragen één voor één beantwoord. Tevens worden de belangrijkste methodologische kanttekeningen gegeven. Op basis van die kanttekeningen dienen we bij het beantwoorden van de vragen 3 en 4 enige voorzichtigheid te betrachten.

Vraag 1: de ontwikkeling van het aantal zaken

Het totaal aantal civiele handelszaken dat in de periode 1997 t/m 2000 voor de rechter werd gebracht, vertoonde nauwelijks stijging. In het onderhavige onderzoek is gekeken naar een beperkt aantal zaakscategorieën die, indien een toenemende claimcultuur tot uiting zou komen in de instroom van zaken, een sterkere stijging zouden moeten vertonen. Gebleken is dat van zo'n stijging in de periode 1997 t/m 2000 geen sprake is.

Hierbij moet worden aangetekend dat de adequaatheid van de telling afhankelijk is van de kwaliteit van de zaaktypering die rechtbanken aan de zaken meegeven. Die is niet perfect, maar wel werkbaar gebleken. Waar de nodige voorzichtigheid in acht moet worden genomen ten aanzien van het exacte aantal zaken in de verschillende categorieën, gelden minder bezwaren ten aanzien van de ontwikkeling (stijging of daling) die de cijfers over een aantal jaren laten zien. Omdat ook individuele rechtbanken nauwelijks uit de pas lopen met de algemene trend, achten we onze conclusie voldoende hard.

Vraag 2: de ontwikkeling van de geclaimde bedragen

De geëiste bedragen in zaken op het terrein van onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid zijn in 2000 spectaculair gestegen ten opzichte van 1997. In de in die jaren afgedane zaken steeg de mediaan met meer dan 50%, van € 13.000 in zaken die in 1997 werden afgedaan naar € 21.500 in zaken afgedaan in 2000. Een meting op basis van ingestroomde zaken (in bijlage 4) levert een vergelijkbare uitkomst.

De belangrijkste methodologische kanttekening bij deze vergelijking betreft de vertekening in de zaakselectie van in 1997 afgedane zaken. Toch achten we de sterke stijging voldoende hard onderbouwd: de mediaan is niet zeer gevoelig voor vertekening en bovendien kunnen we ons behalve op gegevens over afgedane zaken ook op instroomgegevens baseren, die dezelfde taal spreken. De mate van stijging valt niet volledig exact te geven; die is mede afhankelijk van de jaren op basis waarvan de vergelijking wordt gedaan en of het jaar van instroom dan wel het jaar van uitstroom als referentiepunt wordt gebruikt. Voorts moet worden opgemerkt dat de geclaimde bedragen, zoals die worden geregistreerd, in enige (geringe) mate afwijken van de feitelijk geclaimde bedragen, omdat opslagen voor rente en gemaakte verhaalskosten over het algemeen niet in de bedragen zijn meegerekend.

Vraag 3: de mate waarin claims worden toegewezen

In zaken die in 2000 werden afgedaan, wees de rechter vaker een bedrag toe dan in zaken die in 1997 werden afgedaan; de percentages toegewezen zaken zijn respectievelijk 40 (in 2000) en 34 (in 1997, na correctie). Dit verschil wordt goeddeels veroorzaakt door verschillen in de afdoening: in 2000 werden minder zaken gedurende de procedure geroyeerd dan in 1997. Omdat de vraag primair gericht is op eventuele veranderingen in het oordeel van de rechter, is met name de toewijzing in contradictoire zaken op vonnis interessant. Probleem is echter dat juist op deze gegevens een sterke correctie moest worden toegepast. De

conclusie die uit de gegevens mag worden getrokken, is dat de mate waarin rechters claims toewijzen weinig is veranderd. De gegevens laten een kleine toename zien in het percentage toegewezen contradictoire zaken, maar er is een gereede kans dat die op toeval berust.

Vraag 4: de ontwikkeling van toegewezen bedragen

Met betrekking tot de toegewezen bedragen laten de gemiddelden wel een aanzienlijke stijging zien in 2000 ten opzichte van 1997, maar de medianen niet. In algemene zin lijken de toegewezen bedragen niet te stijgen, maar het kwam in 2000 vaker voor dat een zeer hoog bedrag werd toegewezen. Bij contradictoire zaken is de tendens niet wezenlijk anders dan in verstekzaken.

Omdat de toegewezen bedragen de sterk stijgende tendens in de claimbedragen niet volgen, ontstaat een toenemende discrepantie tussen het geëiste en het toegewezen bedrag.

Ook ten aanzien van deze onderzoeksvraag geldt een gevoeligheid bij de in de gegevens over 1997 aangebrachte correcties. Die maakt dat we niet te stellig kunnen zijn over de exacte bedragen. Ook een daling van het mediane toegewezen bedrag hoort nog tot de mogelijkheden. Een forse stijging – vergelijkbaar met die bij de geclaimde bedragen – kan echter worden uitgesloten. Daarmee achten we ook de conclusie met betrekking tot de toenemende discrepantie tussen geëist en toegewezen bedrag voldoende hard.

Bezien we de resultaten in relatie tot het bredere onderwerp van studie, dan moet worden geconcludeerd dat de voorspelde toename van het aantal zaken zich over de periode 1997-2000 niet voordeed, maar dat zich wel een verandering voordoet in de hoogte van geëiste bedragen. De spectaculaire stijging van de geclaimde bedragen over een periode van 3 jaar laat zich niet verklaren uit enige verandering in de aard van de geschillen die zich voordoen in het maatschappelijk verkeer; het lijkt veeleer de wijze te zijn waarop men met het verhalen van schades omgaat: hoog inzetten. Uit het onderzoek blijkt dat geen sprake is van een navenante stijging in de toegewezen bedragen. Rechters zijn kennelijk terughoudend, en zien vaker reden om het geëiste bedrag naar beneden bij te stellen.

3 De claims beschreven

Dit hoofdstuk gaat in op de aard en inhoud van de claims. Het eerste deel van het hoofdstuk is gewijd aan de vraag waarover wordt geprocedeerd, en door wie. De claims zijn daartoe ingedeeld in acht typen. Voor die indeling is het type sociale interactie dat aan de claim ten grondslag ligt richtinggevend geweest. Vervolgens wordt, aan de hand van statistische gegevens, nader ingegaan op een aantal algemene kenmerken van de claims en het claimgedrag. Daarbij passeren de in paragraaf 1.3.2 geformuleerde aandachtspunten de revue.

3.1 Selectie en indeling van de claims

Zaakselectie voor kwalitatieve analyse

In paragraaf 2.2, schema 1, werd de selectie van zaken die voor de verschillende onderdelen van dit onderzoek is gemaakt, gevisualiseerd. Omdat in dit hoofdstuk inhoudelijke aspecten van de bestudeerde claims centraal staan, is de mate waarin de dossiers een goed beeld van de zaak geven één van de criteria voor de zaakselectie geweest. Het zijn vooral royementen die op basis van dit criterium zijn gesneuveld. In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd op basis van een kwalitatieve analyse van 352 zaken. Het betreft:

- 231 eindvonnissen contradictoir (uit 236);
- 43 eindvonnissen verstek (uit 43);
- 2 eindvonnissen referte (uit 2);
- 76 royementen (uit 164).

In tabel 8 is de onderverdeling naar juridische zaaktypering weergegeven. De percentages in de linkerkolom geven de zaken weer die worden betrokken in de kwalitatieve analyse. De rechterkolom toont de verdeling over het gehele bestand dat voor de analyses in hoofdstuk 2 is gebruikt.

Uit de tabel blijkt dat de selectie voor het dossieronderzoek relatief veel overheidszaken bevat, en relatief weinig zaken in de restcategorie 'overige onrechtmatige daad'. Dat komt doordat in overheidszaken relatief weinig

Tabel 8: Zaakselectie voor dossieronderzoek

selectie voor dossieronderzoek	juridische zaaktypering in systeem van de rechtbank	totaal bestand
4%	beroepsaansprakelijkheid medicus	3%
3%	overheid vergunningen	2,50%
13%	overheid overige	10,50%
18,50%	letsel overige	18%
15%	aansprakelijkheid voor personen of zaken	16%
13,50%	productaansprakelijkheid	12%
10%	bestuurdersaansprakelijkheid	8%
23%	overige onrechtmatige daad	30%

royementen voorkwamen, en in de categorie 'overige onrechtmatige daad' veel. De juridische zaaktypering is in het onderzoek gebruikt ten behoeve van de selectie van zaken, maar is minder geschikt voor de beschrijving en kwalitatieve analyse. Zelfs onder een ogenschijnlijk eenduidige categorie als 'beroepsaansprakelijkheid medicus' kwamen we ook enkele beroepsaansprakelijkheidszaken tegen (andere) professionele dienstverleners tegen, terwijl onder aansprakelijkheid voor personen of zaken weer een zaak opdook die de beroepsaansprakelijkheid van een medicus betrof. Slechts enkele zaken onder de als productaansprakelijkheid getypeerde betreffen 'echte' productaansprakelijkheid in juridische zin. Sommige rechtbanken scharen het gros van de zaken onder een algemene noemer als 'aansprakelijkheid voor personen of zaken', of 'overige onrechtmatige daad'.

Partijconstellatie

Bekend is dat de partijconstellatie in onrechtmatige daadzaken afwijkt van die in het gros van de civiele geschillen (Wesseling van Gent, 1987, Eshuis & Paulides, 2002). In meer dan de helft van de door ons bekeken zaken – 2/3 indien combinaties worden meegerekend – is de eiser een natuurlijke persoon. Ook de gedaagde is in de helft van de zaken een natuurlijke persoon. Daarnaast wordt geclaimd bij rechtspersonen (28%), overheden (15%) of een combinatie van gedaagden (meestal rechtspersoon + natuurlijke persoon).

Uit het dossieronderzoek blijkt dat een deel van de natuurlijke personen weliswaar als natuurlijke persoon in een procedure betrokken is, maar die betrokkenheid volgt uit een professionele rol die de persoon in kwestie vervult. Een voorbeeld daarvan zijn zaken op het terrein van bestuurdersaansprakelijkheid; de eiser daarin is veelal een curator (die de zaak als natuurlijke persoon voor de rechter brengt), de gedaagde is een natuurlijke persoon die wordt aangesproken in zijn voormalige professionele rol als bestuurder van een BV.

Indeling van de geschillen

Voor dit hoofdstuk is gestreefd naar een aansprekende indeling van geschillen, met zo min mogelijk overlap tussen de categorieën. Daartoe is een aantal verschillende principes van indeling verkend, alvorens tot een definitieve keuze te komen.

In de gekozen indeling zijn de zaken eerst getypeerd naar het type interactie dat tot de claim heeft geleid. Dat kan bijvoorbeeld de aankoop van een product zijn, een ongeval, of een mishandeling. Met die indeling konden de meeste zaken op zinvolle wijze worden gecategoriseerd. Bij de indeling van de resterende claims zijn vervolgens de aard van geschil en de partijconstellatie richtinggevend geweest. Dat leidde tot categorieën als 'faillissementen' en 'financiële familie-geschillen'. Uiteindelijk bleven minder dan tien zaken over die in de categorie 'overig' zijn geplaatst.

Het eerste indelingscriterium, het type interactie, is ontleend aan algemene theorievorming over geschillen (beslechting). Geschillen – ook geschillen die niet tot ‘claims’ leiden – komen voort uit onbevredigend verlopen sociale interacties (zie bijvoorbeeld Genn, 1999 en Klijn, 2002). De meest voorkomende interactie in ons onderzoek is de aankoop van een ondeugdelijk product of dienst. De verschillende soorten interacties kunnen plaatsvinden tussen mensen die elkaar goed kennen (buren, familieleden, partners), maar ook tussen volslagen vreemden (bijvoorbeeld tussen verkeersdeelnemers of met overheidsinstanties). In de claims die aan de rechter worden voorgelegd, wordt lang niet altijd de persoon met wie de onbevredigende interactie plaatsvond gedaagd, maar een – bijvoorbeeld meer vermogende – persoon die daar op enigerlei wijze voor verantwoordelijk kan worden gesteld. Ook komt het voor dat niet de direct benadeelde claimt, maar de claim door een ander wordt overgenomen. Zo zijn de verzekeraars en curators die we als eiser tegenkomen nooit zelf bij de interactie die tot de (oorspronkelijke) schade leidde betrokken geweest. Langs die weg komen ook geschillen voor de rechter waarin geen van de partijen zelf bij de interactie waaruit de claim voortkomt betrokken is geweest. Dat soort aspecten leidt ertoe dat de aard van de interactie niet altijd het meest aansprekende indelingscriterium is. Een speciaal geval is de categorie ‘faillissementen’. Het type sociale interactie waaruit deze geschillen voortkomen, is meestal de aankoop van producten of diensten (waarbij de rekening niet wordt betaald). Maar ze onder die noemer beschrijven draagt niet bij aan het zinvol (en aansprekend) ordenen van het aangetroffene. En daarnaast, wanneer faillissementen worden teruggebracht tot het invorderen van onbetaalde rekeningen, zouden we ze als andere incasso zaken moeten behandelen en buiten beschouwing moeten laten. Toch illustreren deze zaken goed de pogingen om een geleden schade nog ergens te verhalen.

In tabel 9 is de indeling van claims weergegeven, zoals die in dit hoofdstuk wordt gebruikt. In de rechterkolom is de typering te vinden waaronder de betreffende zaken in de systemen van de rechtbanken zitten. Tabel 10 geeft per geschiltype de hoogte van de geclaimde en toegekende bedragen weer.

3.2 Beschrijving van de claims

In deze paragraaf worden van de verschillende typen claims de algemene karakteristieken beschreven en geïllustreerd met enkele voorbeelden. Meer voorbeelden worden gegeven in bijlage 6.

3.2.1 Handelsgeschillen

Een fors aantal claims (104 stuks) komt voort uit alledaags handelsverkeer: de aankoop van een product, het inschakelen van een dienstverlener of een (mislukte) samenwerking tussen zakelijke partners. Het onderzoek behandelt zaken waarin niet slechts over de (terug)betaling van een aankoopbedrag wordt

Tabel 9: Geschillen naar juridische typering

aanleiding tot claim	aantal	juridische typering (door rechtbank)
handelsgeshil	104	42% productaansprakelijkheid; 30% overig o.d.; 19% aansprakelijkheid voor personen of zaken
overheidshandelen	62	60% overheid overig; 19% overheid vergunningen; 13% overig o.d.
geweld en seksueel misbruik	58	90% letsel overig
faillissement	46	65% bestuurdersaansprakelijkheid; 26% overig o.d.
ongeval	37	38% aansprakelijkheid voor personen of zaken; 32% letsel overig; 11% productaansprakelijkheid
medische fout	15	80% beroepsaansprakelijkheid medicus
financieel familiegeshil	13	85% overig o.d.
werknemersfraude	7	100% overig o.d.
overige	10	60% aansprakelijkheid voor personen of zaken; 30% overig o.d.

Tabel 10: Geëiste en toegekende bedragen naar type geshil

aanleiding tot de claim	mediaan geëist bedrag	hoogst geëist bedrag	mediaan toegekend bedrag ¹	hoogst toegekend bedrag
handelsgeshil	15.500	5.683.500	10.025	484.500
overheidsoptreden	26.000	19.277.000	6.183	2.290.500
geweld en seksueel misbruik	12.000	264.000	6.404	45.000
faillissement	37.000	1.840.000	32.693	978.000
ongeval	19.500	161.000	13.963	123.000
medische fout	27.000	124.000	9.183	39.000
financieel familiegeshil	20.500	141.000	8.220	80.000
werknemersfraude	13.000	89.000	8.752	89.000
overige	12.000	256.000	8.316	256.000
totaal	19.500	19.277.000	10.820	2.290.500

1 Berekend over toegekende zaken; in de categorieën 'medische fout', 'werknemersfraude' en 'overige' is sprake van minder dan 10 toegekende zaken

getwist, maar ook vergoedingen voor herstel- of gevolgschade worden geclaimd. In de geschillen over (mislukte) samenwerkingen draait het veelal om het vereffenen van investeringen of het verdelen van opbrengsten.

Aan ongeveer 70% van de in de analyse betrokken handelsgeschillen ligt een 'business to business'-interactie ten grondslag. De resterende 30% zijn consumentenzaken. Deze verdeling is een consequentie van het feit dat het geclaimde bedrag in de onderzochte zaken minimaal € 4.525 (*f* 10.000) is. Daardoor komen voor particulieren slechts bijzondere aankopen, zoals een huis, een auto, caravan, meubels of een verbouwing in beeld, alsmede geschillen over (vermeende) beroepsfouten van professionele dienstverleners.

Voor de claims in handelsgeschillen geldt dat eiser en gedaagde veelal zelf betrokken waren in de interactie die de aanleiding vormt tot de claim. Relatief weinig claims betreffen immateriële schade; wanneer daarvan sprake is, gaat het meestal om reputatieschade. Die wordt soms gebracht in termen van leed (verlies van aanzien), maar vaker via verlies van goodwill doorvertaald naar inkomstenderving. Vijftwintig zaken vloeien voort uit onroerendgoedtransacties en transacties rond de inrichting of verbouwing van woningen en bedrijfspanden. Vijf zaken betreffen auto's en drie zaken caravans. Onder de beroepsaansprakelijkheidszaken tegen professionele dienstverleners zijn onder meer zaken tegen advocaten (6 zaken), accountants (2) een dierenarts en een notaris.

Typische 'business-to-business'-zaken hebben betrekking op gevolgschades van slechte producten of diensten (31 zaken) en op mislukte of beëindigde samenwerkingverbanden (8 zaken). Tot de meer bijzondere claims behoren onder meer zaken met betrekking tot exclusiviteitsbedingen en offertekosten. In bijlage 6 worden concrete voorbeelden van de verschillende typen handelsgeschillen behandeld. In deze paragraaf geven we een illustratie aan de hand van enkele zakelijke geschillen in de agrarische sector en een aantal zaken waarin juridische dienstverleners aansprakelijk worden gesteld.

Agrarische sector

Negen zaken met betrekking tot slechte diensten of producten spelen in de agrarische sector. Ze leiden tot aanzienlijke claims. Fouten in de geautomatiseerde systemen in de kassen (bewatering, bemesting e.d.) leiden tot verlies van de oogst, fouten tijdens transport tot bederf van de lading. Als voorbeeld zaak 37, waarin een teelt van paprika's verloren is gegaan door disfunctioneren van een geautomatiseerd systeem in de kas. Op basis van een expertiserapport claimt de eiser € 114.500, de opbrengst die normaal gesproken zou zijn gehaald. De gedaagde beroept zich echter met succes op de algemene voorwaarden, waarin een maximale schadevergoeding ter hoogte van de helft van de waarde van het geleverde – in dit geval ongeveer € 350 – is vastgelegd. Nadat de rechter bij tussenvonnis heeft gesteld dat slechts bij opzet of grove schuld een hogere vergoeding kan worden toegekend en de eiser daarvoor bewijs zal moeten leveren, wordt de zaak geroyeerd. Zaak 43 betreft de kwaliteit van oormerken voor koeien. Een bureau, belast met het aanbrengen van deze oormerken, daagt de leverancier omdat te veel oormerken kapotgaan en veel kosten worden gemaakt om nieuwe oormerken aan te brengen. Het contractueel vastgelegde 'uitvalpercentage' van 5% wordt ruim overschreven, hetgeen tot een claim van ruim 3,4 miljoen euro leidt. De gedaagde leverancier roept, in vrijwaring, zijn leverancier op. Die laatste daagt in vrijwaring de Franse producent. Kort daarna wordt de zaak op verzoek van de partijen geroyeerd.

Beroepsfouten juridische dienstverleners

De zaken tegen advocaten betreffen het niet uitkeren van tegoeden op een derdenrekening en het akkoord gaan met een schikking waar de eiser niet mee heeft ingestemd. In twee zaken heeft de advocaat de beroepstermijn in een

procedure laten verlopen. Zaak 260 is er zo één. De advocaat erkent in die zaak de beroepsfout. Maar omdat de rechter het weinig aannemelijk vindt dat de eiser in hoger beroep gelijk zou hebben gekregen, wijst hij de claim toch af.

Aanmerkelijk gecompliceerder is zaak 338. De eiser in die zaak heeft geld uitgeleend aan een vennootschap, maar door een fout van de notaris lukt het niet het bedrag terug te krijgen. In een eerdere procedure is de notaris gedaagd, die veroordeeld is de helft van het uitgeleende bedrag te vergoeden. Ook tegen de directeur van de vennootschap is een procedure gevoerd, maar zonder succes. In zaak 338 daagt de eiser de advocaat die hem in de eerdere procedures bijstond, en claimt het resterende bedrag van de lening, omdat de advocaat beroepsfouten zou hebben gemaakt. De rechter wijst de claim goeddeels af, omdat het gerechtshof eerder heeft bepaald dat de verhaalsmogelijkheid ten aanzien van de lening maximaal 50% was en die 50% reeds door de notaris is betaald. Wel wijst de rechter € 2.500 aan eerder gemaakte proceskosten toe, omdat de procedure tegen de directeur van de vennootschap bij voorbaat zinloos was.

3.2.2 Geschillen naar aanleiding van overheidsoptreden

In deze categorie zijn geschillen ondergebracht die ontstaan bij de uitoefening van overheidstaken, zoals het handhaven van regels, het verlenen van toestemming, het verstrekken van subsidies of uitkeringen en het geven van informatie. In enkele gevallen wordt een overheid gedaagd als veroorzaker van overlast. Geschillen waarin een overheid is betrokken als bijvoorbeeld koper of verkoper van goederen, of als werkgever, zijn op andere plaatsen beschreven (zie handelsgeschillen, ongelukken).

Onder de geschillen naar aanleiding van overheidsoptreden treffen we zowel de hoogste claim uit het onderzoek aan (€ 19,3 miljoen) als het hoogste toegewezen bedrag (€ 2,3 miljoen). Ruim de helft van de geschillen volgt uit het toepassen van dwang door overheden, bijvoorbeeld bij strafrechtelijk optreden of het afdwingen van bodemsaneringen. Een tweede grote groep betreft zaken waarin de overheid toestemming moet verlenen. Daarbij zijn vooral bouwvergunningen onderwerp van geschil.

Eisers in zaken tegen overheden zijn veelal natuurlijke personen (in 70% van de zaken). Gedaagde overheden laten nimmer verstek gaan en verweren zich meestal met succes. In een beperkt aantal zaken is een overheid eiser, in twee zaken procederen verschillende overheden tegen elkaar.

Bijlage 6 bevat voorbeelden van claims naar aanleiding van overheidsoptreden. Ter illustratie behandelen we hier enkele geschillen over vergunningen.

Vergunningen

De behandeling van bouwvergunningen is regelmatig aanleiding voor een gang naar de rechter. Er worden soms aanzienlijke kosten gemaakt om plannen te herzien en soms worden verwachtingen gewekt die niet blijken uit te komen. In zaak 85 wordt een echtpaar met telkens nieuwe of veranderde eisen geconfronteerd, waardoor de bouwplannen voor hun woning een aantal keren moeten

worden aangepast. Na een aantal van die aanpassingsrondes wordt uiteindelijk een vergunning verstrekt voor een plan dat identiek is aan het plan dat oorspronkelijk werd ingediend. Dat leidt tot een claim van ruim € 7.500 voor de extra kosten van de architect en de bouw (de uiteindelijke offerte is hoger dan de oorspronkelijke, anderhalf jaar eerder). Voorts vorderen ze een vergoeding voor gedeerd woongenot, op te maken bij staat. De zaak eindigt met een royement op verzoek van de partijen.

In zaak 538 claimt een ondernemer € 350.000 wegens vertraging van zijn bouwplannen (jachthaven, woonhuis, horeca). Het blijkt een ware repeat-player aan wie de gemeente al verschillende schadevergoedingen, voor een totaal € 136.000, heeft betaald. De huidige claim betreft inkomstenderving ten gevolge van vertragingen en een vergoeding van € 63.000 voor immateriële schade. De rechter oordeelt echter dat de gemeente al voldoende heeft betaald en wijst de claim af.

Zaak 435 betreft een claim naar aanleiding van een vernietigde vergunning. Dat geschil, met een afvalstoffenwetvergunning als inzet, beslaat een periode van tien jaar. Daarin wordt de vergunning eerst geweigerd, maar – na verschillende pogingen – vier jaar later toch verleend. De ondernemer verbouwt dan zijn bedrijf in verband met de voorschriften. Weer drie jaar later wordt de vergunning, op verzoek van derden, vernietigd. Het bedrijf ontvangt aanvankelijk een vergoeding van € 22.500 van de Provincie, en komt twee jaar later met een aanvullende claim van € 40.000. De rechter oordeelt echter dat de Provincie voldoende schadevergoeding heeft betaald en wijst de claim af.

3.2.3 Mishandeling, seksueel misbruik

Het onderzoek bevat 38 claims naar aanleiding van mishandeling en 20 naar aanleiding van seksueel misbruik. In vrijwel alle gevallen is de dader eerst strafrechtelijk veroordeeld, waarna het slachtoffer via de civiele rechter een schadevergoeding vordert. Het gaat bijna altijd om een combinatie van immateriële schade (smartengeld) en materiële schade (waaronder medische kosten en inkomstenderving). Vorderingen tegen personen die reeds strafrechtelijk zijn veroordeeld hebben een grote kans van slagen, maar worden niet altijd toegewezen.

Van de 58 claims zijn er 47 bij vonnis afgedaan, waarvan zes bij verstek. De overige elf zaken zijn geroyeerd. In de zaken met betrekking tot mishandeling kennen eiser en gedaagde elkaar over het algemeen niet (24 uit 38). Kennen ze elkaar wel, dan gaat het meest om buurtgenoten of mensen die elkaar slechts van gezicht kennen, bijvoorbeeld uit uitgaansgelegenheden. In de gevallen van seksueel misbruik kennen dader en slachtoffer elkaar juist wel. Het gaat om familieleden, exen, kennissen, werkrelaties et cetera.

In deze zaken procederen voornamelijk natuurlijke personen en zijn eiser en gedaagde meestal slachtoffer en dader. Soms is de eiser een familielid van het slachtoffer (bijvoorbeeld een nabestaande, of de moeder van een misbruikt kind).

Ter illustratie wordt in deze paragraaf een aantal claims naar aanleiding van mishandeling behandeld. In bijlage 6 zijn voorbeelden te vinden van claims naar aanleiding van straat- en uitgaansgeweld, en seksueel misbruik.

Mishandeling

Het hoogste toegekende bedrag naar aanleiding van een mishandeling troffen we aan in zaak 102, waarin een snackbarmedewerker door een klant is neergestoken en arbeidsongeschikt is geraakt. Naast een smartengeld van € 7.000 – gezien de ernstige psychische klachten – en verschillende materiële posten moet de dader de inkomstenderving van het slachtoffer – een ouder iemand die in de WAO terecht is gekomen – vergoeden tot de pensioengerechtigde leeftijd. In totaal wordt € 45.000 toegewezen.

De hoogste claim naar aanleiding van een mishandeling, € 264.000, komt van een 19-jarige asielzoeker die uit racistische motieven is neergeschoten. Ook dit slachtoffer is voor het leven arbeidsongeschikt geraakt en de claim is goeddeels gebaseerd op de afgenomen verdien capaciteit, uitgaande van minimumloon tot 65-jarige leeftijd. Het verweer dat het een uitgeprocedeerde asielzoeker betrof die vanwege de langdurige medische behandeling alsnog een verblijfsvergunning heeft gekregen en daarmee toch een betere financiële toekomst, wordt door de rechter gehonoreerd. Wel wordt een hoog bedrag – € 18.000 – aan smartengeld toegekend (zaak 463).

Bij veel geweldsdelicten is de eiser niet louter slachtoffer. Regelmatig hebben ze zelf de confrontatie gezocht of zijn die aangegaan. Dat betekent meestal dat de eiser zelf mede verantwoordelijk wordt geacht voor de schade en de gedaagde slechts de helft van de vastgestelde schade – zowel de materiële als de immateriële – hoeft te vergoeden. Daarnaast komt het voor dat de vergoeding voor immateriële schade wordt gematigd vanwege de geringe draagkracht van de dader.

In zaak 379 heeft een ex-vriend een vrouw op straat, in het bijzijn van hun dochter, van haar handtas beroofd. Moeder en dochter zijn achter de dader aangegaan, waarbij klappen zijn gevallen. Dit leidt tot een claim van € 39.500, waarvan € 11.000 smartengeld voor de moeder en € 14.000 voor de dochter. De ex-partner is dan al strafrechtelijk veroordeeld voor poging tot diefstal met geweld. Tijdens de behandeling van de zaak blijkt dat twee dagen voor het incident de eiseres enkele familieleden heeft laten inbreken in het huis van gedaagde, waarbij een groot deel van de gezamenlijke inboedel is meegenomen, evenals eigendommen van de gedaagde. Uiteindelijk wijst de rechter € 5.000 toe, als smartengeld (€ 1.100 voor moeder, € 1.400 voor dochter), inkomstenderving van de dochter (€ 1.700) en therapiekosten (€ 800).

3.2.4 Faillissementen

In principe bevat ons onderzoek geen claims met het karakter van een eenvoudige incasso, of terugbetaling voor een ondeugdelijk product. Toch komt de onbetaald gebleven rekening wel op een andere wijze om de hoek: onze verzameling bevat 46 claims naar aanleiding van faillissementen. In die gevallen is de formele schuldenaar opgehouden te bestaan en trachten de schuldeisers of hun vertegenwoordigers hun tegoed elders te claimen.

De 'doorsnee zaak' in deze categorie is gebaseerd op bestuurdersaansprakelijkheid; de ex-bestuurder van een failliete BV wordt aansprakelijk gesteld, meestal door een curator. Het aansprakelijk stellen van zo'n ex-bestuurder gebeurt meest op grond van 'onbehoorlijk bestuur', 'graaien in de kas' of misleiding (spullen kopen terwijl het faillissement al onafwendbaar is en de koper weet dat er niet betaald zal worden).

In 24 van de 46 faillissementsgeschillen in ons onderzoek is de eiser een curator; in twee gevallen is een curator gedaagd. Over het algemeen bestaat in deze zaken tussen eiser en gedaagde geen band van schadeveroorzaker en (direct) benadeelde.

Om te kunnen verhalen op de bestuurder(s) van een failliete BV moet worden aangetoond dat deze onrechtmatig heeft gehandeld of als bestuurder tekort is geschoten. Eisers baseren hun claims veelal op het onttrekken van geld aan het faillissement (14 zaken), administratieve chaos of het ontbreken van jaarrekeningen (onbehoorlijk bestuur, 9 zaken), het doen van aankopen terwijl men weet niet te kunnen betalen (4 zaken) of het opheffen van een BV zonder eerst de verplichtingen na te komen (2 zaken). Ook wordt geprocedeerd over de eigendom van onderdelen van de boedel (4 zaken) en diverse andere aspecten.

Ter illustratie geven we hier enkele voorbeelden van claims naar aanleiding van onbehoorlijk bestuur. In bijlage 6 komen onder meer geschillen over failliete boedels en misleiding aan de orde.

Onbehoorlijk bestuur

In zaak 416 dagen de curators de voormalige bestuurders van een failliete BV. Omdat ze twee jaarrekeningen niet, en een derde te laat hebben gepubliceerd, zou sprake zijn van onbehoorlijk bestuur en worden de bestuurders aansprakelijk gesteld. De gedaagden weten echter aan te tonen dat het faillissement een gevolg is van het missen van een grote order. De rechter concludeert dat het faillissement niet is veroorzaakt doordat de jaarrekeningen niet zijn gepubliceerd en wijst de claim, van ruim € 400.000, geheel af. In zaak 12 daagt een curator de voormalig bestuurders van een onroerendgoed-BV die voor het faillissement bijna € 2 miljoen naar een zuster-BV hebben overgemaakt en daarmee geld aan de boedel hebben onttrokken. In reconventie stellen de gedaagden dat de curator onrechtmatig en onvoldoende zorgvuldig zou hebben gehandeld. Zo heeft hij te weinig inlichtingen gevraagd en zonder enig bewijs beslag hebben laten leggen op bouwpercelen. Na de tegenvordering op de curator wordt de zaak geroyeerd. Een bijzonder geval levert zaak 29. Eiser is een curator die een voormalig

bestuurder van onbehoorlijk bestuur beticht, op basis van een slechte administratie en ontbrekende jaarrekeningen. In het verstekvonnis wordt het toegewezen bedrag fors gematigd, € 20.500 in plaats van de geëiste € 242.000, omdat de curator zijn claim onvoldoende heeft onderbouwd. Dat is uitzonderlijk. In verschillende andere dossiers worden dergelijke claims bij een verstek volledig toegewezen. In zaak 455 gaat de oorspronkelijke gedaagde tegen zo'n vonnis in verzet en wordt de oorspronkelijk toegewezen claim, van bijna € 50.000, alsnog afgewezen.

In drie zaken dagen voormalig werknemers van failliete BV's de voormalige bestuurders, die hun financiële verplichtingen niet zijn nagekomen. Eén van hen is succesvol en krijgt alsnog zijn ontslagvergoeding toegewezen. Een claim voor achterstallig salaris en een pensioenclaim – er blijken geen premies te zijn betaald – worden niet toegewezen.

3.2.5 Ongevallen

Zesendertig claims hebben een ongeval als aanleiding; meest in het verkeer (15), of op het werk (8). Bij de resterende ongelukken komen brand (3) en ongelukken met dieren (5) het meest voor. In deze categorie zaken spelen verzekeraars nadrukkelijk een rol. In meer dan de helft van deze zaken is een verzekeraar betrokken, hetzij als eiser (13), hetzij als gedaagde (9). In relatief weinig zaken (6) procedeert een slachtoffer tegen een directe veroorzaker van een ongeluk. Evenzo bestaat in weinig zaken (5) reeds voor het ongeluk een band tussen eiser en gedaagde.

Deze categorie zaken past goed in sommige stereotype beelden van 'claimcultuur'. Niet zozeer vanwege de hoogte van de geclaimde bedragen, alswel omdat vaak met de nodige creativiteit is gezocht naar een partij die aansprakelijk kan worden gesteld. Zo worden overheden aansprakelijk gesteld voor gevaarlijke verkeerssituaties, bedrijven voor gevaarlijke werksituaties en producenten of installateurs van producten voor schades in woon- of werksituaties.

Gesubrogeerde verzekeraars behoren daarbij zeker tot de meer creatieve eisers. Gedaagd worden verzekeraars vooral door slachtoffers van ongevallen die vinden dat ze onvoldoende vergoed krijgen; soms is dat de verzekerde, maar vaker iemand die door toedoen van de verzekerde schade heeft geleden. Naast verzekeraars zijn het ook waarborgfondsen en bedrijfsverenigingen die uitgekeerde schades op (vermeende) veroorzakers trachten te verhalen.

In de 36 claims komen, in de rol van eiser of gedaagde, natuurlijke en rechtspersonen nagenoeg gelijk voor. In zes zaken wordt een overheid gedaagd: drie ministeries en drie gemeenten. Dertig van de 36 zaken werden bij vonnis afgedaan, waaronder vijf bij verstek. Twaalf van die dertig claims werden afgewezen. De overige zes zaken zijn geroyeerd. In ten minste tien zaken heeft de claim een immateriële component, voor aangedaan leed of ongemakken. Het zicht daarop is echter beperkt omdat de gesubrogeerde eisers over het algemeen slechts een uitgekeerd schadebedrag noemen, zonder de exacte opbouw van zo'n bedrag te specificeren.

De hoogste claims in deze categorie betreffen verkeersongevallen en branden. In deze paragraaf geven we ter illustratie een aantal claims met betrekking tot verkeersongevallen. Bijlage 6 bevat ook voorbeelden van andere soorten ongevallen.

Verkeersongevallen

In zaak 454 dagen ouders de verzekeringsmaatschappij van de persoon die hun zevenjarige zoontje aanreed. Het zoontje raakte ernstig gewond, lag ruim drie maanden in coma en zal blijvende motorische en cognitieve stoornissen overhouden. Er is 72% invaliditeit vastgesteld. De verzekering heeft reeds verschillende bedragen uitgekeerd, geprocedeerd wordt er over de hoogte van het smartengeld. Geclaimd wordt € 133.500 , toegewezen € 93.000.

In zaak 351 richt een slachtoffer van een verkeersongeval zich tot de overheid. Bij een drempel in aanbouw heeft hij de macht over het stuur verloren, is in een sloot gereden en ernstig gewond geraakt. Hij claimt € 48.000 als voorschot op een schadestaatprocedure; de uiteindelijk blijvende schade kan nog niet worden vastgesteld omdat de man nog herstellende is. De verweerder stelt dat de eiser veel te hard heeft gereden, hetgeen niet alleen door ooggetuigen is bevestigd maar bovendien blijkt uit het feit dat hij pas 100 meter voorbij de drempel tegen een boom tot stilstand kwam (waarbij de auto in de sloot draaide). De rechter acht de genomen voorzorgsmaatregelen (een waarschuwbord 86 meter voor de drempel en een knipperlicht en bord ter hoogte van de drempel) voldoende en wijst de claim af.

In zaak 62 daagt een verzekeraar, die schade heeft uitgekeerd voor een dodelijk verkeersongeval (slachtoffer is op file ingereden), de bediener van de matrixborden boven de snelweg en zijn chef. De borden waren niet in werking. De rechter acht het slachtoffer en de chef matrixborden, die had moeten controleren of de borden in werking waren, elk voor de helft aansprakelijk. De chef moet € 73.500 aan de verzekeringsmaatschappij vergoeden.

3.2.6 Medische fouten

Vijftien claims betreffen de beroepsaansprakelijkheid van medici. Eisers zijn in alle gevallen natuurlijke personen en alle zaken verliepen contradictoir. Zes werden geroyeerd, de resterende negen zaken werden bij vonnis afgedaan. Zeven van de negen claims werden toegewezen, waarvan er één geheel bij staat diende te worden opgemaakt en twee gedeeltelijk (uitkomsten onbekend).

Van de geroyeerde zaken werden er twee ter comparitie geschikt.

In de meeste zaken is de eiser zelf het slachtoffer, soms is dat een nabestaande. Alle claims behelzen vergoeding van zowel materiële als immateriële schade. Het gaat in deze zaken niet (louter) om foutsnijdende chirurgen. Tot de gedaagden behoren ook twee tandartsen, een radioloog en een therapeut. En naast fouten bij medische ingrepen wordt ook geprocedeerd over onjuiste of ontijdige diagnoses en over letsel ten gevolge van een ongeluk tijdens een operatie (waarbij het tafelblad van de operatietafel van zijn sokkel viel).

Voorbeelden van claims

In de meeste zaken daagt de patiënt een ziekenhuis. In zaak 202 is een patiënte tijdens een herniaoperatie in een slagader geraakt. Nog dezelfde dag moet ze een spoedoperatie ondergaan en in het jaar erna volgt nog een aantal operaties wegens aanhoudende klachten. De claim is opgebouwd uit gemaakte kosten (o.a. thuiszorg, telefoonkosten, onbetaalde verlofdagen van zoon en dochter), nog te verwachten kosten voor vervoer en huishoudelijke hulp (€ 14.000 voor een periode van tien jaar) en € 34.000 smartengeld. De totale claim bedraagt € 50.000. Ter comparitie wordt geschikt; het ziekenhuis zal € 27.000 betalen.

In zaak 293 daagt een gesteriliseerde man het ziekenhuis dat de ingreep uitvoerde. Ondanks de sterilisatie raakte zijn vrouw zwanger. Behalve een materiële schade van € 36.000 voor de kosten verbonden aan het krijgen van een kind, wordt ook een immateriële schade van € 13.500 geclaimd. Het echtpaar zat met de angst dat het medicijngebruik van de vrouw aan het begin van de zwangerschap tot schade aan het kind zou hebben geleden. Tevens leidde de onverwachte zwangerschap tot spanningen tussen de echtelieden – zo moet tijdens de procedure worden vastgesteld dat de man de biologische vader is (en dat blijkt het geval). Een door de rechtbank ingeschakelde deskundige oordeelt dat de zwangerschap een zeldzame speling van het lot is die het ziekenhuis niet kan worden verweten, waarna de rechter de claim afwijst.

3.2.7 Financiële familiegeschillen

In 34 claims (uit 347) is sprake van familiebanden of (ex-)partners. De meeste kwamen aan de orde bij de handelsgeschillen en de zaken naar aanleiding van mishandeling en seksueel misbruik. Een tamelijk specifiek groepje bleef nog buiten beeld: geschillen over eigendom, onderlinge leningen en gezamenlijke schulden. Het gaat om 13 zaken. Vier geschillen betreffen ex-partners, waarbij één van hen in het verleden gemaakte schulden of leningen niet aflost, of zich gezamenlijk bezit heeft toegeëigend. Drie zaken betreffen erfenissen. De resterende zaken gaan over onderlinge leningen, het niet nakomen van financiële afspraken en verduistering van goederen. Alle zaken die we aantreffen werden bij vonnis afgedaan (waarvan vier bij verstek), met hoofdzakelijk natuurlijke personen als eiser en gedaagde.

Voorbeelden van claims

In zaak 401 daagt een vrouw haar ex-vriend. Op haar naam is een lening afgesloten voor een koffiehuis annex café. Haar ex-vriend heeft de inkomsten uit het koffiehuis voor zichzelf gehouden terwijl de eiseres de aanslagen voor de omzetbelasting heeft betaald. Later heeft hij het koffiehuis verkocht en de opbrengst in eigen zak gestoken. De claim van € 27.000 wordt bij verstek toegewezen.

In zaak 326 dagen de vier kinderen van een overleden man zijn tweede vrouw. Na het overlijden van haar man heeft de vrouw hun huis verkocht en de kinderen (uit een eerder huwelijk) eisen elk een kwart van de verkoopsom. De claim slaagt niet, want het echtpaar heeft elkaar tot enig erfgenaam benoemd. Bij de

claim speelt mee dat het ooit de bedoeling was het huis op naam van de kinderen te zetten, waarvan echter om belastingtechnische redenen is afgezien. In zaak 524 daagt een moeder haar zoon. Hij heeft zijn auto op haar naam gezet, waardoor zij rekeningen ontvangt die hij niet voldoet. Ook heeft ze hem geld geleend dat niet wordt terugbetaald. Haar claim, van bijna € 11.000, wordt bij verstek toegekend.

3.2.8 Werknemersfraude

In zeven zaken dagen werkgevers hun voormalige werknemers in verband met fraude. Het gaat daarbij om verduistering van geld of goederen, of veelvuldig privé-bellen naar het buitenland. Alle claims in deze categorie worden bij vonnis afgedaan – meest bij verstek – en geheel of goeddeels toegewezen. In de meeste zaken procedeert een rechtspersoon (eiser) tegen een natuurlijke persoon.

Voorbeelden van claims

In zaak 244 daagt de eigenaar van een garagebedrijf een voormalig medewerker die de opbrengst van een auto in eigen zak heeft gestoken. In zaak 317 heeft een medewerker van de sociale dienst aflossingen door cliënten in eigen zak gestoken en voorgesteld de schulden als oninbaar af te boeken. In zaak 483 heeft een medewerker van een bedrijf met frauduleuze overboekingen € 90.000 verduisterd.

3.2.9 Overige zaken

De resterende 10 zaken, die niet in de voorgaande categorieën werden besproken, betreffen onder meer gevallen van burenoverlast (4 zaken), deelnemers aan wedstrijden die een niet uitgekeerde hoofdprijs claimen (2 zaken) en schade aan kabels en leidingen ten gevolge van graaf- en heiwerkzaamheden (3 zaken).

3.3 Claims & claimedrag

In paragraaf 1.3.2 werd een aantal aandachtspunten geformuleerd voor de dossierstudie. Het betreft verschillende aspecten van claimedrag, die in verband kunnen worden gebracht met een mogelijk groeiende claimcultuur. In deze paragraaf bezien we of, en hoe, deze aspecten in het onderzoeksmateriaal tot uitdrukking komen.

3.3.1 Immateriële en toekomstige schade

Als één van de mogelijke veranderingen in claimedrag is genoemd het in toenemende mate claimen van financiële vergoedingen voor niet-financiële of zelfs (nog) niet geleden schade. In tabel 11 is weergegeven in welke mate dergelijke

Tabel 11: Immateriële en toekomstige schade, per type geschil

aanleiding tot de claim	aantal	immaterieel	toekomstige schade
handelsgeschil	104	5 (4%)	29 (28%)
overheidsoptreden	62	14 (23%)	13 (21%)
geweld en seksueel misbruik	58	58 (100%)	13 (22%)
faillissement	46	0 (0%)	4 (9%)
ongeval	37	13 (35%)	9 (24%)
medische fout	15	13 (87%)	8 (53%)
financieel familiegeschil	13	0 (0%)	4 (31%)
werknemersfraude	7	0 (0%)	0 (0%)
overige	10	1 (10%)	3 (30%)
totaal	352	104 (30%)	83 (24%)

schades bij de verschillende geschiltypen worden geclaimd. De derde kolom geeft de mate weer waarin een financiële vergoeding voor immateriële schade wordt geclaimd (smartengeld). Het betreft onder meer vergoedingen voor fysieke of psychische pijn, beperking van de bewegingsvrijheid (als gevolg van lichamelijk letsel), gederfde levensvreugde en reputatieschade. Bij reputatieschade moet worden opgemerkt dat die, anders dan de andere genoemde, soms een heel directe financiële vertaling krijgt in termen van klanten- en inkomstenverlies – en dan als materiële schade kan worden aangemerkt. In sommige zaken wordt het leed van reputatieschade stevig aangezet – en als immateriële schade gebracht – terwijl in andere zaken eenvoudig het verlies van klanten wordt genoemd en toekomstige inkomstenderving wordt benadrukt. Op dit punt bestaat dus enige overlap tussen de categorieën in tabel 11; al naar gelang de nadruk die in de conclusie van eis wordt gelegd zijn zulke gevallen als claim voor immateriële schade, toekomstige inkomstenderving, of beide gescoord.

Een andere opmerking moet worden gemaakt ten aanzien van de claims van gesubrogeerde partijen; verzekeraars claimen over het algemeen een uitgekeerd schadebedrag, dat niet nader wordt gespecificeerd. Vanuit het perspectief van de verzekeraar is sprake van het claimen van reeds gemaakte kosten. Het is evenwel goed mogelijk dat de uitgekeerde schade immateriële componenten bevat, of vergoedingen voor nog te verwachten schade. Wij kunnen dat echter niet zien, en coderen zo'n claim louter als vergoeding voor reeds gemaakte kosten.

Dit speelt vooral in de categorie 'ongevallen', waarin vaak sprake is van gesubrogeerde eisers. Tot slot is voor een aantal claims duidelijk dat een geschil in meerdere procedures en/of op meerdere tafels wordt uitgespeeld. Bij een claim ter vergoeding van immateriële schade kan al eerder de materiële schade zijn vergoed. Het is evenzeer mogelijk dat een claim in ons onderzoek die alleen over reeds gemaakte – materiële – kosten gaat, later wordt gevolgd door een procedure over immateriële schade of nog te verwachten schade.

Uit de tabel blijkt dat claims voor immateriële schade met name voorkomen in zaken waarin sprake is van letsel: ongevallen, mishandeling, seksueel misbruik en medische fouten. Het claimen van toekomstige schades valt minder aan bepaalde zaaktypen te relateren; het zijn vooral de kleinere categorieën – in het bijzonder de medische fouten – waarin veelvuldig toekomstige schade wordt geclaimd. Bij faillissementen wordt daarentegen vrijwel uitsluitend materiële, reeds geleden schade geclaimd. Dat is niet verrassend, omdat het in deze zaken gaat om het alsnog incasseren van onbetaalde rekeningen. Natuurlijk hoeft dat eisers er niet van te weerhouden ook hun leed, ongemakken en ergernissen in aanvullende claims te vertalen, maar vermoedelijk zijn deze eisers er primair op gericht de toch al geleden materiële schade te beperken.

3.3.2 Achterliggende intenties

In hoofdstuk 1 werd een aantal aandachtspunten geformuleerd met betrekking tot de mogelijk veranderende intenties achter claims. Het betreft opportunistisch claimgedrag (ergens een slaatje uit trachten te slaan, creatief zoeken naar een draagkrachtige zondebok om een geleden schade op te verhalen) en spelgedrag (hoog inzetten om een hoge opbrengst te verkrijgen). In deze paragraaf gaan we in op de voorbeelden die het onderzoek oplevert van dergelijke claims.

Op zoek naar een draagkrachtige partij

In hoeverre gaan eisers op zoek naar een (draagkrachtige) zondebok om hun schade op te kunnen verhalen? In tabel 12 is voor de verschillende typen geschillen weergegeven in welke mate de directe veroorzaker in persoon wordt gedaagd. Dat blijkt slechts in de helft van de zaken het geval.

Claims worden voornamelijk dán op individuele personen gericht wanneer er sprake is van duidelijke opzet en de persoon niet uit hoofde van een beroep handelde. Dat geldt bijvoorbeeld voor gevallen van mishandeling, seksueel misbruik en werknemersfraude. In het geval van faillissementen wordt noodgedwongen uitgeweken naar individuele bestuurders.

In andere gevallen lijkt een voorkeur te bestaan om niet de directe veroorzaker, in persoon, aan te spreken. Voorzover geschillen ontstaan tijdens de uitoefening van een beroep, zal de claim vaak worden gericht tegen de organisatie waar de veroorzaker werkzaam is, en niet tegen de individuele werknemer. Overigens is daarmee nog niet gezegd dat de financiële draagkracht doorslaggevend is in dergelijke keuzes. Zo is denkbaar dat men gemakkelijker een (overheids)instantie aanspreekt ('daar hoor je op te kunnen vertrouwen') en meer terughoudend is om een werknemer van die organisatie aan te spreken ('mensen kunnen fouten maken'). Daarbij lijkt het wellicht ook minder 'pijn' te doen wanneer een instantie voor schadevergoeding wordt aangesproken dan een individu. Zo'n individu zal zich mogelijk ook feller verweren, waar een instantie eerder tot een 'mea culpa' geneigd is.

Tabel 12: Het dagen van een ander dan de directe veroorzaker, per type geschil

aanleiding tot de claim	aantal	gedaagde niet (vermeend) direct veroorzaker
handelsgeschil	104	69 (66%)
overheidsoptreden	62	56 (90%)
geweld en seksueel misbruik	58	2 (3%)
faillissement	46	13 (28%)
ongeval	37	24 (65%)
medische fout	15	7 (47%)
financieel familiegeschil	13	1 (8%)
werknemersfraude	7	0 (0%)
overige	10	7 (70%)
totaal	352	179 (51%)

Opportunistische claims

In hoeverre trachten eisers, via een gang naar de rechter, financieel profijt te trekken uit dingen die hen zijn overkomen? Uit de hoeveelheid afgewezen claims – zo'n 40% van de zaken met eindvonnis – en de toenemende discrepantie tussen geëiste en toegewezen bedragen lijkt op het eerste gezicht te spreken dat veel eisers hun situatie trachten uit te buiten. Maar dat is tegelijk een te gemakkelijk antwoord. Immers, claims worden afgewezen omdat er onvoldoende juridische onderbouwing kan worden gegeven. Gelijk hebben en (juridisch) gelijk halen is niet hetzelfde. Bovendien kan ook de eiser in een kansloze zaak volledig overtuigd zijn van de redelijkheid van zijn claim.

Toch stuitte we in het onderzoek wel op zaken waarin duidelijke aanwijzingen zijn dat eisers van de situatie trachten te profiteren. Dat blijkt bijvoorbeeld wanneer in de conclusie van eis duidelijk feiten worden verdraaid of verzwegen. Soms gaat het om iemand die tamelijk rücksichtslos een ander voor de door hem geleden schade tracht op te laten draaien. Een treffend voorbeeld levert het geval van een man die de schade aan zijn huis ten gevolge van een afgebroken boomtak op de gemeente tracht te verhalen. De boom zou gemeente-eigendom zijn, en de gemeente onderhoudsplichtig. Tijdens de procedure blijkt dat de man eerder een procedure tegen de gemeente won waarin hij juist de eigendom van die boom claimde.

In andere gevallen lijkt een eiser niet slechts zijn schade te willen beperken, maar werkelijk aan de zaak te willen verdienen. Een voorbeeld levert de eiser die een vergoeding van bijna € 7.000 voor zijn vernielde boot claimt bij de gemeente. De boot is uit elkaar gevallen toen de gemeente hem uit het water haalde. Het blijkt om een wrak te gaan dat de eiser voor € 225 had gekocht en dat al lange tijd gedeeltelijk onder water lag.

Tabel 13: Aard van de vorderingen, 1995-1997 en 1998-2000

aard van het gevorderde	zaken aangebracht in 1995 – 1997 (n = 138)	zaken aangebracht in 1998 – 2000 (n = 209)
gemaakte kosten	63%	63%
nog te maken kosten	15%	16%
gederfde inkomsten	19%	24%
nog te derven inkomsten	7%	11%
immateriële schade	40%	39%

Het lijken met name overheden te zijn die met dit soort claims worden geconfronteerd (zie bijvoorbeeld ook 3.3.2, zaak 538 of bijlage 6, zaak 114).

Hoog inzetten

In hoofdstuk 2 bleek dat de geclaimde bedragen snel stijgen, maar dat dit voor de toegekende bedragen niet geldt. Daar lijkt uit te spreken dat partijen hun schades steeds fors aanzetten. In dat licht leveren ook de schikkingsbedragen, in paragraaf 2.6, interessante informatie. Die tonen een forse – en toenemende – discrepantie tussen hetgeen geëist wordt en wat men uiteindelijk een redelijk schikkingsbedrag vindt. Het lijkt te impliceren dat ‘hoog inzetten’ als onderdeel van het ‘spel’ wordt gezien, zonder dat er automatisch de verwachting van een hogere opbrengst aan wordt gekoppeld. De theorie dat hoog inzetten tot een hogere opbrengst leidt, lijkt wel op te gaan wanneer een gedaagde verstek laat gaan.

Tegelijk moet natuurlijk worden opgemerkt dat een toenemende ‘spelopvatting’ van claimanten geen volledige verklaring levert voor de snelle stijging van de geclaimde bedragen. Ook de aard van de geclaimde schades behoeft aandacht. In tabel 13 is een aantal veel voorkomende soorten vorderingen weergegeven. Omdat veel claims een combinatie van deze elementen bevatten, tellen de totalen per kolom op tot boven de 100%. De tabel laat geen spectaculaire verschuivingen zien. Wel blijkt zich een duidelijke toename af te tekenen van de vorderingen voor inkomstenderving.

In algemene zin bieden vorderingen voor inkomstenderving en immateriële schade – meer dan die voor bijvoorbeeld reeds geleden materiële schade – speelruimte ten aanzien van de hoogte van het te claimen bedrag. Er bestaat weinig rem op het ‘oppompen’ van de hoogte van de claim. Indien er een ‘harde’ vordering voor een aantoonbaar geleden materiële schade is, kunnen er naar hartelust meer discutabele schadebedragen aan worden toegevoegd. Dat verkleint in principe niet de kans dat het ‘harde’ deel van de claim wordt toegewezen – de rechter wijst toe wat hij rechtmatig acht. Maar wel maakt de claimant die hoog inzet kans op een aantrekkelijke ‘bonus’ indien de gedaagde verstek laat gaan. De toetsing van de claims in geval van verstek is tamelijk marginaal en de meeste worden (vrijwel) volledig toegewezen. In die zin kan de calculerende claimant zich als dief van de eigen portemonnee beschouwen indien hij zijn claim niet met de nodige extra's optuigt.

4 Discussie

De aanleiding tot het onderzoek waarover in de voorgaande hoofdstukken verslag werd gedaan, lag in veronderstellingen over een mogelijk toenemende claimcultuur, en de gevolgen daarvan. Het onderzoek heeft zich gericht op de eerste component van het begrip claimcultuur: de claims. Uit de resultaten blijkt dat in de periode 1997 t/m 2000 het aantal zaken dat aan de rechter werd voorgelegd nauwelijks steeg, maar zich wel een spectaculaire stijging voordeed in de geclaimde bedragen. De toegewezen bedragen blijven echter tamelijk stabiel, waardoor een toenemende discrepantie ontstaat tussen de geëiste en de toegewezen bedragen.

De studie beoogde deze ontwikkelingen via empirisch onderzoek in kaart te brengen. De resultaten – deels in lijn met veronderstellingen, maar ook deels in tegenspraak – geven aanleiding om de aandacht te richten op de achterliggende mechanismen. Eerst richten we ons op de tweede component van het begrip claimcultuur: welke aanknopingspunten leveren culturele verklaringen voor de gesignaleerde ontwikkelingen? Vervolgens gaan we in op de vraag welke (andere) factoren mogelijk van invloed zijn op het claimedrag. In het tweede deel van het hoofdstuk richten we de blik vooruit. Hoe zal het claimedrag zich in de nabije toekomst ontwikkelen? Tevens formuleren we aandachtspunten voor verder onderzoek.

4.1 Claims en cultuur

In de term 'claimcultuur' kan de suggestie worden gelezen dat zich in onze samenleving een verandering voordoet in de wijze waarop met geschillen wordt omgegaan. Op basis van die gedachte kunnen tal van prikkelende vragen worden geformuleerd. Is er een verandering gaande in de wijze waarop wij menen geschillen te moeten beslechten? Zijn we steeds meer geneigd anderen in rechte aan te spreken – of minder bereid te berusten wanneer we schade hebben geleden? Doet zich een verandering voor in de rol die we geld toedichten als genoegdoening voor leed, schade of onrecht?

In de literatuur zijn verschillende ontwikkelingen beschreven die op dergelijke veranderingen lijken te duiden.

Slachtoffers en slachtofferschap

Eén van de culturele ontwikkelingen die van belang moeten worden geacht, is de toenemende aandacht voor slachtofferschap. Dat is een gestage ontwikkeling, die reeds in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd gesignaleerd (Lasch, 1979). Op de verwerking van leed is een therapeutische visie gemeengoed geworden, waarbij leed niet meer in eenzaamheid wordt gedragen, maar iets is waarover men moet praten. Ook is een assertieve houding gewenst ten opzichte van diegenen die leed, letsel of ander ongemak veroorzaken: *naming*, *blaming*, *shaming*. Het benoemen en confronteren van de veroorzaker van het leed is onderdeel geworden van het 'verwerkingsproces'. Daarmee is ook de civiel-rechtelijke claim – met inbegrip van de intimiderende werking die van een forse

claim kan uitgaan – een middel dat kan bijdragen aan het verwerken van leed of ervaren onrecht.¹⁸

Spelgedrag

In de literatuur wordt gewezen op de veranderende beroepsopvattingen van advocaten (Kwak, 2001). Veranderende beroepsopvattingen van professionals – eerder geschetst in termen van ‘detachment’ en spelgedrag – kunnen een voorbode zijn van veranderende opvattingen in de bredere maatschappij. Tot de minder wenselijke gevolgen van zulke beroepsopvattingen kan het volledig opportunistisch claimen worden gerekend. In de literatuur treft men over het algemeen de opvatting aan dat dergelijke claims weinig voorkomen, of althans niet door het filter van de professionele rechtshulpverleners komen. Het onderzoek heeft evenwel enkele voorbeelden van dergelijke claims opgeleverd. Een ander voorbeeld van veranderende beroepsopvattingen is het exploiteren van ‘latente vraag’, waarbij men schadelijders tracht op te sporen en warm te maken voor een claim.¹⁹

De intenties achter de claims

Traditioneel worden de schadevergoedingsmogelijkheden in het civiele recht het meest gebruikt voor het materieel vergoeden van materiële schade. Dat sluit evenwel niet uit dat de eiser en passant ook een immateriële opbrengst verkrijgt: genoegdoening, vergelding of eerherstel. In de civiele claims die we voor dit onderzoek bestudeerden, gaat het ogenschijnlijk ‘slechts’ om het vergoeden van schade, maar zullen de eisers – vooral impliciet – ook andere doelen hebben. Wanneer we veranderingen in claimgedrag nader willen duiden, zijn de achterliggende intenties zeker van belang. Procederen de slachtoffers van seksueel misbruik werkelijk om een paar duizend euro, of vinden zij de door de strafrechter opgelegde straf nog niet voldoende? Voor de curator maakt het waarschijnlijk weinig uit waar het geld wordt gevonden om de schuldeisers te betalen, maar voor de schuldeiser zal de genoegdoening vermoedelijk groter zijn indien de ex-bestuurder van het bedrijf dat hem niet betaalde uit eigen zak de schade moet vergoeden. Peper benadrukte bij zijn claim naar aanleiding van de bonnetjesaffaire dat het hem ging om eerherstel. Uit de titel van het boek dat Hammerstein & Spong over de Fortuyn-claim schreven, ‘Vervolg ze tot in de hel’, lijkt primair de zucht naar wraak te spreken.

Genoeg redenen om aandacht te schenken aan de symbolische of instrumentele functie die een schadeclaim kan hebben. De voorbeelden maken duidelijk dat civiele claims ook een functie vervullen die gewoonlijk aan het strafrecht is voorbehouden. Zelfs kan men zich afvragen of onvrede over werking van het

18 Voor een meer systematische behandeling van de functie van civiele claims voor slachtoffers, en de relatie met het strafrecht, zie Kool (1993). Een culturele duiding wordt gegeven door Boutellier (2002) en Zijdeveld (2003).

19 Bekend schrikbeeld zijn de Amerikaanse ‘ambulance chasers’. Onlangs kwam een Nederlands letselschadebureau in het nieuws dat artsen een vergoeding in het vooruitzicht stelde voor het doorverwijzen van patiënten.

strafrecht of het strafklimaat doorwerkt in de civiele praktijk.²⁰ Juridisch gezien moet de civielrechtelijke schadevergoeding echter puur als compensatie worden beschouwd en niet als het opleggen van een straf. De schadevergoeding bij een ingegooide ruit is niet afhankelijk van wie de ruit heeft ingegooid.²¹ De straf die in de strafrechtelijke procedure wordt opgelegd, is niet van invloed op de eventueel daarnaast te betalen schadevergoeding en vice versa. Dankzij die ‘oplossing’ kunnen strafrecht en civiel recht tamelijk onafhankelijk van elkaar functioneren. Dossierstudie, zoals in het kader van ons onderzoek verricht, maakt van de symbolische of instrumentele functie van claims weinig zichtbaar. Geschillen worden gecodificeerd volgens de termen van het recht. In de processtukken wordt derhalve de schade benadrukt en worden eventuele andere intenties eerder verhuld dan aangezet.

4.2 De vraag naar gerechtelijke geschilbeslechting

In het verrichte onderzoek zijn enkele veronderstelde gevolgen van een toenemende claimcultuur onderzocht. Die veronderstelde gevolgen zijn gebaseerd op assumpties over hoe bepaalde ontwikkelingen in de maatschappij tot uiting komen in de zaken die aan de civiele rechter worden voorgelegd. In deze paragraaf worden die relaties nader onder de loep genomen.

4.2.1 De ontwikkeling van het aantal zaken

In algemene zin moet een aantal factoren van invloed worden geacht op de vraag naar gerechtelijke geschilbeslechting:

- de mate waarin zich in het maatschappelijk verkeer geschillen voordoen (en als potentieel juridisch geschil worden gepercipieerd);
- (gepercipieerd) aanbod, toegankelijkheid en effectiviteit van buitengerechtelijke geschilbeslechting;
- (gepercipieerd) aanbod, toegankelijkheid en effectiviteit van gerechtelijke geschilbeslechting;
- wet- en regelgeving.

Nemen we deze factoren in beschouwing, dan is duidelijk dat eventuele veranderingen in culturele patronen van geschilbeslechting niet noodzakelijk tot een stijging of een daling in de vraag naar gerechtelijke geschilbeslechting leiden.

In de eerste plaats is de hoeveelheid conflicten die zich in het maatschappelijk

20 In de literatuur is erop gewezen dat de terugtrekende overheid op dit en andere terreinen ook meer initiatief aan de burger laat en daarmee een toenemende ‘claimcultuur’ stimuleert. Zie bijvoorbeeld Fauré & Hartlief (1999), Stolker (2001).

21 Wel bestaat, op basis van artikel 6:109 BW de mogelijkheid dat een schadevergoeding wordt gematigd indien die tot ‘kennelijk onaanvaardbare gevolgen’ zou leiden. Op die manier kan, analoog met de straftoemeting, ook de situatie van de dader worden meegewogen. Het betreft een mogelijkheid waarmee rechters worden geacht terughoudend om te gaan. Zo is matiging in beginsel niet aan de orde indien een onrechtmatige daad opzettelijk is begaan (HR 28 mei 1999).

verkeer voordoen van belang. Die kunnen als 'latente vraag' worden opgevat. Verschillende economische, demografische en sociaal-culturele factoren worden hierop van invloed geacht (zie bijvoorbeeld Van Veldhoven, 2002). Een krimpende economie zal zich bijvoorbeeld al snel doen voelen in de hoeveelheid (geschillen over) ontslagen en faillissementen.²² Uit de in hoofdstuk 3 gepresenteerde indeling van geschillen kan een aantal factoren worden afgeleid die specifiek van invloed zullen zijn op zaken met betrekking tot onrechtmatige daad en beroepsaansprakelijkheid: algemene economische activiteit (van invloed op het aantal klassieke handelsgeschillen), economische groei / neergang (van invloed op het aantal faillissementen), ophelderingspercentages (van invloed op schadevergoeding voor misdrijven) en de intensiteit en kwaliteit van overheidsoptreden (van invloed op geschillen naar aanleiding van overheidsoptreden).

Met betrekking tot geschilbeslechting kunnen een eerste, tweede en derde lijn worden voorgesteld. De eerste lijn staat voor zelfhulp, de tweede voor buitengerechtelijke geschilbeslechtingsmechanismen en de derde voor gerechtelijke geschilbeslechting. In de door ons bestudeerde geschillen dient, als men er samen niet uit komt, eerst hulp in de 'tweede lijn' te worden gezocht, alvorens de gang naar de rechter kan worden gemaakt. Hier kan een belangrijke 'zeefwerking' via de verplichte procureur worden verondersteld. Daarnaast lijken verzekeringen een factor van toenemende importantie te vormen. Op basis van het groeiend aantal rechtsbijstandpolissen zou op het eerste gezicht een toenemend beroep op de rechter kunnen worden verondersteld. De praktijk lijkt echter te zijn dat de verzekeraars vooral buitengerechtelijke oplossingen zoeken. Daarbij sluiten veel schadepolissen een vergoeding uit indien polishouders zich rechtstreeks tot de rechter wenden. Naast het groeiend aantal rechtsbijstandverzekeringen kan ook een toenemende populariteit van geschillencommissies, arbitrage en mediation van invloed worden geacht op het beroep op de rechter. Hoeveel zaken uiteindelijk aan de rechter worden voorgelegd, is behalve van de latente vraag en de zeefwerking van de tweede lijn ook afhankelijk van de gepercipieerde toegankelijkheid en effectiviteit van de rechter. Hierbij spelen kennis van de mogelijkheden die het recht biedt en een afweging tussen kosten en opbrengsten een rol. In de door ons onderzochte zaken staat tegenover de door eisders geïnvesteerde tijd en financiële middelen een kans van minder dan 50% dat bij vonnis een bedrag wordt toegekend.²³

Ook de voorspelbaarheid van de rechtspraak mag geacht worden van invloed te zijn op het beroep op de rechter. Waar zo'n vijftien jaar geleden nog veelvuldig werd geprocedeerd over aansprakelijkheid bij verkeersongevallen met voetgangers, heeft de jurisprudentie inmiddels zoveel duidelijkheid geschapen dat een gang naar de rechter nog maar zelden hoeft te worden gemaakt. Naarmate de

22 Gezien het omslagpunt in de economische ontwikkeling na 2001 levert dit zeker een punt van aandacht wanneer een vervolgmeting over de periode 2001-2003 wordt verricht.

23 Voor de totale 'succeskans' zou hierbij de (onbekende) kans op een gunstige schikking moeten worden opgeteld. Waarschijnlijk ligt de succeskans dan boven de 50%.

voorspelbaarheid van de rechtsgang groter is, neemt de behoefte en noodzaak een geschil aan de rechter voor te leggen af. Als de rechterlijke uitspraak voorspelbaar is, komt men er samen – eventueel met een advocaat – wel uit. Zo komen er (voor de rechter) niet alleen geschillen bij, er verdwijnen er ook. Ook expertsystemen die een geschil in een te verwachten uitkomst vertalen, dragen daaraan bij. Voor ons relevante voorbeelden zijn bijvoorbeeld de kantonrechtersformule en de smartengeldgids.

In dit licht kan de rechtspraak – of althans een deel daarvan – worden opgevat als een constante verkenning (en bijstelling) van de grenzen. Zulke verschijnselen worden vandaag in het licht van ‘claimcultuur’ geplaatst, maar moeten wellicht als onderdeel van een al lang bestaand continu proces worden begrepen: geen verandering, maar voortzetting van het bestaande.

4.2.2 De ontwikkeling van de claimbedragen

De hoogte van geclaimde bedragen wordt primair bepaald door de aard en omvang van de schade(s) die eisers hebben geleden. In theorie zou zich een stijging kunnen voordoen wanneer de ernst van de schades toeneemt, de gronden op basis waarvan vergoeding kan worden gevraagd zich uitbreiden of het aandeel dat door verzekeringen wordt gedekt afneemt.

Veel schadeclaims in de door ons onderzochte zaken bevatten een combinatie van verschillende elementen: reeds gematerialiseerde schades en nog te verwachten schades, objectief meetbare en meer subjectieve schades et cetera. Daarbij moet worden aangetekend dat het onderzoek geen volledig beeld kan geven, daar de claimant op meerdere tafels kan spelen en wij slechts keken naar de tafel van de rechter – en alleen in eerste aanleg.

Omdat we de geclaimde bedragen corrigeerden voor inflatie en de toegewezen bedragen de stijging van de geëiste bedragen niet volgden, moet worden aangenomen dat de trend is dat in vergelijkbare gevallen steeds hogere bedragen worden geclaimd. In paragraaf 3.3.2 kwam aan de orde dat in toenemende mate inkomstenderving – zowel reeds geleden als nog te verwachten – als schade wordt opgevoerd. Dat is een post waar gemakkelijk hoge bedragen worden geclaimd; het mislopen van lucratieve orders door het verlies van een belangrijke klant, of een langdurige teruggang in inkomen vanwege arbeidsongeschiktheid. Ten aanzien van immateriële schades geldt dat de frequentie waarmee immateriële posten werden opgevoerd in de periode 1997-2000 niet steeg. Maar ook hier loopt de hoogte van de geëiste bedragen gemakkelijk op. Eisers die hun leed in een financiële genoegdoening vertalen, komen op steeds forsere bedragen uit. Naast culturele verklaringen zoals behandeld in paragraaf 4.1 speelt wellicht ook de media-aandacht een rol in deze ontwikkelingen. De attentiewaarde van hoge claims kan gemakkelijk verwachtingen scheppen. De analyse in paragraaf 3.3.2 maakt bovendien duidelijk dat er nauwelijks een rem zit op het ‘opkloppen’ van claims en dat dit, geredeneerd vanuit de te verwachten baten, ook verstandig is te doen.

4.2.3 Toewijzingsgedrag

Welke factoren kunnen leiden tot het vaker honoreren van claims of het toewijzen van hogere bedragen? In principe kan een stijging worden verwacht indien de kwaliteit van de claims²⁴ stijgt, een verruiming plaatsvindt van de wettelijke gronden voor schadevergoeding of die wettelijke gronden een ruimere interpretatie krijgen.

In algemene zin geldt evenwel dat de rechtspraak streeft naar rechtsgelijkheid en consistentie, zodat sterke veranderingen in een korte tijdperiode niet voor de hand liggen. De hoogte van de bedragen die in bepaalde gevallen kunnen worden toegewezen, ligt min of meer vast in de jurisprudentie. Daarnaast zullen rechters ook individueel consistentie nastreven in hun oordelen en de toe te kennen bedragen mede baseren op uitspraken die zij in het verleden in vergelijkbare zaken hebben gedaan.

Het leidt weinig twijfel dat over de langere termijn sprake is van uitbreiding van de mogelijkheden tot schadevergoeding. Het gaat daarbij evenwel om cycli die de nodige tijd vergen en niet noodzakelijk tot meetbare effecten over kortere periode leiden.

Bij onze interpretatie van de onderzoeksresultaten is het niet of nauwelijks stijgen van de toegewezen bedragen als 'bewijs' gebruikt voor de stelling dat de 'ernst' of het gewicht van de aan de rechter voorgelegde zaken niet is veranderd. In theorie zijn andere verklaringen mogelijk (al klinken ze minder waarschijnlijk). Zo zou men de hoogte van eisen als indicator van de 'ernst' kunnen beschouwen en kunnen beweren dat sprake is van een relatieve daling in wat rechters aan schadevergoeding toewijzen. Ook kunnen meer complexe oorzaak-gevolgrelaties worden verondersteld. Bijvoorbeeld dat de geringe wijziging in de toegewezen bedragen een resultante is van een afnemend zaakgewicht – lichtzinniger claimen? – en een gelijktijdige stijging van de toegewezen bedragen in vergelijkbare zaken. Dergelijke theorieën kunnen op basis van het onderzoeksmateriaal niet volledig worden weerlegd en mogen in die zin ook niet geheel terzijde worden gelegd.

4.3 Verdere ontwikkeling

Wat valt op grond van het verrichte onderzoek te voorspellen over een verdere ontwikkeling in het claimgedrag? Zet de voorspelde stijging van het aantal zaken – waarvan over de periode 1997-2000 geen sprake bleek – morgen in? Blijven de geclaimde bedragen tot duizelingwekkende hoogte doorstijgen?

24 Bij de 'kwaliteit' van claims denken we hier bijvoorbeeld aan de adequaatheid van de juridische codificering, het aanbrengen bij het juiste forum en de onderbouwing met bewijzen.

Wat betreft de aantallen zaken die aan de rechter worden voorgelegd, lijkt een toename in de nabije toekomst nog altijd een reële optie. De argumenten die in het verleden zijn aangedragen waarom zo'n stijging valt te verwachten, hebben veelal hun kracht nog niet verloren. Aan de andere kant is er geen sprake van een automatisme en vertoont de vraag naar gerechtelijke geschilbeslechting niet noodzakelijk dezelfde ontwikkeling als het gebruik van buitengerechtelijke beslechtingmechanismen. Maar belangrijker wellicht is de constatering dat rechters (nog) zeer terughoudend zijn en de toegewezen bedragen de ontwikkeling van de geclaimde bedragen niet volgen. Claimen wordt aantrekkelijker indien de te verwachten opbrengst stijgt. Blijft zo'n stijging uit, of zet zelfs een daling in, dan wordt de gang naar de rechter automatisch minder aantrekkelijk. Over de nu onderzochte periode kon een stijging van gemiddelde 'opbrengst' per claim worden berekend, maar daalde de opbrengst per geclaimde euro fors. Dat gegeven maakt een naderende stormloop op de rechter minder waarschijnlijk. Ook ligt een aantal maatregelen in het verschiet die van invloed zijn op de toegang tot het recht (verhoging griffierechten, minder gefinancierde rechtbijstand, ontwikkelingen ten aanzien van de bureaus voor rechtshulp). In welke mate de introductie van 'no cure, no pay' van invloed zal zijn op het beroep op de rechter laat zich moeilijk voorspellen.

Ten aanzien van de geclaimde bedragen werd eerder opgemerkt dat posten met betrekking tot (nog) niet gematerialiseerde schades zich goed laten gebruiken om fors in te zetten. Er zit nauwelijks een rem op het 'opkloppen' van een claim, terwijl er wel duidelijke voordelen aan zitten. In dit licht laat zich voorspellen dat de ontwikkeling zich zal voortzetten. Tegelijkertijd zit ook aan de schadeposten die men kan opvoeren een limiet. Uit de gegevens over nieuw ingestroomde zaken (bijlage 4) bleek dat de stijging van geclaimde bedragen tussen 1997 en 2000 al minder groot was dan tussen 1996 en 1999. We verwachten dan ook dat de geclaimde bedragen blijven stijgen, maar iets gematigder dan in de periode 1997-2000 het geval was. Interessant is de introductie van een standaardvergoeding voor affectieschade (zie Reformatorisch Dagblad, 2001, Volkskrant, 2001). Die betreft weliswaar een beperkt aantal zaken, maar zou voor een veel grotere groep immateriële schades als ijkpunt kunnen gaan dienen voor de hoogte van de vergoeding.

Tot slot het toewijzingsgedrag van rechters. Daar ligt zoals we stelden een belangrijke crux voor de verdere ontwikkelingen. Of de rechters stoïcijns de gebruikelijke bedragen zullen blijven toewijzen, valt op basis van het verrichte onderzoek niet goed te voorspellen. We signaleren dat de toonzetting in zowel dagbladen als juridische tijdschriften aan het veranderen is. De waarschuwende verhalen van enkele jaren geleden maken steeds meer plaats voor pleidooien ten gunste van het claimen (zie bijvoorbeeld Van Boom, 2002, Hoogland, 2002, De Knecht, 2002). Daarbij worden bijvoorbeeld de preventieve werking genoemd en het belang dat de burger over een effectief instrument beschikt om hem aangedaan onrecht te bestrijden. Dat rechters zich gevoelig zullen tonen voor dergelijke geluiden valt niet uit te sluiten.

4.4 Aandachtspunten voor vervolgonderzoek

Op basis van het verrichte onderzoek en de discussie in dit hoofdstuk formuleren we de volgende aandachtspunten voor vervolgonderzoek.

Vervolgmeting

Een volgende meting in het kader van het onderhavige onderzoek zou betrekking hebben op in 2003 afgedane zaken. Omdat we dan over twee volwaardige metingen beschikken, zullen geen correcties meer behoeven te worden toegepast (zoals nu bij de gegevens over 1997 moest gebeuren) en kunnen we meer concludent zijn ten aanzien van bijvoorbeeld de ontwikkelingen in de toewijzing van zaken. Tegelijk biedt een volgende meting de mogelijkheid om de op de gegevens over 1997 aangebrachte correcties preciezer te maken.

Wat betreft de uitvoering van een vervolgmeting zijn er twee elementen die een volgende keer meer aandacht verdienen. De eerste betreft een meer gedetailleerde analyse van geclaimde bedragen, waarbij ook voor een aantal belangrijke posten de geclaimde en toegewezen bedragen in kaart wordt gebracht. Uit een dergelijke analyse kan duidelijk worden hoe de (groeiende) verschillen tussen eisen en toegewezen bedragen totstandkomen. In dit rapport werd slechts getoond in welke mate bepaalde posten werden geclaimd (in paragraaf 3.3.2), maar dat gegeven bleek onvoldoende onderscheid zichtbaar te maken. Een tweede element betreft de schikkingen tijdens de procedure. De schikkingen ter comparitie verdienen bij een volgende meting meer systematisch in het onderzoek te worden meegenomen. Uit het huidige rapport blijkt wel het belang van dergelijke gegevens, maar we konden met de gevolgde werkwijze slechts over een klein aantal zaken beschikken. Voorts moet worden gewezen op het belang van gegevens over zaken waarin partijen geheel buiten de rechter om tot een vergelijk komen. Het verdient overweging daar bij een volgende meting aanvullend onderzoek naar te verrichten. Ook een breder onderzoek naar schikkingen tijdens of analoog aan een gerechtelijke procedure lijkt een interessante optie.

Zaaktypering

Bij de selectie van zaken op basis van de juridische typering is in de begeleidingscommissie uitgebreid stilgestaan. De gevolgde aanpak is – althans bij een aantal rechtbanken – werkbaar gebleken, maar desalniettemin niet geheel bevredigend. Uit het rapport blijkt duidelijk hoe waardevol de zaakstypering kan zijn om informatie te verkrijgen over de afhandeling van specifieke typen geschillen. Een voorwaarde is dan wel dat zaken juist en consequent van een typering worden voorzien. Helaas is dat niet overal het geval en zijn er ook duidelijke verschillen tussen rechtbanken in welk label een bepaald type zaken meekrijgt. Ook maakt het rapport duidelijk – het blijkt heel duidelijk uit de gegevens over in 1997 afgedane zaken – dat een aanzienlijke historie moet worden opgebouwd, wil de zaakstypering als ingang voor onderzoek kunnen worden gebruikt.

Om de typering meer betrouwbaar te maken beveelt de bij dit onderzoek ingestelde begeleidingscommissie aan de typering te laten doen door de rechters

die de zaken behandelen, of althans dat deze de door de griffie aangebrachte typering controleren en zonodig corrigeren. Naar verluidt wordt die werkwijze onder meer in Duitsland gevolgd.

Ander onderzoek

De onderzoeksresultaten en de discussie in dit vierde hoofdstuk maken duidelijk dat er nog veel vragen open liggen ten aanzien van claimedrag en ten aanzien van de vraag hoe maatschappelijke ontwikkelingen zich doorvertalen in het beroep op de (civiele) rechter. In het onderhavige onderzoek is via de zaaksbeschrijvingen in hoofdstuk 3 getracht de vragen ten aanzien van aantallen en bedragen te linken aan de concrete geschillen. Een duidelijk gemis is echter voelbaar wanneer het gaat over de doelen en intenties van de claimanten. Daarover is in dit laatste hoofdstuk het nodige gespeculeerd, maar gericht onderzoek zou het inzicht op dit punt beslist dienstbaar zijn. Ook het traject dat voorafgaand en soms parallel aan het gerechtelijke verloopt, verdient aandacht.²⁵

25 Ten aanzien van dit aspect verricht het WODC reeds onderzoek. Het project 'geschildelta' is goeddeels een replicatie van Genn's 'Paths to Justice'.

Summary

Claims at the courthouse, 1997-2000

In 1999, a working group of the Dutch Ministry of Justice predicted a growing number of cases of citizens suing each other, claiming increasing amounts of money. This process was due to take place inside as well as outside the courts. In a reaction to the report, Minister of Justice Korthals promised that this development would be monitored closely, so that appropriate steps could be taken when necessary. The WODC was asked to monitor developments concerning the demand for civil court decisions.

The research focusses on civil court cases with a financial value of 4525 Euro (10.000 guilders) or more, handled by the district courts' civil section. This section handles all types of civil cases, except family-, labour- and renting disputes. The research has looked specifically on tortcases and professional liability, in first instance. In these cases, the predicted developments should be more visible than in other types of cases.

This first report describes the developments between 1997 and 2000. It looks at the new cases that were brought to court between 1997 and 2000, and at cases that were settled in the years 1997 and 2000. The latter group contains cases dating back up to five years before the year in which they were finally decided (or settled otherwise). The developments on new cases has been monitored at 11 (out of 19) district courts. The developments in settled cases has been studied at 5 district courts.

Results

Within the timeframe specified, no growth in the number of cases was found.

The amounts of money that were claimed however, increased rapidly.

The median amount claimed rose from 11.881 to 22.624 euro.

The number of cases in which the judges decided a defendant had to pay, as well as the amount of money to be paid showed only a (very) small increase. The median amount that defendants had to pay rose from 9.372 to 10.569 euro (in cases with a judicial decision in favor of the plaintiff). This means a gap is growing between the amount of money claimed and the amount that actually has to be paid.

From these results, it can be concluded that between 1997 and 2000, a change took place in the claims that were brought to the courts. The fact that only a small increase was found in the amounts of money granted by the judges suggests that the change has not been in the severity of the cases or the actual damage that the plaintiffs had suffered. They're simply claiming larger amounts of money in the same type of cases. Just like in negotiations, parties seem to act in line with the idea that one has to claim high to get a good result. Along with this 'players attitude', the growing media attention for high claims may result in higher expectations.

This being said, the question is why this players attitude and higher expectations do not lead to a growing number of claims. A closer look at the claims show that most claims contain a number of smaller amounts, for different types of damages. Some of these amounts concern material damages that can easily be proved, others concern immaterial damages or expected damages that have not yet materialised.

Going to court can easily lead to a loss of money, since the plaintiff has to invest money, while in less than half of the cases studied the judge decides the defendant has to pay. In deciding to go to court, the plaintiff has to make sure that his claim contains at least some 'solid' elements. It is this evaluation that determines the number of cases that go to court. Once the decision to go to court is made the plaintiff can add a number of damages to his claim that may be less 'solid' (or just harder to prove), like psychological damages, damages to his reputation or an expected loss of income in the future. There is little reason not to give it a try, for it will not affect the judges decision on the more solid parts of the claim. The judge may reward some of these elements, or even all of them if the case remains undefended. For that reason, 'pumping up' the claim means that the expected gains rise as well, which makes it wise to do so.

For a full understanding of the 'claiming behaviour', one would have to take a closer look at the plaintiffs' intentions. Claims for damages may not really be about money; it's the legal codification that forces plaintiffs to put it that way. The true intentions may, for instance, be punitive, to put pressure, or to gain attention. In general, the court files studies reveal little of these instrumental or symbolic functions the claims may serve.

Literatuur

ANWB

Smartengeld : uitspraken van de Nederlandse rechter over vergoeding van immateriële schade

Den Haag, ANWB, 2000.

Boom, W. van

Met claimen is vaak niets mis

NRC Handelsblad, 14 oktober 2002, p. 9

Bouma, J.

Pijn moet je lijden

Trouw, 10 april 2003, p. 15

Boutellier, H.

De veiligheidsutopie. Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf.

Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2002

Eshuis, R.J.J. en G. Paulides

Van rechtbank naar kanton. Evaluatie van de competentiegrensverhoging voor civiele handelszaken in 1999

Den Haag, Boom Juridische uitgevers/WODC, 2002. Onderzoek en beleid 203

Faure, M. en T. Hartlief

Het kabinet en de claimcultuur: over de [onbezonnen] Hollandse vrees voor Amerikaanse toestanden of het Hollands medicijn voor Amerikaanse ziektes
Nederlands juristenblad, jaargang 74, nr. 43, 1999. pp. 2007-2015

Genn, H.

Paths to justice : what people do and think about going to law

Oxford, Hart, 1999. 382 p.

Hofstede, G.

Allemaal andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen

Amsterdam, Uitgeverij Contact, 1991

Hoogland, A.

Drie hoeraatjes voor de claimcultuur

Hollands Maandblad, nr. 10, 2001

Klijn, A.

Civielrechtelijke voorzieningen in gebruik

Den Haag, WODC, 2002

Knegt, P. de

Bram Peper wil Amerikaanse claimcultuur

Algemeen Dagblad, 28 november 2002, p. 13

Kool, R.

Onvolmaakte genoegdoening; civielrechtelijke schadevergoeding bij sexueel geweld, een jurisprudentieonderzoek

Nemesis, Jaargang 9, nr. 5, 1993. pp. 149-157

Kwak, A.J.

Van notabele naar expert; over het veranderende juristenbeeld

Sociologische gids, nr. 1, 2001, pp. 85-101

Lasch, C.

Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations
New York, Warner Books, 1979

Ministerie van Justitie, Werkgroep Claimcultuur

Naar een claimcultuur in Nederland?
Den Haag, Ministerie van Justitie, 1999

Reformatorisch Dagblad

Smartengeld (commentaar)
Reformatorisch Dagblad, 23 juni 2001, p. 1

Schein, E.H.

Organizational Culture and Leadership. A dynamic view
San Francisco, Oxford, Joey-Bass Publishers, 1991

Stolker, C.J.J.M.

De burger hangt aan de toga
Trouw, 13 januari 2001, p. 21

Veenis, J. en A.C.J.M. Wilthagen

Civielrechtelijke arbozaken. Een verkenning van de praktijk en van de mogelijkheden tot monitoring
Den Haag, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1998. 112 p.

Velthoven, B.C.J. van

Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland 1951 – 2000 (2 delen)
Leiden, Leiden University, 2002
Department of Economics Research Memorandum 2002.1 en 2002.2

De Volkskrant

22 Duizend?
De Volkskrant, 25 juni 2001, p. 3

Wesseling-van Gent E.M.

Processuele gevolgen van integratie van kantongerecht en rechtbank
Justitiële Verkenningen, jrg. 13, nr. 2, 1987, pp. 56-68

Zijderveld, A.C.

De wisselende aandacht voor slachtoffers. In: *Het opstandige slachtoffer. Genoegdoening in strafrecht en burgerlijk recht.*
Deventer, Kluwer, 2003

Bijlage 1

Begeleidingscommissie

Voorzitter

Prof. Mr C.J.J.M Stolker, Universiteit Leiden, E.M. Meijers Instituut

Leden

Mr E. Bauw, Raad voor de Rechtspraak

Mr M. Tj. Bouwes, Ministerie van Justitie Directie Wetgeving (vanaf 1 januari 2002)

Dr F. van Dijk, Ministerie van Justitie, Directie Algemene Justitiële Strategie (tot 1 januari 2002)

Mr P. Kalbfleisch, Rechtbank Den Haag, sectorvoorzitter Civiel

Mr drs Th.J. van Laar, Ministerie van Justitie, Directie Strategie Rechtspleging (vanaf 1 januari 2003)

Dr E. Niemeijer, WODC, Hoofd sector Wetgeving, Rechtspleging en Juridische Beroepen

Dr. P. van Wijck, Ministerie van Justitie, Directie Algemene Justitiële Strategie (vanaf 1 januari 2002)

Mrs J. Mantz, R.M. Driessen en E.E.M. Engbers waren voor kortere tijd lid van de begeleidingscommissie, alle namens de voormalige Directie Rechtspleging van het Ministerie van Justitie.

Bijlage 2

Zaaktypering

In deze bijlage is het systeem van zaaktyperingen weergegeven zoals dat door rechtbanken wordt gebruikt (en in dit onderzoek gebruikt voor de zaakselectie). Het systeem van typering volgt de burgerlijke wetboeken, en de volgorde van artikelen daarin. De volledige typering kent vier niveaus, waarvan hier de laatste drie zijn weergegeven. Het niet getoonde eerste niveau verwijst naar procedurele aspecten (reconventie, verzet et cetera). De getoonde typeringen zijn overgenomen uit het 'Handboek Rapsody Civiel Rechtbank', Deel G, van 1 september 1996.

<i>Tweede niveau</i>	<i>Derde niveau</i>	<i>Vierde niveau</i>
1 Familierecht		
2 Rechtspersonenrecht	1 bestuurdersaansprakelijkheid 2 aansprakelijkheid commissaris 3 ontslag bestuurder 4 overige	
3 Vermogensrecht	1 vernietiging rechtshandeling 2 overdracht goederen 3 bewind 4 verdeling gemeenschap 5 vruchtgebruik 6 pand en hypotheek 7 reële executie ex art... 8 overige	1 huwelijk / samenleving 2 erfenis 3 overige
4 Erfrecht	1 verkrijging erfenis 2 nietigheid uiterste wil 3 boedelbeschrijving 4 vernietiging boedelverdeling 5 overige	
5 Zakelijke rechten	1 eigendomsrecht 2 burenpacht 3 beperkte rechten 4 overige	1 erfdiensbaarheden 2 erfpacht 3 recht van opstal 4 appartementsrechten 5 overige
6 Verbintenissenrecht	1 onrechtmatige daad	1 in het verkeer 2 zaakbeschadiging overige 3 letsel overige 4 diefstal / fraude 5 aansprakelijkheid voor personen of zkn 6 productaansprakelijkheid

<i>Tweede niveau</i>	<i>Derde niveau</i>	<i>Vierde niveau</i>
		7 misleidende reclame
		8 pre-contractuele fase
		9 publicatie
		10 verblijf/gebruik onroerende zaak
		11 onrechtmatige overheidsdaad strafrechtelijk
		12 onrechtmatige overheidsdaad fiscaal
		13 onrechtmatige overheidsdaad vergunningen
		14 onrechtmatige overheidsdaad vreedmedelingen
		15 onrechtmatige overheidsdaad subsidies
		16 onrechtmatige overheidsdaad (vaar)wegbeheer
		17 onrechtmatige overheidsdaad milieu
		18 onrechtmatige overheidsdaad overigens
		19 overige
	2 verbintenis uit andere bron dan onrechtmatige daad of overeenkomst	1 zaakwaarneming
	3 niet bijzondere overeenkomst	2 onverschuldigde betaling
	4 arbitrage / bindend advies	3 ongerechtvaardigde verrijking
	5 overige	4 overige
7 Bijzondere overeenkomst	1 koop en ruil	1 consumentenkoop
		2 koop onroerende zaak
		3 koop anderszins
		4 ruil
	2 opdracht	1 verrichten diensten / werkzaamheden
		2 lastgeving (verrichten rechtshandelingen)
		3 bemiddeling
		4 agentuurovereenkomst
		5 overige opdrachten
	3 overeenkomst geneeskundige behandeling	1 beroepsaansprakelijkheid medicus
	4 reisovereenkomst	2 overige
	5 uitgave-overeenkomst	
	6 bewaarneming	
	7 borgtocht	
	8 koop op afbetaling	
	9 huurkoop	
	10 huurrecht	1 achterstallige huur

<i>Tweede niveau</i>	<i>Derde niveau</i>	<i>Vierde niveau</i>
		2 ontbinding / ontruiming 3 vordering huurder onderhoud / herstel 4 vordering verhuurder herstel goede staat 5 woonruimte vordering ex. art... 6 bedrijfsruimte vordering ex. art... 7 overige
	11 arbeidsrecht	1 vordering wedertewerkstelling 2 nietig / onrechtmatig ontslag 3 kennelijk onredelijk ontslag 4 loonvordering (zonder ontslag) 5 concurrentiebeding 6 bedrijfsongeval 7 vordering ex WOR 8 collectieve staking 9 overige
	12 aanneming van werk / bouwrecht	
	13 maatschap / v.o.f.	
	14 schenking	
	15 bruikleen	
	16 verbruikleen (geldlening)	1 Wet op consumentenkrediet
	17 dading	2 overige
	18 overige	
8 Verkeersmiddelen en vervoer	1 vervoersrecht algemeen	1 beperking aansprakelijkheid
	2 zeerecht	2 overige
	3 binnenvaartrecht	
	4 goederenvervoer	1 wegvervoer
	5 personenvervoer	2 overige
	6 overige	1 openbaar vervoer
		2 overige
9 Intellectuele eigendom	1 auteursrecht	
	2 octrooirecht	
	3 merkenrecht	
	4 modellenrecht	
	5 mededinging	
	6 kwekersrecht	
	7 handelsnaam	
	8 overige	
10 Verzekeringrecht	1 dekking	
	2 verkeerde opgave / verzwijging	
	3 overige	

<i>Tweede niveau</i>	<i>Derde niveau</i>	<i>Vierde niveau</i>
11 Procesrecht	<ul style="list-style-type: none"> 1 uitvoerbaar bij voorraad 2 proceskosten 3 executiegeschil 4 verklaringsprocedure 5 opheffing maritaal beslag 6 opheffing conservatoir beslag 7 andere beslaggeschillen 8 schadestaat art 612 Rv 9 rekening en verantwoording art 771 Rv 10 overige 	
12 Verzet dwangbevel	<ul style="list-style-type: none"> 1 fiscaal 2 studiefinanciering / cursusgeld 3 overige 	
13 Faillissementsrecht	<ul style="list-style-type: none"> 1 onvoltooide levering 2 vernietiging rechtshandeling (pauliana) 3 verrekening 4 pand en hypotheek 5 betwisting vordering (renvooizaak) 6 overige 	
14 Verhaalswet Ongevallen ambtenaren		
15 Sociale zekerheid / fraude		
16 Landinrichtingswet (ruilverkaveling)		
17 Onteigeningswet		
18 Europees recht	<ul style="list-style-type: none"> 1 subsidies / restitutie 2 heffingen 3 inbreuken communautair recht 4 overige 	
19 Fiscaal recht	<ul style="list-style-type: none"> 1 fiscus als eiser 2 overige 	
20 Overige		
21 Ongeconverteerd	<ul style="list-style-type: none"> 1 hoger beroep vonnis kantonrechter 2 verzet kort geding 3 verzet vonnis rechtbank 4 geldvordering 5 schadevergoeding 6 schadevergoeding nader op te maken 7 nakoming overeenkomst 8 ontbinding overeenkomst 9 verklaring voor recht 	

Bijlage 3

Vertekening 1997

De in 1997 afgedane zaken in ons bestand werden aangebracht in 1997, 1996 of 1995. De afdoeningen uit 1997 bevatten geen zaken die vóór 1995 zijn aangebracht. Dat komt niet doordat die zaken niet bestaan, maar doordat pas in 1995 werd begonnen met het registreren van een nauwkeurige zaaktypering; slechts in beperkte mate werden destijds oudere zaken alsnog van zo'n typering voorzien. De meeste zaken kregen de typering 'ongeconverteerd' mee en kunnen helaas niet meer worden opgespoord. Dit leidt tot vertekening van de gegevens. In deze bijlage wordt beschreven hoe voor die vertekening is gecorrigeerd.

Tabel 1 geeft de combinatie van instroom- en afdoeningsjaar weer. Bij de afdoeningen uit 2000 speelt het moment van invoering van de registratie nauwelijks nog een rol. Ons bestand bevat in 2000 afgedane zaken die werden aangebracht in 1995, 1996, 1997, 1998, 1999 en 2000. Bij de zaken afgedaan in 1997 ontbreken zaken die vóór 1995 werden aangebracht.

De consequentie hiervan is dat wanneer we zaken afgedaan in 1997 en zaken afgedaan in 2000 met elkaar vergelijken, we feitelijk een normale mix van afdoeningen (uit 2000) vergelijken met een selectie die slechts relatief vlotte afdoeningen (uit 1997) bevat. Hierdoor kan vertekening optreden, en het is derhalve van belang ons een beeld te vormen van de aard en de mate van vertekening.

Opgemerkt zij dat ook het aantal zaken met een relatief snelle afdoening onder de zaken die in 2000 werden afgedaan groter is dan onder de zaken die in 1997 werden afgedaan. Dit heeft te maken met doorlooptijdverkortende maatregelen, waardoor zowel het absolute aantal afdoeningen als het aantal relatief snelle afdoeningen in 2000 hoger was dan in 1997. Een duidelijke indicatie voor het eerste aspect is het feit dat onder de afdoeningen uit 2000 een fors aantal zaken is dat door de vliegende brigade is afgedaan. Naast de surpluscapaciteit van de vliegende brigade zaten ook de rechtbanken zelf in 1999 en 2000 capacitair ruimer in de jas (zie Eshuis & Paulides, 2002) en werden in die periode meer zaken afgedaan dan er instroomden.

Met de beschikbare onderzoeksgegevens konden we ons op twee manieren een beeld vormen van de aard en mate van vertekening. In de eerste plaats hebben we, binnen de groep van in 2000 afgedane zaken, de oudere zaken (aangebracht in 1995, 1996 en 1997) vergeleken met de jongere zaken (aangebracht in 1998,

Tabel 1: Afdoeningen 1997 en 2000, naar jaar van instroom

jaar van instroom	afdoening 1997	afdoening 2000
1994	0	0
1995	11	3
1996	71	12
1997	42	42
1998	-	92
1999	-	103
2000	-	68

Schema 1: Van meetgegevens (C) naar gecorrigeerde gegevens (D)

2 0 0 0	B: ←	A:
	afdoeningen 2000, alleen jongere zaken (selecteren en apart berekenen)	alle afdoeningen 2002 (gemeten)
1 9 9 7	C: →	D:
	afdoeningen uit 1997, alleen jongere zaken (gemeten)	alle afdoeningen 1997 (onbekend; berekenen aan de hand correctiefactor, af te leiden uit afdoeningsgegevens 2000)

1999 en 2000). Hieruit blijkt op welke punten oudere zaken afwijken van de jongere. Aan de hand daarvan zijn correctiefactoren berekend die zijn toegepast op de afdoeningsgegevens uit 1997. Ter illustratie van de werkwijze schema 1.

De inhoud van de cellen A, B en C in het schema zijn op basis van de verrichte metingen bekend. De inhoud van cel D is onbekend, omdat we van de afdoeningen uit 1997 slechts over de jongere zaken (aangebracht in 1995, 1996 en 1997) beschikken. Cel B bevat een simulatie van het soort gegevens als we over de afdoeningen uit 1997 verzamelden, maar dan voor de afdoeningen uit 2000. Door deze gegevens te vergelijken met die in cel A kan worden vastgesteld op welke punten, en in welke mate vertekening ontstaat. Daaruit berekenen we correctiefactoren, die we toepassen op de gegevens in cel C. Het resultaat zijn gecorrigeerde afdoeningsgegevens over 1997 (cel D).

Een tweede methode van vergelijking die aan de hand van het beschikbare materiaal kan worden verricht, is een vergelijking van uitsluitend jongere zaken, afgedaan in 1997 en 2000. Dat betekent concreet dat zaken afgedaan in 1997, en aangebracht in 1996 en 1997 worden vergeleken met zaken afgedaan in 2000, en aangebracht in 1999 en 2000. Deze vergelijking vindt primair plaats als controle op onze conclusies; voordeel van deze vergelijking is dat die kan worden uitgevoerd louter op basis van het verzamelde materiaal, zonder aanvullingen, correcties of hiaten.

Correctie op afdoeningsgegevens 1997

Een eerste opvallend – maar niet onverwacht – punt bij het vergelijken van oudere en jongere zaken is dat de oudere zaken (aangebracht voor 1998) afgedaan in 2000 alle contradictoire zaken zijn. Slechts bij de jongere zaken komen we verstekzaken tegen. Hieruit kan worden afgeleid dat de oudere zaken die we missen bij de afdoeningen uit 1997 uitsluitend contradictoire zaken zijn. In de steekproef over 1997 zijn verstekzaken daardoor oververtegenwoordigd. Vergelijken we uitsluitend verstekzaken afgedaan in 1997 en 2000, dan treedt geen vertekening op.

Vertekening is wel mogelijk waar het contradictoire zaken betreft. Het is dus van belang vast te stellen op welke punten de oudere contradictoire zaken afwijken

van de jongere. Van de oudere contradictoire zaken afgedaan in 2000 werd 25% geroyeerd; van de jongere is dat 40%. Dit betekent dat in de steekproef over 1997 enige vertekening optreedt in het aantal zaken op eindvonnis, hetgeen weer resulteert in vertekening in het percentage zaken waarin een claim wordt toegewezen. Vergelijken we binnen de groep van contradictoire zaken op eindvonnis de mate waarin bedragen worden toegewezen, dan zien we slechts een klein verschil tussen oudere en jongere zaken: de respectievelijke toewijzingspercentages zijn 59 en 55%.

Meer van belang zijn de verschillen die optreden bij vergelijking van geëiste en toegewezen bedragen. Het financieel belang bij de oudere zaken was gemiddeld 188.787, tegen 170.702 in de jongere zaken. Over het totaal genomen hoeft met betrekking tot de geëiste bedragen dus geen belangrijke vertekening te worden verwacht. Die treedt wel op wanneer de vergelijking beperkt blijft tot de contradictoire zaken waarin bij eindvonnis een bedrag wordt toegewezen. In de oudere zaken bedroeg de gemiddelde eis € 224.519 in de jongere zaken € 61.313. De toegewezen bedragen liggen gemiddeld tussen de 70 en 80% van het geëiste bedrag: respectievelijk € 162.480 en € 46.113.

Dit zal tot vertekening leiden van de geëiste en toegekende bedragen in toegewezen contradictoire zaken (H2, grafiek 3).

Voor de mate van vertekening is de verhouding tussen oudere en jongere zaken van belang. Doordat de laatste ruim in de meerderheid zijn, vallen de consequenties uiteindelijk mee. Over het totaal van zaken is verhouding jong : oud 263 : 57. Bij de contradictoire zaken op vonnis is die 163 : 42 en bij de toegewezen zaken 73 : 25.

In tabel 2 is weergegeven hoe voor de opgetreden vertekening is gecorrigeerd. De tabel bevat een aantal kerngegevens met betrekking tot de afdoeningswijze en de geclaimde en toegewezen bedragen. De vier gerasterde vakken in de tabel corresponderen met de vakken a, b, c en d uit schema 1. Voor het jaar 2000 bevat de tabel de feitelijk gemeten gegevens alsmede een gesimuleerde meting, waarvoor de oudere zaken (aangebracht voor 1998) zijn verwijderd. De gesimuleerde meting van in 2000 afgedane zaken is vergelijkbaar met de feitelijk verrichte meting van in 1997 afgedane zaken. Uit de verschillen tussen de feitelijke en de gesimuleerde meting blijkt de aard en mate van vertekening die optreedt in de voor 1997 gemeten resultaten. Het vak rechtsonder in de tabel toont de toegepaste correctie.

De vergelijking van 'jonge' zaken, afgedaan in 1997 en 2000

Met de verzamelde onderzoeksgegevens kan een vergelijking worden gedaan die het probleem van vertekening omzeilt. We beperken ons dan tot relatief kortlopende zaken en vergelijken in 1996 en 1997 aangebrachte zaken die in 1997 zijn afgedaan met in 1999 en 2000 aangebrachte zaken die in 2000 zijn afgedaan. Natuurlijk betreft de vergelijking dan een wat vreemde mix van zaken, waarin verstekzaken een belangrijke rol spelen. Van belang is evenwel

Tabel 2: Gemeten en gecorrigeerde gegevens afgedane zaken

	2000, alleen jongere zaken (gesimuleerd)		2000, alle zaken (feitelijk gemeten)	
	B		A	
Aantal zaken	263		320	
Verstekpercentage	13%		11%	
Percentage zaken op vonnis	63%		65%	
Toegewezen zaken als percentage van het totaal	39%		40%	
Toegewezen zaken als percentage van zaken op vonnis	63%		62%	
	Gemiddeld	Mediaan	Gemiddeld	Mediaan
Alle claims	164.033	19.181	168.442	21.474
Gemiddeld toegewezen bedrag, gepercenteerd over alle zaken	17.884	0	27.392	0
Gemiddelde claim in toegewezen zaken	61.113	18.277	93.440	21.138
Gemiddeld toegewezen bedrag in toegewezen zaken	46.113	10.506	69.020	11.064
	1997, alleen jongere zaken (feitelijk gemeten)		1997, alle zaken (gecorrigeerde gegevens)	
	C		D	
Aantal zaken	124		13%	
Verstekpercentage	16%		60%	
Percentage zaken op vonnis	57%		34%	
Toegewezen zaken als percentage van het totaal	32%		59%	
Toegewezen zaken als percentage van zaken op vonnis	59%			
	Gemiddeld	Mediaan	Gemiddeld	Mediaan
Alle claims	55.926	11.676	57.436 (103%)	13.072 (112%)
Gemiddeld toegewezen bedrag, gepercenteerd over alle zaken	9.171	0	14.047 (153%)	0
Gemiddelde claim in toegewezen zaken	37.784	11.877	57.771 (153%)	13.736 (116%)
Gemiddeld toegewezen bedrag in toegewezen zaken	28.429	10.472	42.551 (150%)	11.028 (105%)

dat de vergelijking ons duidelijk maakt hoe hard de in hoofdstuk 2 gerapporteerde resultaten met betrekking tot de hoogte van geclaimde en toegekende bedragen zijn. Indien ze puur een gevolg zijn van vertekening, zouden de verschillen in de nu te maken vergelijking niet meer optreden. Doen ze dat wel, en in ruime mate, dan bieden ze een extra ondersteuning voor de conclusies in hoofdstuk 2.

De verstekpercentages in de te vergelijken groepen liggen op 26 (1997) en 22 (2000). Met betrekking tot verstekzaken komen de gegevens (toekenningspercentage en geclaimde en toegewezen bedragen) exact overeen met de in

Tabel 3: Geclaimde en toegewezen bedragen 'jonge' zaken, in euro's, 1997 en 2000

	Afdoeningen 1997	Afdoeningen 2000
Totale groep, gemiddeld geclaimd bedrag	57.016	199.422
Totale groep, mediaan geclaimd bedrag	11.465	16.666
Contradictoire zaken, gemiddelde claim	60.024	234.864
Contradictoire zaken, mediaan geclaimd bedrag	11.312	16.742
Totale groep, gemiddeld toegewezen bedrag in toegewezen zaken	30.216	62.868
Totale groep, mediaan van toegewezen bedragen	10.781	10.506

hoofdstuk 2 gerapporteerde. Dat is geen verrassing; de doorlooptijd van verstekzaken is immers kort.

Meer van belang zijn de contradictoire zaken. Het percentage geroyeerde contradictoire zaken in de te vergelijken groepen wijkt nauwelijks af: 48 (1997) en 49 (2000). Van de resterende contradictoire zaken, afgedaan bij vonnis, werd in respectievelijk 48% (1997) en 51% (2000) van de gevallen een bedrag toegewezen.

Zoals uit tabel 3 blijkt passen de resultaten met betrekking tot de geclaimde bedragen goed in het in hoofdstuk 2 beschreven beeld. Voor wat betreft de toegewezen bedragen wijkt de ontwikkeling van het gemiddeld toegewezen bedrag – verdubbeld – af van het in hoofdstuk 2 beschreven beeld. Dit wordt echter veroorzaakt door één zaak waarin een zeer hoog bedrag werd toegewezen. De ontwikkeling van de mediaan, die minder gevoelig is voor dergelijke uitschieters, is wel conform de beschrijving in hoofdstuk 2.

Bijlage 4

Instroom 1996-2000

De ontwikkeling van geclaimde bedragen is, naast de meting op basis van afgedane zaken, ook aan de instroomzijde bekeken. Het betreft bedragen die zijn opgenomen in de geautomatiseerde registratie van zaaksgegevens, en waarop geen verdere controle heeft plaatsgevonden. Op basis van ons dossier- en rolkaartenonderzoek valt op voorhand te zeggen dat deze gegevens tamelijk grof zijn: ze bevatten dubbeltellingen en zaken die qua type feitelijk niet in het onderzoek thuishoren. We kunnen de gegevens echter wel gebruiken onder de aanname dat de aard van de vertekening die door dubbeltellingen en dergelijke ontstaat, over de jaren heen tamelijk constant is. Door gegevens over een aantal jaren met elkaar te vergelijken kan dan toch de (eventuele) ontwikkeling worden afgelezen.

De hier gepresenteerde gegevens hebben betrekking op dezelfde rechtbanken die in paragraaf 2.1 werden gebruikt om de ontwikkeling van het aantal zaken vast te stellen. In tabel 1 wordt de ontwikkeling van de claimbedragen in ingestroomde zaken in beeld gebracht. Het betreft de geselecteerde zaakscategorieën, met € 4.525 als absolute ondergrens, gecorrigeerd voor inflatie. Het jaar 2000 is twee keer in de tabellen opgenomen, waarbij in de tweede getallenreeks een extreem hoge claim van € 23 miljoen buiten beschouwing is gelaten; die claim is van grote invloed op het gemiddelde claimbedrag. Het weglaten van die claim leidt tot een consistente cijferreeks, waaruit opnieuw de forse en gestage stijging van geclaimde bedragen blijkt.

Het valt op dat de bedragen (gemiddelde en mediaan) in deze meting hoger liggen dan in de meting op basis van de uitstroom. Dat valt echter goed te verklaren. De in 2000 afgedane zaken zijn een mix van zaken aangebracht in de jaren 1995 t/m 2000; dat betekent dat bij een gestage stijging van geclaimde bedragen over die periode gemiddelde en mediaan van in 2000 *afgedane* zaken ruim onder die van in 2000 *aangebrachte* zaken zullen liggen.

Tabel 1: Ontwikkeling van geclaimde bedragen, in euro's, per jaar (geselecteerde zaakscategorieën, gecorrigeerd voor inflatie)

Jaar	gemiddeld bedrag	mediaan	maximum
1996	100.874	16.133	4.683.258
1997	111.262	21.267	6.990.045
1998	113.367	20.357	6.741.741
1999	126.624	25.280	6.587.238
2000	180.650	25.933	23.251.731
2000 (ex hoogste claim)	132.080	25.933	5.992.925

Bijlage 5

Metingen 2000

In dit rapport wordt gerapporteerd over claimbedragen en toegekende bedragen. Over het jaar 1997 zijn de (feitelijk) gemeten bedragen opgenomen in de bijlagen 3 en 4. Voor de andere jaren worden in de kwantitatieve analyses slechts bedragen genoemd die zijn gecorrigeerd voor inflatie.

In deze bijlage zijn de werkelijk gemeten bedragen bij de in 2000 ingestroomde en afgedane zaken weergegeven. In tabel 1 zijn de claimbedragen van de in het jaar 2000 ingestroomde zaken weergegeven. De voor inflatie gecorrigeerde bedragen staan in tabel 1 van bijlage 4.

In tabel 2 zijn de geëiste en toegekende bedragen van in het jaar 2000 uitgestroomde zaken weergegeven. De voor inflatie gecorrigeerde bedragen staan in de tabellen 2 en 5 van hoofdstuk 2.

In tabel 1 van hoofdstuk 2 werden de aantallen aangebrachte zaken in de periode 1997-2000 weergegeven. Ook op die aantallen is inflatiecorrectie van invloed, omdat de ondergrens (de waarde van *f* 10.000 naar prijspeil van 1997) per jaar verandert. Zo bedroeg de feitelijke ondergrens in 2000 *f* 10.703,42. Zonder inflatiecorrectie (dus met *f* 10.000 als ondergrens) zijn de jaartotalen respectievelijk 528 (in 1997), 630 (in 1998), 478 (in 1999) en 502 (in 2000). Ook zonder inflatiecorrectie ligt het aantal zaken in 2000 onder het niveau van 1997.

Tabel 1: Instroom 2000, geëiste bedragen, in euro's, zonder inflatiecorrectie

gemiddelde eis	mediaan	maximum
193.357	27.757	24.886.878

Tabel 2: Afdoeningen 2000, geëiste en toegekende bedragen, in euro's, zonder inflatiecorrectie

	geëiste bedragen	toegewezen bedragen
minimum	4.646	5
maximum	19.276.763	2.290.528
gemiddelde	173.923	73.853
mediaan	22.624	11.842

Bijlage 6

Zaaksbeschrijvingen

In deze bijlage worden, op basis van de dossierstudie, korte beschrijvingen gegeven van een groot aantal claims. We volgen daarbij de indeling van paragraaf 3.2, en behandelen de vijf grootste categorieën van geschillen. Het aantal zaken dat we ter illustratie beschrijven, hangt samen met de omvang van de categorieën en de mate van variëteit binnen die categorieën.

Handelsgeschillen (zie paragraaf 3.2.1)

Onroerend goed

Zaken met betrekking tot de verkoop van onroerend goed betreffen onder meer het verhelpen van (verzwegen) gebreken, onjuiste taxaties en slecht werk van aannemers. In zaak 121 procedeert een groep beleggers tegen een gemeente, omdat zij voor een aantal aangekochte huizen meer hebben moeten betalen dan andere kopers. Die claim wordt afgewezen. Ingewikkeld is zaak 255, waarin de eiser een perceel grond met een aantal bedingen aan een makelaar verkoopt, die het perceel vervolgens met een nog te bouwen huis doorverkoop. De eiser leidt schade doordat de uiteindelijke koper, omdat-ie het achteraf oneens is met een van de bedingen, conservatoir beslag laat leggen. De rechter wijst het geclaimde bedrag, € 16.000, volledig toe, en – opmerkelijk – stelt in het vonnis dat de eiser veel meer had kunnen vragen. Daarbij noemt de rechter een bedrag van € 18.000 verdragingschade. In zaak 267 daagt de eiseres een makelaar die het huis taxeerde dat zij samen met partner bezat. Haar partner betaalde de helft van het getaxeerde bedrag om het huis volledig in bezit te krijgen en verkocht het huis twee jaar later door voor anderhalf keer het getaxeerde bedrag. Van de claim van € 37.500 wijst de rechter € 21.500 toe.

Voertuigen, aanhangers

Zaken met betrekking tot auto's betreffen bijvoorbeeld een slecht uitgevoerde reparatie, gebreken aan een gekochte auto, schade bij wegslepen, oplichting bij de verkoop van een auto en een gestolen vrachtwagentrailer. In de drie zaken met betrekking tot caravans gaat het telkens om vermissing van caravans uit een stalling. In de zaak van de gestolen trailer, zaak 507, was een trailer met een lading aluminium pijpen door de transporteur op een onbewaakt parkeerterrein gestald. De verzekeraar – die de helft van de schade heeft vergoed – en de aannemer van de transportopdracht dagen het transportbedrijf. Dat moet de schade, ruim 28.000 euro, volledig vergoeden.

Telecommunicatie

Vier claims betreffen telecommunicatiediensten; telefonische onbereikbaarheid, een niet werkende ISDN-verbinding, of foutieve vermelding van een telefoonnummer. Allemaal oorzaken van het missen van orders. De vier claims, variërend van € 8.000 tot € 20.000, zijn alle geroyeerd.

Foutieve overboeking

In drie zaken trachten slachtoffers van foutieve overboekingen hun geld te krijgen. In zaak 224 heeft de bank een bedrag van € 85.000 overgeboekt op basis van een opdracht met een duidelijk valse handtekening. De rechter vindt dat de bank, gezien de hoogte van het bedrag, de handtekening had moeten controleren en wijst de claim toe. Minder succes heeft de claim tegen een verzekeraar, in zaak 49. Hier heeft de verzekerde zelf op een declaratie het nummer verkeerd ingevuld, en de rechter vindt het niet verwijtbaar dat de verzekeraar niet heeft gesignaleerd dat dit rekeningnummer afweek van het normale rekeningnummer van de verzekerde.

Mislukte samenwerking

Acht claims spelen rond het beëindigen of mislukken van een zakelijke samenwerking. In zaak 533 heeft de eiser € 16.000 betaald om werkzaam en financieel te participeren in een beautysalon. Als na een jaar zijn arbeidsovereenkomst wordt opgezegd, claimt hij terugbetaling van de investering en € 18.000 vergoeding voor de verrichte arbeid. De rechter wijst € 23.000 toe. In zaak 353 zijn eiser en gedaagde twee broers, die samen een BV hebben. Eén van de broers heeft zichzelf, zonder toestemming van de ander, een hoger pensioen toegekend en daarmee € 37.000 aan de BV onttrokken. De eiser wil teruggave van dat bedrag of een gelijke pensioenvoorziening. De rechter oordeelt dat de gedaagde onrechtmatig heeft gehandeld en wijst de claim toe. In zaak 403 wordt een uitgever gedaagd. De eiser heeft een tijdschrift dat hij zeventien jaar zelf voerde aan de uitgever verkocht, met de afspraak dat hij vier jaar lang hoofdredacteur zou blijven. Kort na de verkoop heft de uitgever het blad op, bedankt de hoofdredacteur voor zijn diensten en start twee weken later een soortgelijk blad, onder een nieuwe naam. Eiser heeft eerst een kort geding aangespannen om herstel van de samenwerking te bewerkstelligen, maar dat is niet gelukt. Wel is in die procedure vastgesteld dat de gedaagde schadeplichtig is. De eiser claimt € 520.000 voor de waarde van het blad, misgelopen inkomsten en verminderde verdien capaciteit door beschadiging van zijn naam. Ook wordt immateriële schade geclaimd, voor een bedrag van € 32.000, wegens verlies van aanzien en medische klachten. De claim wordt bij verstek bijna volledig toegewezen. In zaak 217 claimt een boer, die gebruikmaakte van de weide van zijn buurman, € 13.500 omdat de losgebroken stier van die buurman dertien pinken heeft bezwangerd. De rechter wijst slechts een klein bedrag toe, omdat de boer direct op de hoogte was gesteld en de koeien had kunnen laten behandelen, zodat ze niet drachtig zouden worden. Andere samenwerkingsgeschillen betreffen onder meer de financiële afwikkeling van een opgeheven bedrijf, de vereffening van investeringen bij de mislukte oprichting van een bedrijf en de naleving van een schuldsaneringsovereenkomst.

Varia

In zaak 226 daagt een weduwe het bedrijf van haar zoon, die na overname van het bedrijf van zijn vader een exclusiviteitsovereenkomst met een supermarktketen heeft geschonden. In een eerdere procedure is de vader tot een schadevergoeding

van ruim € 140.000 veroordeeld en de weduwe wil dat geld terug. De rechter wijst de claim volledig toe. In zaak 222 daagt een huurder zijn verhuurder omdat deze spullen van die huurder die in het portiek waren opgeslagen heeft weggehaald en vernietigd. De rechter wijst de geclaimde schade – € 8.000 – niet toe, omdat de huurder verschillende keren is gemaand zijn spullen weg te halen. In zaak 362 heeft de eiser op verzoek van een museum het achterstallig onderhoud aan schilderijen in kaart gebracht. Zijn factuur blijft onbetaald en evenmin volgt een opdracht tot restauratie van de schilderijen. Hij claimt € 4.000 voor de onbetaalde factuur en € 34.000 voor inkomensderving. De gedaagde stelt dat de eiser pas na twee jaar en herhaalde verzoeken zijn bevindingen rapporteerde, te laat om nog restauratiesubsidie aan te kunnen vragen. De rechter vindt dat de factuur moet worden betaald, maar dat de eiser geen recht heeft op een vergoeding voor inkomensderving. Dat offertes tot verwachtingen kunnen leiden, blijkt ook uit zaak 132. Daarin claimt een computerfirma € 14.000 bij een ministerie. Naast de gemaakte kosten voor een demonstratie en offerte wordt winstderving geclaimd, omdat de opdracht aan een ander is verstrekt. De claim wordt afgewezen. In zaak 264 wordt een dierenarts aansprakelijk gesteld voor het overlijden van een fokpaard; het dier heeft bij onderzoek een infectie opgelopen. Een deskundige rapporteert dat bij het verrichte onderzoek het gevaar van infectie bestaat en dat de dierenarts niet onzorgvuldig heeft gehandeld. De claim, € 25.500, wordt afgewezen. In zaak 543 daagt een verhuurder van horecatextiel een wasserij, die de samenwerking heeft opgezegd. De eiser claimt een schade van € 31.500, omdat de nieuwe wasserij een stuk duurder is en men door de opgezegde samenwerking een klant is verloren. Uit het verweer blijkt evenwel dat de eiser heeft ingestemd met het tussentijds verbreken van de samenwerking, en de claim wordt afgewezen. In zaak 558 heeft een taxibedrijf de samenwerking met een administratiekantoor beëindigd omdat het werk niet goed of niet tijdig werd gedaan. Het taxibedrijf claimt de kosten die het heeft gemaakt om de belastingaangifte over twee jaren door een ander kantoor te laten verzorgen. De claim, van € 9.500 wordt bij verstek volledig toegewezen. Op een schriftelijk verweer van de gedaagde heeft de rechtbank gereageerd met een brief dat de gedaagde om zich te verweren een advocaat moet nemen. Een verzoek om een week uitstel om dat te regelen wordt geweigerd: de gedaagde moet maar in verzet gaan.

Geschillen naar aanleiding van overheidsoptreden (zie paragraaf 3.2.2)

Strafrechtelijk optreden

Tien zaken hebben betrekking op strafrechtelijk optreden en betreffen schades ten gevolge van verdenkingen, politie-invalen of inbeslaggenomen goederen. In zaak 144 wordt € 89.500 geclaimd omdat de eiser, ten gevolge van een arrestatie op verdenking van diefstal, een belangrijke klant zou zijn verloren. De politie had bij de eiser een verkeersspiegel aangetroffen, terwijl hij zich dicht bij een plaats bevond waar juist zo'n spiegel was verdwenen. Die zaak moest echter wegens gebrek aan bewijs worden geseponneerd. De rechter oordeelt dat de

aanhouding niet onrechtmatig was en wijst de claim af. In zaak 155 daagt de eiser een politiemans die, bij een onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming, een oude incestverdenking heeft opgerakeld. Na een comparitie wordt de zaak geroyeerd. In de zaken over in beslaggenomen goederen claimt de eiser veelal een vergoeding voor voorwerpen die intussen zijn verkocht of vernietigd. Soms blijkt ook dat goederen in beslag zijn genomen die niet aan de verdachte toebehoorden. Zo claimt de eiser in zaak 161 vergoeding voor een auto waarop eerst strafrechtelijk beslag is gelegd en vervolgens door de Belastingdienst en die uiteindelijk door de Staat is verkocht. Dat alles in vooronderstelling dat de auto aan de schoonzoon van de eiser toebehoorde. De eiser kan aantonen dat de auto zijn eigendom was en de rechter wijst het geclaimde bedrag van € 10.500 goeddeels toe. In zaak 142 claimt een veroordeelde drugsdealer € 34.000 ter vergoeding van de inbeslaggenomen inboedel (o.a. sierraden, camera's, horloges, huisraad en kleding). De Staat heeft een deel ervan bij opbod verkocht – de rest is vernietigd – en biedt de opbrengst, € 218, ter vergoeding aan. Na comparitie wijst de rechter een vergoeding van € 3.500 toe.

Bodemsanering

Zes geschillen betreffen bodemsaneringen. Meestal trachten de eisers de kosten bij de gemeente te verhalen, maar soms ook bij een vermeende veroorzaker. Zo claimt in zaak 39 de eigenaar van een tankstation bij de oliemaatschappij die hem olie leverde – zonder succes. In zaak 545 claimt een burger, eveneens zonder succes, de kosten van een hersanering bij de gemeente, nadat jaren eerder al een sanering had plaatsgevonden op basis van de toen geldende – maar inmiddels aangescherpte – normen. In zaak 382 claimt de Staat, met succes, € 830.000 voor het saneren van bodemverontreiniging die is ontstaan door het handelen van een bedrijf dat zich niet aan de vergunningsvoorschriften hield.

Heffingen en subsidies

Ook financiële reguleringsinstrumenten – accijnzen, heffingen, subsidies en uitkeringen – leiden tot de nodige claims. Zowel door overheden die betaling trachten af te dwingen als door private personen die menen aanspraak te maken op gelden of vinden dat ze ten onrechte worden aangeslagen. Vijf zaken betreffen melk- en mestheffingen, andere gaan over directe accijnzen, ouderbijdragen, een oorlogspensioen en het stoppen van een uitkering. De hoogste claim in het onderzoek, f 19,3 miljoen, is er één van cacao-importeurs. Jarenlang is een in- en uitvoerheffing betaald om een wereldwijde cacao buffervoorraad te financieren. Als die regeling wordt beëindigd, eisen de importeurs 'hun' geld – althans de liquidatiesom – terug. De rechter oordeelt echter dat het geld aan de Staat toekomt. Bovendien is de heffing doorberekend in de producten en hebben de eisers feitelijk geen schade geleden. In zaak 152 procedeert een producent van cereals over de in- en uitvoertarieven. Daarover is een geschil geweest, waarin de tariefcommissie de eiser in het gelijk stelde. De producent is door de kwestie in de problemen gekomen. Hij kon onder het gehanteerde tarief niet rendabel

draaien, een deel van zijn inkomsten werd geblokkeerd en uiteindelijk heeft hij zijn productieproces moeten aanpassen en kon hij minder afzetten. Hij claimt ruim € 2 miljoen. Nadat de rechter heeft gezegd welke posten wel en niet voor schadevergoeding in aanmerking komen, wordt de zaak geroyeerd. Het grootste schadebedrag is dan van tafel, omdat de rechter de inkomstenderving zo onvoorzienbaar vindt dat de Staat daar in redelijkheid niet aansprakelijk voor kan worden geacht.

In zaak 119 vordert een ministerie de betaling van de ouderbijdrage van € 19.000 voor twee kinderen die acht jaar in een pleeggezin hebben gezeten. De rechter wijst € 1.300 toe; naar blijkt heeft slechts één kind één jaar in een pleeggezin gezeten. In zaak 126 eist de ontvanger van een RWW-uitkering een schadevergoeding van € 27.000 wegens het tijdelijk stoppen van zijn uitkering, hetgeen hem in een psychische crisis deed belanden. De gemeente erkent dat niet correct is gehandeld en de onrechtmatigheid ervan wordt ook door de rechter vastgesteld. Maar de man ontving zijn uitkering omdat hij wegens psychische problemen volledig arbeidsongeschikt was en de rechter acht die psychische problemen ook de oorzaak van de crisis bij het stopzetten van de uitkering (in verband met een herkeuring). Hij wijst de claim daarom af. De zaken over mest- en melkheffingen zijn goed voor forse claims, maar geen daarvan werd toegewezen. In de meeste zaken is eerst geprocedeerd bij het College van Beroep voor het Bedrijfsleven. Nadat de eisers daar geen succes hadden, wendden ze zich, gesteund door een arrest van het EHRM, tot de civiele rechter. In zaak 106 claimen de erven van een veehouder een bedrag van € 93.000 omdat een voorlopige positieve beslissing over een extra hoeveelheid heffingvrije melk later is teruggedraaid. De rechter vindt echter dat de eiser te laat is; een claim binnen twee jaar na de EHRM-uitspraak zou redelijk zijn geweest, maar men komt nog zestien maanden later.

Kinderbescherming

In vier zaken wordt geprocedeerd naar aanleiding van beslissingen van de Raad voor de Kinderbescherming. In zaak 138 claimt een vrouw de achterstallige betalingen van haar voormalig echtgenoot bij de Raad, die laks is geweest en daardoor het geld niet heeft kunnen invorderen. Pas vier weken nadat de eiseres de Raad informeerde dat de man zijn huis ging verkopen, en na herhaaldelijk aandringen, wendde de Raad zich tot de deurwaarder. Toen bleek het te laat. De rechter oordeelt dat de Raad onzorgvuldig heeft gehandeld en wijst de claim goeddeels toe. In zaak 139 claimt een vrouw € 36.000 immateriële schade omdat ze, ten gevolge van een beslissing die ze later met succes heeft aangevochten, een jaar haar kinderen niet heeft kunnen zien. Voorts claimt ze een vergoeding van € 32.000 voor de juridische bijstand in een reeks van procedures. Allemaal het gevolg van een rapport van de Kinderbescherming dat volgens haar niet in de haak was. De rechter wijst de claims af. Het rapport was slechts een advies, en of de gebreken aan het rapport tot de ongunstige beslissing hebben geleid is twijfelachtig. Ook in andere zaken worden forse immateriële schades geëist omdat eisers hun kinderen een tijd niet hebben kunnen zien.

Overlast

In zaak 402 tracht een gemeente een overlastgevend eetcafé te sluiten. De exploitant is € 45.000 geboden voor zijn bedrijf, mits de eigenaar van het pand ook akkoord zou gaan. Maar de verhuurder stemt niet in en zegt de huur op in verband met een aanzienlijke huurschuld. De exploitant claimt alsnog de € 45.000, met aftrek van een schuld van € 20.000 aan de gemeente. Die vordering slaagt niet.

Behalve als bestrijder van overlast blijkt in sommige zaken de overheid ook veroorzaker van overlast. In zaak 107 wijst de rechter een huisbezitter een bedrag van € 5.700 toe, te voldoen door het wegens geluidsoverlast gedaagde Ministerie van Defensie. Dat treuzelt te lang met toegezegde isolatiemaatregelen, waardoor de eiser huurinkomsten derft. In zaak 432 daagt een boer de gemeente. De naast zijn bedrijf gelegen vuilstort veroorzaakt bodemverontreiniging, die tot overmatige ziekte en sterfte onder zijn varkens heeft geleid. Een rapport van het streekgewest toont de verontreiniging aan, een toxicologisch instituut toont vervolgens aan hoe het arsenicum in het grondwater giftige gassen in de drijfmestkelders doet ontstaan. De rechter wijst een bedrag van € 2,3 miljoen toe. Alleen de immateriële schade, waarvoor € 113.000 is geclaimd – de boer heeft geleden onder jarenlange verliezen en zijn bedrijf moeten sluiten – wordt afgewezen.

Varia: een 'procedureel mijnenveld'?

De eiser in zaak 442 was eigenaar van een stalberging die hij wilde ombouwen tot vakantiewoning. De gemeente gebiedt hem echter zijn verbouwactiviteit te staken omdat die in strijd is met het bestemmingsplan en wijst een bezwaar af. Ruim twee jaar later wordt dat besluit door de Raad van State vernietigd. De eiser – die de stalberging inmiddels heeft doorverkocht – claimt nu de gemiste huuropbrengst, de meerkosten van de verbouwing, schade door vernielingen tijdens de leegstand en een vergoeding voor immateriële schade. Van de claim van € 33.000 wijst de rechter slechts een deel van gemiste huuropbrengst, € 5.500, toe. De meerkosten van de verbouwing – gebaseerd op vertraging en prijsindex – worden afgewezen omdat een feitelijke verbouwing niet heeft plaatsgevonden. Ook acht de rechter de gemeente niet verantwoordelijk voor de vernielingen tijdens leegstand. De eiser is er namelijk van uitgegaan dat de woning elf weken per jaar daadwerkelijk zou zijn verhuurd, waaruit de rechter afleidt dat 'er in de overige 41 weken ruimschoots de gelegenheid zou zijn gebleven voor vandalen om hun kwalijke toeleg te uitvoeren te brengen'. De stelling van de gemeente dat de burgerlijke rechter niet ontvankelijk zou zijn (maar wel de bestuursrechter) haalt het niet: 'het streven is de burger rechtsbescherming te bieden, niet om hem een procedureel mijnenveld in te sturen'.

Een aantal andere zaken toont evenwel iets van zo'n mijnenveld aan. Een zaak over een oorlogspensioen verwees de civiele rechter wel door naar de bestuursrechter. En vijf claims betroffen vorderingen van juridische kosten die gemaakt zijn voor bestuursrechtelijke procedures, waarvoor partijen zich tot de burgerlijke rechter moesten wenden.

Mishandeling en seksueel misbruik (zie paragraaf 3.2.3)

Straat- en uitgaansgeweld

In zaak 220 is sprake van een strafrechtelijk veroordeelde gedaagde, maar wijst de rechter de civielrechtelijke claim af. De eiser is bij een schermutseling ten val gekomen en heeft vervolgens nog een schop gekregen. Hij loopt een hersenschudding op. Aanvankelijk verwacht de huisarts een spoedig herstel, maar drie jaar later schrijft deze dat sprake is van aanhoudende klachten. De eiser claimt reiskosten gemaakt voor fysiotherapie en immateriële schade in verband met het verlies van reuk- en smaakvermogen en klachten van hoofdpijn en duizeligheid. De rechter acht de relatie tussen het incident en de klachten echter onvoldoende aangetoond en wijst de claim af.

Zaak 532 is een voorbeeld van 'gewoon' straatgeweld. Een Ierse man wordt 's nachts, bij een station, in elkaar geslagen. Bij de strafrechtelijke veroordeling van de daders is al enige schadevergoeding toegekend, maar het meeste is, gezien de complexiteit, naar de burgerlijke rechter doorverwezen. De fysieke klachten behelzen onder meer een verbrijzelde onderkaak, uitval van een gevoelszenuw, beschadiging van het gehoor en littekens. Daarnaast is sprake van hoofdpijnen, evenwichtsstoornis, nervositeit en angst. Bij de materiële kosten worden onder andere verhuiskosten opgevoerd; de man is na het gebeurde terugverhuisd naar Ierland. Mogelijk komt het om die reden niet tot een goede onderbouwing van de claim; die wordt grotendeels afgewezen omdat de rechter de schade onvoldoende bewezen acht. Een typisch voorbeeld van uitgaansgeweld levert zaak 311, tegen drie discobezoekers die verschillende gasten, waaronder de eiser in deze zaak, mishandelden. De eiser is enige tijd arbeidsongeschikt geweest en zijn claim, die bestaat uit € 3.000 smartengeld, € 2.500 inkomstenderving en € 5.000 extra kosten omdat hij een geplande verhuizing en verbouwing niet zelf heeft kunnen uitvoeren, wordt grotendeels toegekend. In zaak 241 is heeft gedaagde de eiser een kapotgeslagen bierglas in het gezicht gedrukt, met een langdurige verlamming van een deel van het gezicht, littekens in het gezicht en fysieke en psychische pijn als gevolg. Hiervoor wordt € 9.000 smartengeld geclaimd. Ter comparitie wordt de zaak geschikt op € 4.500.

De eiser in zaak 112 heeft ernstig oogletsel opgelopen toen naar aanleiding van irritaties in het verkeer een vechtpartij met de gedaagde ontstond. De claim van € 8.000 smartengeld en € 4.000 materiële schade wordt volledig toegekend.

Seksueel misbruik

In de zaken die betrekking hebben op seksueel misbruik zijn twaalf van de twintig gedaagden strafrechtelijk veroordeeld; in die zaken werd altijd een bedrag toegewezen of een schikkingsbedrag afgesproken. De zaken waarin de (vermeende) dader niet strafrechtelijk is vervolgd, worden meestal afgewezen. In negen gevallen van seksueel misbruik is sprake van een familieband, in vier gevallen gaat het om (ex-)partners. In de resterende zaken gaat het om kennissen, burens, werk- en docentleerling relaties.

Het hoogst toegewezen bedrag betreft een zaak van een strafrechtelijk veroordeelde vader die zijn dochter van vijf- tot vijftienjarige leeftijd misbruikte. In die zaak wordt € 13.500 immateriële schade toegewezen alsmede € 46.000 materiële schade en een schadestaatprocedure om de nog te verwachten schade vast te stellen (zaak 103). In andere gevallen van langdurig misbruik van kinderen worden immateriële schades tussen € 7.000 en € 11.500 toegewezen. Bij kortere periodes, van bijvoorbeeld twee jaar, ligt de vergoeding voor immateriële schade tussen 2.000 en 4.500 euro. Zaak 160, waarin een meisje van elf- tot vijftienjarige leeftijd werd misbruikt door haar stiefvader, wordt geschikt ter comparitie. Dat levert een vergoeding voor immateriële schade op van € 21.000, aanzienlijk meer dan wat rechters in dergelijke gevallen toekennen.

Een ander geval waarin een relatief hoge immateriële schadevergoeding wordt toegekend is zaak 473, waarin de eiseres door een kennis is verkracht. Ze was getrouwd, maar doordat haar man het gebeurde niet kon verkroppen, is hun huwelijk op de klippen gelopen. De dader moet € 11.500 aan immateriële, en € 5.500 aan materiële schade betalen.

Bij de afgewezen claims gaat het meest om afgebroken relaties met scheve machtsverhoudingen, waarin de (vermeende) dader machtsmisbruik wordt verweten. Het gaat bijvoorbeeld om een docent en een leerlinge of een therapeut en cliënte. De enige zaak tussen ex-partners waarin de rechter een bedrag toewijst betreft een verkrachting na het beëindigen van de relatie. De claim van € 8.000 wordt echter fors gematigd, tot € 900, omdat het slachtoffer na de verkrachting ook weer enige tijd vrijwillig seks met de dader heeft gehad (zaak 549).

Faillissementen (zie paragraaf 3.2.4)

Onbehoorlijk bestuur, misleiding

In zaak 208 komt de voormalig bestuurder van een geplunderde BV met het verweer dat hij slechts katvanger was. De rechter wijst de claim van € 226.000 jegens deze 'katvanger' volledig toe. Dat gebeurt ook met de claim van € 233.000 in zaak 209. Daarin is de voormalig bestuurder van een leeggehaalde BV gedaagd, die de BV voor € 18 aan een katvanger doorverkocht.

In zaak 418 daagt een Frans kledingbedrijf de bestuurders van een failliete BV die vlak voor het faillissement voor een bedrag van € 19.000 kleding kochten. De bestuurders wisten dat die niet betaald zou worden: de bankrekening was leeg, de bank had het krediet opgezegd en er werden plannen gemaakt voor een doorstart van hun bedrijf. De claim wordt volledig toegewezen. In drie vergelijkbare zaken wordt zo'n claim afgewezen, omdat niet kan worden bewezen dat de bestuurders wisten dat ze failliet zouden gaan.

Geschillen over de boedel

In verschillende zaken wordt getwist over de boedel van een failliet bedrijf. In zaak 274 wordt een voormalig bestuurder van een failliet bedrijf gedaagd door een autoleasebedrijf. De geleasde auto's zijn samen met de rest van het wagenpark van

de failliete BV bij een garage ondergebracht. Het garagebedrijf wil echter geld zien – het is één van de schuldeisers in het faillissement – voor de geleaste auto's worden teruggegeven. De rechter wijst de claim af, omdat niet de voormalig bestuurder maar het garagebedrijf onrechtmatig handelt. Een soortgelijk geval is zaak 430, waarin de eigenaar van een bedrijfspand de eiser een vergoeding vraagt – in verband met huurachterstand van de failliete BV – voor het retourneren van het geleaste kantoormeubilair van de failliete onderneming aan het leasebedrijf. Enkele maanden na het ontstaan van het geschil is al het meubilair 'verdwenen'. De eigenaar van het bedrijfspand wordt gedaagd. De rechter wijst de claim goeddeels toe. Ook in zaak 513 zijn geleaste goederen uit het een boedel verdwenen. In deze zaak wordt de curator gedaagd, die de sleutels van het bedrijfspand aan de advocaat van een derde partij heeft afgegeven, die de goederen heeft meegenomen. De rechter wijst de claim af; de curator heeft de sleutels immers voor een gerechtvaardigd belang afgegeven – onderzoek in de administratie – aan een te goeder naam en faam bekend staand advocatenkantoor.

Varia

Er zijn nog tal van andere wijzen waarop faillissementen aanleiding geven tot juridisch steekspel. Zo wordt in zaak 219 een producent van keukens gedaagd, die de eiser doorverwees naar een dealer die, naar later blijkt, op de rand van het faillissement stond. Die zaak leidt tot een schikking, waarin de keukenproducent de helft van de geclaimde schade vergoedt. In zaak 266 daagt een curator een bedrijfsadviseur, die aan een in moeilijkheden verkerend bedrijf een overnameconstructie adviseerde waarbij de schuldeisers met lege handen achterbleven. De adviseur werd wel betaald, hetgeen ten koste is gegaan van de schuldeisers. De curator claimt, met succes, het aan de adviseur betaalde honorarium van € 32.000. In zaak 321 worden de voormalig bestuurders van een failliete BV gedaagd, die middels advertenties franchisehouders zochten voor zonnestudio's. De eiser is daarop ingegaan en blijkt met misleidende informatie en winstprognoses om de tuin te zijn geleid. De rechter wijst de helft van de geclaimde € 317.000 toe. In zaak 352 dagen de eisers een verzekeringsmaatschappij om de schade, ontstaan door het faillissement van de makelaar die hun huis bouwt, vergoed te krijgen. Van hun claim van € 62.000 wordt € 34.000 toegewezen.

Ongevallen (zie paragraaf 3.2.5)

Verkeersongevallen

In zaak 275 daagt een gesubrogeerd verzekeraar een gemeente, naar aanleiding van letsel van een fietser die in een gat in de weg is gereden. De rechter oordeelt dat de gemeente voldoende voorzorgsmaatregelen had genomen. Er blijkt bovendien alcohol in het spel te zijn. Zaak 276 leert ons dat zo'n omstandigheid voor de verzekeringnemer dubbel vervelend kan uitpakken: in die zaak vordert de verzekeraar een uitgekeerd bedrag terug bij de verzekeringnemer, omdat deze

dronken blijkt te zijn geweest toen hij tegen een paaltje reed; de polis dekt geen schade die ontstaat bij dronkenschap. Ook wordt in enkele zaken geprocedeerd over de vraag of een voertuig op het moment van het ongeval verzekerd was en over de vraag of een verzekerde medische informatie wel of niet heeft doorgegeven. In zaak 429 is de eiser een epilepsiepatiënt die tijdens een aanval een ongeval veroorzaakte. Omdat de verzekeraar de aan derden uitgekeerde schade wil terugverhalen op de verzekerde, daagt deze de tussenpersoon, die op de hoogte was, maar het feit dat de verzekerde aan epilepsie leed niet aan de verzekeringsmaatschappij meldde. Uit getuigenverhoren maakt de rechter op dat de verzekering niet had kunnen worden afgesloten als de verzekeringsmaatschappij van alle omstandigheden op de hoogte was geweest en de verzekerde en de tussenpersoon de feiten daarom gezamenlijk hebben verzwegen. De verzekerde moet de helft van de uitgekeerde schade aan de verzekeringsmaatschappij vergoeden.

Brand

Het onderzoek bevat drie claims naar aanleiding van een brand. In zaak 246 claimt een ondernemer de schade die is geleden bij een brand in een naastgelegen kamerverhuurbedrijf bij de eigenaar ervan. In zaak 440 daagt een kermisexploitant een verzekeringstussenpersoon omdat de verzekeringsmaatschappij hem – onder druk van dreigend faillissement – dwong akkoord te gaan met slechts een gedeeltelijke vergoeding van zijn uitgebrande attractie. Beide claims worden afgewezen omdat de eiser de verkeerde persoon aansprakelijk stelt. In zaak 8 stelt een verzekeraar een haardinstallateur verantwoordelijk voor de uitgekeerde schade bij een brand in een appartementencomplex. Dat de installateur aanvoert de haard volgens specificaties van de opdrachtgever en architect te hebben gebouwd helpt niet: de rechter acht de installateur zelf verantwoordelijk voor de veiligheid van het geleverde en moet daarom de schade – € 123.000 – aan de verzekeringsmaatschappij vergoeden.

Ongevallen met dieren

De vijf ongevallen met dieren betreffen drie honden en twee paarden. De honden hebben wandelaars of fietsers ten val gebracht. Onder de paarden is er een 'dader' en een 'slachtoffer'. De 'dader' heeft een ander paard geschopt, waardoor de berijder ten val kwam. Het 'slachtoffer' is een wedstrijdpaard dat een been heeft gebroken tijdens een dressuurtraining. In het laatste geval wordt de dressuurtrainer aansprakelijk gesteld, in de overige de eigenaar van het dier. Twee van de hondeneigenaren moeten de geclaimde schade – € 9.000, € 12.000 – volledig vergoeden.

Arbeidsongevallen

In de acht claims met betrekking tot arbeidsongevallen is in drie gevallen het slachtoffer eiser, in één geval een nabestaande en in één geval de werkgever van het slachtoffer. De resterende eisers zijn gesubrogeerde verzekeraars en een bedrijfsvereniging. Meestal wordt (de eigenaar van) het bedrijf of de instelling

waar het ongeval plaatsvond gedaagd. Maar ook een fabrikant van een bedrijfsmiddel waarmee een ongeval plaatsvond, en de verzekeraar van de eigenaar van een ander bedrijfsmiddel worden gedaagd.

Twee van de claims betreffen dodelijke ongevallen. In zaak 105 daagt de weduwe van een militair, gedood door een ontplofte granaat, het Ministerie van Defensie. Zaak 526 betreft een medewerker van een reinigingsbedrijf die door verstikking om het leven komt bij werkzaamheden in een graansilo; de verzekeraar tracht de uitgekeerde schade te verhalen op het bedrijf waar de werkzaamheden werden verricht – zonder succes.

Zaak 297 betreft een man (eiser) die ernstig gewond is geraakt toen hij werd getroffen door een boom die werd omgehakt: gebroken schouder, doorgesneden aorta en allerlei ander letsel. In het ziekenhuis is een arm geamputeerd. Het geschil is reeds op verschillende manieren aan de rechter voorgelegd, ten gevolge van de complexe arbeidsverhoudingen; er is geen vaste dienstbetrekking en voor de werkzaamheden werden aannemers ingeschakeld, die weer onderaannemers inschakelden. Het slachtoffer was voor zo'n onderaannemer werkzaam. Gedaagd is de directe opdrachtgever van het slachtoffer, die ook degene is die de boom omhakte. De rechter acht gedaagde en eiser elk voor 50% schuldig; de gedaagde had zich beter moeten vergewissen dat er niemand binnen het valbereik van de boom stond, de eiser had beter op het hem bekende gevaar moeten letten. De omvang van de schade dient via een schadestaat-procedure te worden vastgesteld. Ook in zaak 359 is sprake van een complexe kwestie. Een vrijwilliger (eiser) die papier ophaalde voor een gymnastiekvereniging is een been kwijtgeraakt toen hij bekneld raakte tussen de in werking zijnde installatie van een perskraakwagen. Gedaagd zijn het recyclingbedrijf dat de perskraakwagen aan de gymvereniging ter beschikking stelde en de verzekeraar van dat bedrijf. Omdat de perskraakwagen niet voldeed aan de veiligheidsvoorschriften acht de rechter het recyclingbedrijf volledig aansprakelijk. De schade moet worden opgemaakt bij staat. Het geclaimde voorschot van € 45.000 wijst de rechter echter af als onvoldoende onderbouwd. In zaak 466 daagt een gesubrogeerd verzekeraar de fabrikant van een hoogwerker waarmee een ongeval gebeurde; de rechter vindt echter dat de gebruikers van de hoogwerker beter hadden moeten opletten en wijst de claim af. In zaak 531 daagt de werkgever van het slachtoffer de werkgever van de veroorzaker van een ongeluk met een heftruck en vordert – met succes – de loonkosten voor de periode dat de werknemer niet heeft kunnen werken.

Varia

De resterende ongevallen betreffen een ingestort balkon, een op een huis gevallen boom, waterschade aan een woning, een ongeval bij midgetgolf en een ongeval in een discotheek. In de twee laatstgenoemde zaken claimt het slachtoffer schade bij de veroorzaker, in de andere gevallen is een gesubrogeerd verzekeraar eiser. Het midgetgolfslachtoffer was toeschouwer, en raakte aan één oog blind doordat een speler bij het slaan van de bal zijn club een fraaie zwaai liet maken en het slachtoffer raakte. De speler moet een schadevergoeding van

90 *Claims bij de rechtbank*

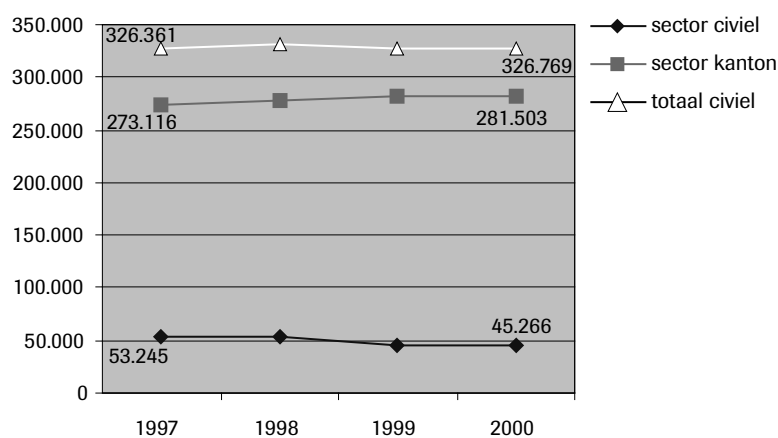
€ 41.000 betalen, want een midgetgolfclub hoeft niet boven kniehoogte te worden opgezwaaid. Ook de gedaagde die de eiser in een discotheek per ongeluk een tand uitstootte moet betalen, ruim € 3.500.

Bijlage 7

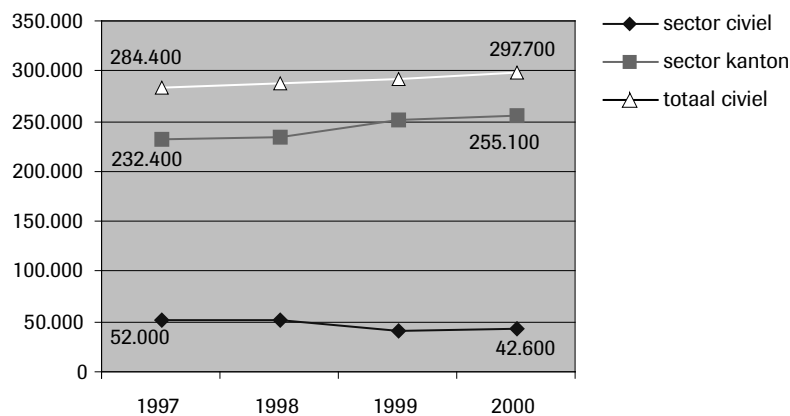
Instroomcijfers Lamicie en CBS

In paragraaf 2.1 werd verwezen naar de instroomcijfers voor civiele handelszaken, die op basis van verschillende bronnen worden gerapporteerd. De grafieken 1 en 2 geven de ontwikkeling van de instroom weer op basis van Lamicie – het systeem op basis waarvan de werklast van gerechten wordt bepaald – en het CBS. Lamicie gebruikt geautomatiseerde bevestigingen van de registratiesystemen van rechtbanken. Het CBS vraagt de rechtbanken zelf een opgave te doen.

Grafiek 1: Instroom van handelszaken op basis van Lamicie-cijfers

Grafiek 2: Instroom van handelszaken op basis van CBS-cijfers

De WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoeksresultaten van het WODC wordt een beperkte oplage van de rapporten kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het Ministerie van Justitie. Dit gebeurt aan de hand van een verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp van het rapport opgesteld wordt. De rapporten in de reeks Onderzoek en beleid (O&B) worden uitgegeven door Boom Juridische uitgevers en zijn voor belangstellenden die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, te bestellen bij Boom distributiecentrum, postbus 400, 7940 AK Meppel, tel.: 0522-23 75 55, via e-mail: bdc@bdc.boom.nl.

Een complete lijst van de WODC-rapporten is te vinden op de WODC-site (www.wodc.nl). Daar zijn ook de uitgebreide samenvattingen te vinden van alle vanaf 1997 verschenen WODC-rapporten. Volledige teksten van de rapporten (vanaf 1999) zullen met terugwerkende kracht op de WODC-site beschikbaar komen. Hieronder volgen de titelbeschrijvingen van de in 2001, 2002 en 2003 verschenen rapporten.

Huls, F.W.M., M.M. Schreuders, M.H. Ter Horst-van Breukelen, F.P. van Tulder (red.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2000; ontwikkelingen en samenhangen

2001, O&B 189

Jungmann, N., E. Niemeijer, M.J. ter Voert

Van schuld naar schone lei; evaluatie Wet Schuldsanering natuurlijke personen

2001, O&B 190

Leuw, Ed., N. Mertens

Evaluatie beginselenwet Tbswet Fokkens

2001, O&B 191

Huijbregts, G.L.A.M., F.P. van Tulder, D.E.G. Moolenaar

Model van justitiële jeugdvoorzieningen voor prognose en capaciteit

2001, O&B 192

Kruissink, M., C. Verwers

Het nieuwe jeugdstrafrecht; vijf jaar ervaring in de praktijk

2001, O&B 193

Verrest, P.A.M.

Ter vergelijking; een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken

2001, O&B 194

Kamphorst, P.A., G.J. Terlouw

Van vast naar mobiel; een evaluatie van het experiment met elektronisch huisarrest voor minderjarigen als modaliteit voor de voorlopige hechtenis

2002, O&B 195

Moolenaar, D.E.G., F.P. van Tulder, G.L.A.M. Huijbregts, W. van der Heide

Prognose van de sanctiecapaciteit tot en met 2006

2002, O&B 196

Bokhorst, R.J., C.H. de Kogel, C.F.M. van der Meij

Evaluatie van de Wet BOB; fase 1: de eerste praktijkervaringen met de Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden

2002, O&B 197

**Kleemans, E.R., M.E.I. Brienen, H.G. van de Bunt m.m.v. R.F. Kouwenberg,
G. Paulides, J. Barendsen**

*Georganiseerde criminaliteit in Nederland; tweede rapportage op basis van de
WODC-monitor*
2002, O&B 198

Voert, M. ter, J. Kuppens

Schijn van partijdigheid rechters
2002, O&B 199

Daalder, A.L.

Het bordeelverbod opgeheven; prostitutie in 2000-2001
2002, O&B 200

Klijn, A.

Naamrecht
2002, O&B 201

Kruissink, M., C. Verwers

Jeugdreclassering in de praktijk
2002, O&B 202

Eshuis, R.J.J.

*Van rechtbank naar kanton; evaluatie van de competentiegrensverhoging voor
civiele handelszaken in 1999*
2002, O&B 203

**Meijer, R.F., M. Grapendaal, M.M.J. van Ooyen, B.S.J. Wartna, M. Brouwers,
A.A.M. Essers**

*Geregistreeerde drugcriminaliteit in cijfers; achtergrondstudie bij het
Justitieonderdeel van de Nationale Drugmonitor: Jaarbericht 2002*
2003, O&B 204

Tak, P.J.J.

*The Dutch criminal justice system; organization and operation – second revised
edition*
2003, O&B 205

Kromhout, M., M. van San

Schimmige werelden; nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit
2003, O&B 206

Kogel, C.H. de, C. Verwers

De longstay afdeling van Veldzicht; een evaluatie
2003, O&B 207

Moolenaar, D.E.G., G.L.A.M. Huijbregts

Sanctiecapaciteit 2007; een beleidsneutrale prognose
2003, O&B 208

Eshuis, R.J.J.

Claims bij de rechtbank
2003, O&B 209

